

MAGYAR
TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

1902
DECZEMBER

XVII. ÉVFOLYAM

X. FÜZET

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.	Oldal
<i>Farkas Sándor.</i> A tanítók tovább képzéséről	537
<i>Krausz Sándor.</i> A kolozsvári tanítói továbbképző tanfolyam	552
<i>Nagy László.</i> Tanítóképző tanárok szünidei tanfolyama	559
A tanítóképző tanárok szünidei tanfolyamának hallgatói	563
<i>Papp József.</i> Gondolatok a nevelésről (dr. Pauer Imre előadásai nyomán) ...	564
<i>Szöllösi István.</i> A tanítóképzés egysége (Sebestyén Gyula előadásai nyomán) ...	575
<i>Mohar József.</i> A tanítóképesítő vizsgálat tagozódása	582
<i>Dezső Lajos.</i> A gyakorló iskola szervezete és a gyakorlati kiképzés	586
<i>Guzsvenitz Vilmos.</i> Helyreigazítás	598
Fölterjesztés az áll. tanítóképző-intézeti tanárok fizetésügye tárgyában ...	599
<i>Zrinyi Károly</i> A csáktornyai tanítóképző-intézet tanulmányi kirándulása ...	604
EGYESÜLETI ÉLET.	
<i>Németh Sándor.</i> Az 1902. évi május 20-iki választmányi ülés jegyzőkönyve ...	609
<i>Németh Sándor.</i> A június 2-iki választmányi ülés jegyzőkönyve	610
VEGYESEK	612
Kimutatás	616
Évi tartalomjegyzék	I—VII

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Baross-utca 57.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrássy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző“-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztároshoz (**Budapest I, Lógody-utca 104. sz. Paedagogium**) küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XVII. ÉVFOLYAM.

1902. december

X. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A tanítók továbbképzéséről.

Annak a tanulmánynak, mely a tanítók továbbképzésének kérdését minden oldalról akarja megvilágítani, a logikai szabályok respektálása okából, első sorban is azt kellene kimutatnia, hogy van-e szükség a továbbképzésre? Ez a cikk, noha nem kisebb célt tűzött maga elé, mint a címül írott tételnek megforgatását, mégsem fog, az író nézete szerint, a logika szabályai ellen vétetni, ha a továbbképzés szükségességének bizonyítását egyszerűen csak érinti. Nem fog vétetni, mert valamiképen nem szokás bizonyítgatni azt, hogy az embernek egyik legerősebb tulajdonsága a feledés, a világnak pedig a haladás, azonképen nyilvánvaló, hogy állandó és folytonos munkára, szakadatlan buzgalomra, erős kitartásra van annak szüksége, a ki a gyorsan rohanó műveltséggel lépést akar tartani.

A továbbképzés, vagyis az elméleti anyag kicserélése, megújítása, e bonyodalmas rendszerű, művelt világnak kerekéi között, majdnem annyira életfeltétel, mint a fiziológiai anyagcsere. A ki irtózik az újtól és a jobbtól, az a pusztulással járó sorvadásnak gyógyíthatatlan betegségében sanylik.

A továbbképzést tehát egész nyugodtan, a nélkül, hogy a bizonyítgatások útvesztőjébe kellene tévelyegnünk, a művelt emberiség egyik *élet-feltételének* kell tartanunk. Ez alapigazság, a melyet különösen a valóságban nem lehet megdönteni. Erre mint axiómára, építeni kell. Én építek is!

A milyen kicsiny az általános művelt emberiség számához képest a néptanítótság száma, ép oly nagy a továbbképzés szükségessége reá nézve. De sőt talán még nagyobb, mert az ő továbbképzése voltaképen a közösségét jelenti s ebben nemcsak a vele egy időben élők haladásának feltétele van meg, hanem biztosítékai vannak egy későbbi nemzedéknek, vagy kornak is. A tanító tehát nemcsak saját magáért köteles magát továbbképezni, hanem a szociális egészért s nemcsak a jelenért, hanem a jövőért s nemcsak a valóért, hanem az ideálisért is.

A tanítótság továbbképzése egyet jelent a nemzeteknek haladásával és boldogulásával; egyet jelent az erős haza- és fajszeretettel; egyet egy

jövendő gazdagabb, műveltebb és egységesebb államnak máris sejtődöz képével.

Épen ezen okoknál fogva a tanítók továbbképzése nem vethető össze a társadalom egyetlen elemének továbbképzésével sem s épen ezért e nagy időkre kiható munkát az államnak, mint első sorban érdekelt félnek nemcsak lehetővé kell tennie, hanem kezébe kell ragadnia s annak irányt kell szabnia.

Minél tovább folytatjuk a tanítók továbbképzésének fontosságáról való elmélkedésünket, fokozatosan nagyobb és mélyrehatóbb munkának fog az látszani s minél mélyebben, alaposabban vizsgáljuk a tételt a maga egészében, vonatkozásaiban, annál inkább égetőbbnek, sürgősebbnek fog az tetszeni.

De világos az is, hogy ezen majdnem egészen új, annyira fontos kérdésnek a megoldása nem történhetik öletszerűen; a sokféle érdek és tekintet nagy körültekintést, alapos szemlélődést követel s ezeknek a tudatában, úgy vélem, hogy a következő pontokra kell megfelelnünk, ha a tanítók továbbképzésének kérdését lehetőleg minden oldalról meg akarjuk világítani: 1. melyek a továbbképzés különböző szükségletei; 2. milyen a továbbképzés módja; 3. melyek eszközei.

1. *A továbbképzés különböző szükségletei.*

Noha az állami tanítóképzés ügye hazánkban, legalább tárgyak szerint, eléggé egyöntetű, a tanítótság műveltsége még itt is felette sokféle. Az 1868-ik évi XXXVIII. t.-c. megalkotása óta nem is valami sok idő telt el és a tanítóképzők ez idő alatt számos átváltozáson mentek keresztül. Nem is említve azt, hogy a képzés éveinek az emelésével folytonosan intenzívebbé vált a kiképztetés s hogy az írni, olvasni és számolni tudás szerény mértékei szerint taksált mesterek hova-tovább kivetkőztek a felszégességnek, korhelységnek rájuk nézve igaztalan, de szinte symbolikus jellegéből, tudjuk, hogy magának az egész tanítóképzésnek irányzata is többféleképen változott.

Az első tanítókat mindenekfelett szerényigényű, gazdálkodó, fűró-faragó, falusi embereknek képzelte a közoktatásügyi kormány; a kiknek épen ebből az okból legalább is kisebb városokon, a néppel érintkezve, ennek életét megszeretve, kell növekedniük. Ehhez képest az első tanítóképzők majdnem kivétel nélkül olyan kisebb, igénytelen helyekre kerültek, melyeknek elhelyezését ma alig tudjuk megérteni.

Nem lehet cél, hogy ezen irányzatnak helyességét, vagy helytelenségét bírálgassam, de nem zárkozhatom el annak a kijelentésétől, hogy erősen tévednek azok, a kik a tanítóképzés emez első irányzatát csak rossznak, helytelennek tartják. Azon rendszeres s ma már előkelő oktatásnak, melynek ma egyik képviselője a tanítóképző, okvetetlenül kellett a biztos fejlődés törvényeinek okából is ilyen fázisának lennie. Máskép hozzá se simulhatt volna az akkori társadalomhoz, illetőleg annak viszonylagos műveltségéhez és szükségleteihez. Teljesen bevégzett intézmények úgy sincsenek s az első tanítóképzők, ha egyebet nem is, de az úttörésnek legtöbbször hálátlan munkáját derekasan elvégezték.

Az igaz, hogy a nevezetes törvénycikk megalkotásának ma már 34 éve, de az első tanítóképzők nem egy évig működtek a jelzett irányban, úgy, hogy a működő tanítóknak tisztességes kontingense, még efféle, ma már mondhatjuk elavult ismeretekkel szolgálja a közoktatásnak erősen nagyot lendült fontos ügyét.

Világos, hogy ezeknek az első tanítóknak más szükségleteik vannak, mint azoknak, a kik a tanítóképzés második korszakában, mely az előbbivel ellentétben, *elméletieskedőnek* volna nevezhető, végezték tanulmányait. Ez utóbbi idő akkor volt, mikor hadat üzentünk a kőrös bogárnak, a székfűnek, a piócának; akkor, a mikor a tanító csak tanító, mégpedig a pedagógia minden tarka virágának mézével és illatával telített tanító akart lenni; mikor a tanítóképzés kezdette elszigetelni magát a közönségtől, a közönség szükségleteitől.

A mostani tanítói gárdának legalább elméletben a törzsöke ez az elem. S nem mondom, hogy ezek megmaradtak csak iskolai *betű-tanítóknak* s nem lettek igazi néptanítókká, de ezeké őket az élet, ez a fő-fő képző nevelte fel. És épen ezért kétségtelen, hogy a leírt szellemben megindult képzés itt megint más továbbképzést óhajt, keres és szükségel, mint a tanítóképzésnek mai, harmadik korszaka, a *megalkuvó kor*, mely tudományos is akar lenni, gyakorlati is, melyben érvényesülni akar az idealizmus a realizmussal, a szakképzettség az általános műveltséggel, a hazafiasság a liberalizmussal s a mikor szak- és nem szakemberek csoportokba oszolva, hol hadat üzennek a mindennapi élet kívánalmainak, hol egyedül azokat tartják irányadóknak.

Mig az első korszak emberének ismerte főképen pótlást, addig a középsője reparálást, a harmadiké betetőzést kíván. A modern tanító a szó szoros értelmében igyekszik elől járni; a régebbi örül, ha lépést tud tartani az átlaggal, a legrégebbi pedig az utólérés nehéz munkájával küzködik.

E csoportok, látjuk, nem maguktól alakultak ki; de előállottak volna azok minden irányzat, vagy rendszer nélkül is: az idő s a vele járó feledés, föltétlenül osztályokba sorozta volna mindazokat a maguk kategóriái szerint, a kik nem igyekeztek teljes erejükből ellentállani az elmaradás orvtámadásainak. De el se kell menni e legfőbb s mindenkire nézve egyformán ható erőhöz, t. i. a feledéshez, mert hiszen légió számra vannak azok az intézmények, hatások, irányzatok, módszerek, diszciplínák, melyek az iskoláztatás korában, de méginkább később, fejlesztik, nagyobbítják az egyének tartalma közötti különbséget. Így, eddig csak az államnak hármias irányzatú tanítóképzőit említettem, fokozom a bizonyítást, ha mindjárt a felekezetek s a magánosok által fentartott intézeteket veszem másodsorban. S ezen intézeteket ebből az alkalomból, midőn az állam által eszközzendő továbbképzésről beszélünk, jogosan is vehetjük, mert az ő részére, minden megszorítás nélkül, ezek is bőven juttatnak oklevés tanítókat. Hogy aztán e melléktermelőknek hányféle irányzatuk van, azt majdnem a szokásoknak házak szerinti sokféleségével lehetne legjobban kifejezni.

Vegyük ezeken kívül aztán azt az eltagadhatatlan élő s alighanem mindenütt burjánzó ferdtéteket, melyek által egy-egy igen buzgó tanító, a többi igen lanyha rovására erősen egy irányba tereli az ifjuság erőit s

míg betűről-betűre tudják az egyik tárgyat, szalmazva ismerik a másikat; lélegzet nélkül fujják az egyiket, csak szavakra emlékeznek a másiktól. Azt hiszem, kevesen vannak közöttünk olyan kivételek, a kik a megszábot tárgyak keretén betűl, egyforma jártassággal birtak volna akkor-táj mindenikben s egyformán jól megtanulandó anyagnak tartották volna kivétel nélkül mindeniket.

Hogy ez a tanítói arravalóságban, energiában, vagy szorgalomban rejlő nagy buzgóság szintén növeli az egyéneknek ugyanolyan irányú képzettsége közötti különbséget, azt épen úgy nem lehet tagadni, mint a hogy végre betetőzi a különbségeket az egyéni különféleség is. Nincsen ugyanis az a korlátok közé szorított merev irányzat, az az adott cél, nyűgző szkéma, vagy bármiféle hatás, mely az egyénekben rejlő rátermettséget, hajlamot, vagy tehetséget megbénítaná, vagy kiírtaná. Ez kitor és eget kér. S csak az „eget kérés“ ideje késedelmezhetik; de minél inkább késik, annál erősebben fejeződve pattan ki: tette, alkotásra készen.

Lehet, hogy azoknak a száma, kiket a gondviselés ilyen különös ajándékokkal halmozott el, a tanítói pályán felette szerény; de épen ebből az okból sokkal kiadósabb lesz, legalább a bizonyítás céljától, ha azoknak a kategóriájához fordulunk, a kik se nem törnek ki, se eget nem kérnek; de a kik némelyes dolgok iránt olyan hajlandóságot árulnak el, melynek áldozni tudnak és akarnak is. A milyen kevéssé növelhették az előbbieket azoknak a számát, a kik más fajta, más tárgyú és célú továbbképzést szükségelnek, épen olyan tekintélyes csapat az, mely effajta szelid hajlandóságával abban a reményben áll be a tovább tanuló táborába, hogy abban az ő kedvteléseinek is megfelelő tárgyakat talál. A mely elhatározásra némikép az is sarkalja az illetőket, hogy amugy kézenkőzön, lehet, hogy rendezetlen, de nem megvetni való ismereteket gyűjtöttek össze hányódó könyvtárakból, vagy folyóiratokból. S hogy e csapat valóban tekintélyes, arra tanum mindenki, a ki sürjebben és komolyabban érintkezett a néptanítókkal; de tanum a közoktatásügyi kormány által az 1902-ik évi nyári nagy szünet alkalmából rendezett továbbképző tanfolyam is, melyen a legtöbben igen értékes képzettségről es olvasottságról tettek tanubizonyyságot.

Úgy vélem, hogy az eddig felsorolt esetek, minden erőszakoskodás nélkül, eléggé bizonyítják, hogy az az alap, melyre a továbbképzés támaszkodhatik, meglehetősen sokféle. És ezt a sokféleséget, minél inkább vizsgálódunk s minél alaposabbak akarunk lenni, még növelni lehet; mert pl. még mindig nem vettük számba azt, hogy némelyek nemzetiségi tanítókepzőkben képeztetvén, talán nem elég járatosak a magyar nyelvben, vagy irodalomban stb., nem vettük számba, hogy némely helyen maguk a körülmények, a társadalmi állásfoglalás, talán az iskoláknak exponált helyzete, vagy más oktatásügyi tekintetek megannyi követeléssel allanak elő a tanítóság műveltségét illetőleg. De nincs is rá szükség, hogy minden egyes esetet felsoroljunk; nincs, mert az eddig felvett esetek, épen elegendő premiszak gyanánt szolgálnak arra nézve, hogy a továbbképzés első alaptörvényét levonjuk belőlük.

Ez a törvény pedig az volna, hogy az állam által vezetett és irányított tanítói továbbképzés, ha alapos és sikeres akar lenni, számol a kép-

zendők ismereteivel, különösebb hajlamaival, tehetségeivel, vagy az állás különös helyzetéből folyó szükségletekkel.

Hogy ez az eljárás miképen volna megvalósítható, arra vonatkozólag a későbbi fejezetek adnak felvilágosítást.

A formai bizonyítás okából nem tartanám ugyan szükségesnek, hogy ezen első kívánságnak jogosultságát az alaposság, vagy sikeresség szempontjaiból okadatoljam; de nem állhatom meg, hogy csak rövidesen is rá ne mutassak azokra az eredménytelenségekre, melyek föltétlenül előállnak, ha a tanítóságnak *egy egy csapatát*, tekintet nélkül korra, képzettségre, arra valóságra, a működés helyére, a nemzetiségre s nyelvre, állítjuk a továbbképzés elé. Az egyik azért nem veszi hasznát a hallottaknak, mert azok reá nézve egészen újak, ismeretlenek; s ezeknek magas az, a mi a fiatalabb nemzedéknek majdnem ismétles számba megy; az egyik logikát szeretne, a másik nyelvtant keresett; viszont a harmadiknak nincs szüksége a gyakorlati tanításra, mert jobban tud tanítani, mint esetleg a gyakorló iskolai tanító. Sokan magyarul akarnak tanulni, de a nagy többség természetesen ezt a nyelvet beszélvén, négynek, ötnek a kívánsága nem vehető számba. Így aztán csak véletlenül lesznek olyanok, a kiknek szükségleteit az akademikus szempontok szerint rendezett tanfolyam egynehány közkeletű tárgyával eltalálta és kielégítette. A többiekre nézve az egész fáradozás kárba veszett költség és munka volt.

2. A továbbképzés módja.

Szó sincs róla, hogy sokat jelent az is, ha egy nyáron 80—100 tanító gyülekezik össze egy pár tanítóképzőben s az ott rendezett továbbképző kurzusokon az újdonsággal járó érdeklődés teljes buzgalomával nemcsak hallgat, hanem jegyez, olvasgat, érdeklődik is. De mi ez a 80—100 ember egy művelt ország tanítói gárdájában? A tenger nagyságához viszonyított egy csepp viznél mindenestre több ugyan, de a valaminél aligha. Mert nemcsak annak a számíthatása ejtne kétségbe bennünket, hogy így, nyolcvanasával, mikor kerülne sor az utolsókra; de egyszerűen a legnagyobb naivság volna azt hinni, hogy azok, a kik egyszer a tanfolyamoknak csodás árjában megfürödtek, egyszer és mindenkorra befejezték továbbképzésüket.

Már ebből a kettős alluzióból is erősen kiviláglik, hogy az egyedüli helyes mód, a mely ugyan az első pillanatra nemcsak anyagi, de más szempontokból is keresztülvihetetlennek tetszik, csak az lehet, miszerint *a továbbképzés lehetőleg egyidejűleg terjesztessék ki minden tanítóra, másodszor pedig legyen ez állandó és folytonos.*

Az első szempont erőssége ép úgy nem szorúl bizonyításra, mint a másodiké. Felvehetném a bizonyítás okából azt a valószínűtlennek tetsző helyzetet is, hogy egyszerre csak minden tanító tovább akarja magát képezni. Vajjon útját szeghetné-e ennek a mozgalomnak az a hatóság, mely épen maga állott a dolog élére, az, a mely hivatalosan rendelte be az üdvözülni akarókat? Azt hiszem nem. A nélkül azonban, hogy e *legszebb* esetet használnám fel ok gyanánt, állítanom kell, hogy a továbbképzés csak akkor van megoldva, ha a tanítók minden rétege,

minden tagja részt venne e munkában. A hazának ugyanis mindenütt egyformán tanuló, képzett tanítóságra van szüksége és senkinek se lehet kiváltsága, hogy egyedül csak ő járulhasson a tudás forrásához. Ha a továbbképzés nagy fontosságát elismerjük, akkor részesíteni kell abban mindenkit kivétel nélkül; s ha a továbbképzés szükséges bármilyen szempontból az egyik tanítónak, szükséges az a másinak is. Vagy ki merné azt állítani, hogy némelyek egészen nyugodtan beérhetik azokkal a folytonosan, hogy úgy mondjam, *elmesésedő* csekély ismeretekkel, melyeket az iskolából hoztak magukkal; másoknak pedig föttétlenül haladniuk kell? És ha merné valaki ezt cselekedni, meg tudná-e mondani, hogy kik tartoznak az egyik és kik a másik osztályba? A feltételezhető felelet tudatában mindjárt kijelenthetjük, hogy vajjon annak a tanítónak, a kit távoli völgyek zugán állandóan kísért a nép babonája, csökönyös-sége, tudatlansága, nem épen olyan nagy szüksége van-e a tudomány edző erejére, mint annak, a ki a civilizált városok általános követeléseai között kénytelen legjobb erői szerint helyt állani?

De nemcsak a képzés általánossága ilyen fontos; mert ezzel teljesen egyforma jelentőségű kívánalom az, hogy a tanulás, a haladás állandó és folytonos legyen. Azok tudják legjobban, a kik tanítással foglalkoznak, mennyire szükséges és nélkülözhetetlen a szakadatlan készülgetés. Az iskolából hozott ismeretek ugyanis a legtöbb esetben sem nem eléggé emelkedettek, sem nem eléggé szilárdak; a legnagyobb bajuk végül az, hogy hihetetlen gyorsasággal illannak el az ember fejéből. Magamról is tudom, hogy ugyanazokat a dolgokat, melyeket évek óta tanítok s melyeket egész kétségtelenül már teljesen sajátomnak tekinthetek, minden meg-megújuló alkalommal legalább is át kell nézmem, hogy meg legyen tudásomnak az a szilárdsága, melyre nemcsak én, de tanítványaim is egész nyugodtan építhetnek. Pedig ez a folytonos ismételtetés még nem jelent haladást; erre külön idő, külön erő kell; de kell, mert máskülönben egy pár év alatt úgy elmarad az ember, hogy a legkülönbözőbb újságokat mohón élvező ifjúság akárhányszor „megcsípheti“ a haladást erősen hirdető tanítóját.

Maga a továbbképzés, az önművelés munkája, mint szó is állandó, szakadatlan tanulást jelent. Nem továbbképzés az, mely egyszer az életben összesen két hónapig tartott. Jó is volna, ha mindazokról, a kik egy-egy ilyen kurzuson részt vettek, kiadhatnók a pecsétes bizonyítványt, hogy az illetőnek továbbképzése befejeztetett, s elhithetnők a boldog tulajdonossal, hogy ő egész életére kivette a maga részét a tudományokból s többé más dolga sincs, mint az, hogy várja a nagyobb fizetést s az őt megillető nagyobb tiszteletet.

Nem tudom, sikerült-e eléggé bebizonyítanom a képzés módjára vonatkozó kettős kívánságom jogosultságát s nem is azért haladok tovább, mintha épen az én érveléseim alapján feltételezett bizonyosság adna jogot erre, hanem azért, mert a tételeket olyan világosaknak látom és érzem, hogy ezeknél, véleményem szerint, a pusztá kinyilatkoztatás is okadatolt érvelésnek tekinthető. Ezzel a gondolattal mondom el a továbbképzés módjára vonatkozó más nézeteimet.

Az eddig ismert tanítói továbbképzésnek nálunk egy eszköze volt:

a nyári szünetek alatt rendezett tanfolyam. E tanfolyamokon a munkálkodás úgy történt, hogy egynehány studium, minden különösebb tekintet nélkül, kitűzetett az előadás tárgyai gyanánt s ezeket el kellett végezni olyan részletességgel, a melyet egy hónapnak elől-hátul megnyírbált hosszúsága megengedhetett. Lehet, hogy sokan talán más tárgyakban szerettek volna egy kissé több jártasságra szert tenni; de lehet az is, hogy szellemi szükséglete mindenkinek eltaláltatott; de lehetetlen, hogy az a gondolat, melylyel a hallgatók a tanfolyamra eljöttek, vagy a melyet a továbbképzésről formálni lehet, ezen módon megvalósuljon. Az érdeklődők és a résztvevők, igen helyesen, abban a megbiztosabb tudatban éltek, hogy azokból a tárgyakból, melyek a tanfolyam tárgyai voltak, szilárd, pontos és határozott ismereteket, hogy úgy mondjam, *nyers anyagot* lehet haza vinni. Szerintem ez a föltevés, a kurzusok útján sohasem lesz megvalósítható. Akármilyen módját választja az előadó az átadásnak, vagy akármilyen körét választja ki a tárgynak, igen keveset adnék annak a megbízhatóságáért, a mit elvisznek magukkal a hallgatók. Pedig hallgatnak ők a legnagyobb devocióval, jegyeznek körömszakadaig s az összefoglalások alkalmával tudnak is, mint akármelyik diák — *de meddig?* A meddig átlépi az iskola küszöbét. A hallottak az első otthoni találkozás örömei középett, mint idegen s további táplálásra nem számító fölöslegek, elröppenek; a jegyzetek, az első *családi rendezgetés* alkalmával, sutba dobatnak. Es tényleg azok a *pozitív adatok*, a melyekre előadó és hallgató egyaránt törekedtek, csakugyan legjobb sorsukra jutottak: olyan kűszáltta, zavarossá vált rövid idő alatt mindenik, hogy azokat többé jó lelkiismerettel idézni sem lehetett. A jegyzetek?! A jegyzetek pedig valóságos hieroglif titokzatossággal lepleztek minden olyan kapcsolatot, mely annak idején az előadásban olyan természetesnek látszott, hogy fölöslegesnek látszott annak okadatolása.

Es a mit mondok, az nem képzeldés, nem elmélkedés! Tessék csak tanunak beidézni az érdekelteket, nem az én javamra fognak-e vallani?

Ezen okoknál fogva én a kurzusokat másképen tartom értékesítendőknék. Első sorban is nem *pozitív adatokra*, *anyagra*, hanem szempontokra; nem részletekre, hanem általánosságra; nem tétélekre, hanem rendszerekre; nem elemieskedésre, hanem emelkedettségre; nem az egyszerű ismeretek átvételére, hanem a vizsgálódás módszereire; nem bizonyos tanok, kijelentések közlésére, hanem a szabad szemlélődésre törekedném. Azaz a kurzusokon azt kellene megtanítani, hogy *miképen kell az embernek önmagát továbbképeznie*; kedvet, szeretetet, lelkesedést önteni a hallgatókba a tudományok iránt; útmutatással szolgálni a tudományok útvesztőjében; irányítani azokat, a kik már valamely téren megindultak, vagy megmutatni a módokat, melyeknek segítségével tovább haladhatunk stb., stb.

Ha most összehasonlítjuk a két eljárás által elérendő eredményeket, felette nagy különbségre fogunk bukkanni. Az első esetben, midőn csak anyagot adunk át, a következő esetek állhatnak elő. A rendelkezésünkre álló 25—26 óra alatt, (ennyi esik ugyanis napi egy óra mellett az egy hónapnyi ideig tartó kurzusokon egy tárgyra), kissé mélyebb vizsgálódás

mellett, csak egy kis részletét tudjuk elvégezni valamely tárgynak. De ebben az esetben hol fogja kiegészíteni az előadásokhoz hasonló terjedelmességig szerzett ismereteit a hallgató? Az elemi tanítóképzőintézetben fennálló mértéket véve irányadóul, még mindig nem sokkal többre haladhatunk. Nagyjában átrohanhatunk a legfőbb dolgokon; csak érintve, pedzve a legkimagaslóbb pontokat. De ez eljárás még nem továbbképzés! Ez lehet ismétlés, átnézet, vagy bármi egyéb, de semmiesetre se a szónak megfelelő alaposabb elmélyedés. S végre, ha harmadszor, elemi iskolai színvonalon akarunk mozogni, akkor meg nem továbbképzőkre, hanem pótló, kiegészítő tanfolyamokra van szükségünk. Megengedem, hogy ilyenek is elkelnek talán, de ezekről a jelen keretben csak kivételképen lehet beszélni.

Az általam javasolt rendszer azonban olyanforma hatást óhajt és remél, mint a milyent gyakorol a tudomány élvezete arra, a ki körében mozog; vagy a műveltség szemlélete az iránta fogékony lelkekre: *megemelkedik* az illető; megtanít látni, eszmélni; elhatározásokra bír, munkára serkent. S ha a kurzusok, egy másik nekik szánt, de csak későbbben kifejtendő célon kívül ezt elérik, szerintem gazdagon megfizették azt az áldozatot, melylyel fentartásuk az állami háztartásra nehezedett.

3. A továbbképzés eszközei.

a) Tanfolyamok.

A továbbképzés egyik alapvető eszközének a nyári tanfolyamot elfogadtuk. Mégpedig annak az eszközének, a mely az állandó továbbképzést, tanulást biztosítja; s folytonosan ébren és munkásságban tartja a törekvés, haladás és önképzésnek igen sokszor megcsappanó gondolatait. Ezen egyik hivatása is tehát, láthatjuk, igen nagy; de ezt csak úgy töltheti be, ha szervezkedésében gondos, körültekintő s mindent figyelembe vevő lesz. Mivel pedig sikerét egy pillanatig se szabad kockára tenni, érdemes lesz megállapodni annál a kérdésnél, hogy miképen kell szervezni a tanfolyamokat, ha céljuknak meg akarnak felelni.

Az első kérdés az idő kérdése; nevezetesen, hogy mikor és mennyi időre hivassanak össze a tanfolyamok hallgatói. A „mikorra“ vonatkozólag a körülmények annyira döntő hatásúak, hogy a kérdés ezen a részen nincs is mit elmélkedni: a nyári nagy szünet első hónapját alkalmasnak kell hogy találja előadó és hallgató egyaránt. Az idő mennyisége azonban már nem ilyen nyilvánvaló. Az eddigi tanfolyamok négy hétig tartottak s naponként 6—7 órán foglalták le a hallgatóságot. Azt hiszem, hogy a négy hetet mindenki, a ki érdekelt volt a kurzusok által, egyaránt soknak tartotta. Nemcsak azért, mivel a hasonló módon szervezett (középiskolai-, tanítóképző-, polgári iskolai tanári és orvosi) tanfolyamok két-két hétre voltak berendezve, hanem egyszerűen azért, mert annak a közönségnek, mely mindkét részről tíz egész hónapra keresztül volt elfoglalva, felette sok a négy hét. S nemcsak azért, mivel ez az idő a testi és lelki kimerülést illetőleg majdnem fokozhatatlan, hanem azért is sok, mert ennyi időre az általam ajánlott felfogás mellett

nincs is szükség. De még ha szükség volna, akkor is ellene volnék e fél vakációt lefoglaló nagy időnek. Tapasztalásom szerint ugyanis két hétig teljes nagy az érdeklődés, a harmadik héten már lohadnak az erők; a negyedik héten elernyed a legerősebb buzgalom is: s a mit kap, az: „Emészthetetlen *bruttó* töltelék!” Mint Arany mondatja a zseniális Bolond Istókkal: „És mint edény, ha színig megtelék, a *többi* átfoly, még nyomot se hagyva!”

A kurzusok idejét *három hétre* terjedő időre állapítanám meg. Ez idő alatt tökéletesen el lehet érni azt a célt, melyet a nyári szünetek alkalmából való továbbképzésre kitűztünk. A két hetet azért tartom kevésnek, mert a jól szervezett kurzusokon a lehetőség szerint sokirányú s a környék minden nevezetességét figyelemre méltó kirándulásokat kell tenni.

A napi órák számát nézetem szerint szintén redukálni kell. Hat-hét órai egyhuzamban való szakadatlan figyelmet, a legkülönbözőbb irányokban, még feltételezni se lehet. Még gondtalan, sőt szórakoztató időtöltésből is sok ennyi egy végtiben! Hát még napról-napra, reggeltől estig! A kik megfeszített erővel, minden órán egyforma figyelemmel hallgattak és jegyeztettek, azok este nem vágyakoztak még a legszükségesebb üdítő sétára sem: dültek szerte-szét, egyik jobbra, másik balra s alig várták az éjszakát, hogy másnapra új erőt szerezzenek. A délelőtti 7-től 12-ig, vagy 8-tól 1-ig terjedő időnek kihasználása untilig elég a legszigorúbb program mellett is s kell, hogy annyi idő elég legyen, ha az egész kurzusnak sikerét nem akarjuk veszélyeztetni.

Ezek után következnenek a legfogósabb kérdések a tanfolyamok szervezetét illetőleg. Ezeknek egyike a *felveendő tárgyak megállapítása*; a második a *kurzusok helyének a kijelölése, a tárgyak ellátása, azután a behívás körül követendő szempontok.*

Az eddigi továbbképző tanfolyamok tárgyai igen szoros határok között mozogtak s azt lehet mondani, hogy azokon a humániórák voltak többségben: így közös volt mindenikben a pszichológia s a magyarok történelme; a bajai kurzuson ezeken kívül előadatott a magyar nyelvten, a budapestin és a kolozsvárin a magyar irodalomtörténet; az utóbbiakon már volt egy reál tárgy is: a természettan s egy egészen praktikus studium: a gyakorlati tanítás. Addig, míg a kísérletezés tart, egyik tárgykör ellen se lehet kifogást tenni, sőt egészen jó jelnek, veendő, hogy már a második alkalomból újabb tárgyak vétettek fel az előadások körébe. De e kísérletezések a végtelenségig nem tarthatnak és ezekre aligha lesz tovább szükség, ha elgondoljuk, hogy a tennivalók itt aligha vonhatók le a kísérletezésekből. Miért? Mert azt, hogy milyen tárgyakra van a tanítóság egyes tagjainak szüksége, sem a kormány, sem az előadó tanárok, sem a tanfolyamon részt vevő hallgatók, mint az összes tanítóság képviselői, nem mondhatják meg. Ezt mindenki, maga tudja legjobban!

Amde az mégis világos, hogy a közoktatásügyi kormánynak úgy is, mint a magyar állameszme egyik kifejezőjének, úgy is, mint iskola-fenntartó hatóságnak jogában van a kurzus tárgyai gyanánt azokat fel-

vétetni, melyekben az említett kettős gondolat kifejezésére talál; de viszont azt se tagadhatja el senki, hogy annak is jogában áll kijelenteni idevonatkozó kívánságait, a kit tovább akarunk képezni, már azon okoknál fogva is, a melyeket egyízben kifejtettem. Azt hiszem, a helyes alapon állok, ha a kurzus tárgyköreit ezen kettős szempont tekintetbe vételével kívánom megállapítani. En ezen a nyomon fogok elindulni.

A magyar állameszme érdeke azt a tárgyat kívánja, melyben multja, jelene, mibenléte legfőbbképen kifejeztetik; ez a tárgy pedig nem más, mint a földrajzzal és alkotmánytannal erősen átszőtt *hazai történet*. Ez volna első általánosan kötelezett tárgya minden tanfolyamnak. E mellé sorakoznék azokon a helyeken, a hol a tanítóság nem eléggé jártas az állam hivatalos nyelvének használatában, a *magyar nyelv*. Itt mindjárt megjegyzem, hogy ebből az alkalomból a szó szoros értelmében vett *nyelvet* értem; tehát nem a grammatizálást. Az államnak továbbá mint iskola-fentartónak első érdeke az, hogy tanítói jó tanítók legyenek. E minősítést pedig mindenek felett a gyakorlatból lehet megszerezni. A teljesen elméleti módszertan és neveléstan csak a tanítónövendékek számára való, mert egyik sem képes az oktatásnak és nevelésnek általános szabályain kívül többet adni, tehát egyiknek sincsenek fokozatai. S mindazt, a mi e két irányú nagy munkának művészies fogása, vagy titka, csupán csak a gyakorlatból lehet elsajátítani; s mindazt, a mi a tanítót, mint tanítót mesterré s egyéniséggé teszi, csak a tanítás műhelyében s munka közben lehet meglátni, eltanulni: ezen okokból e pedagógikumok közül első helyre tenném a *gyakorlati tanítást*. Mivel pedig egyáltalában nincs az kizárva, hogy a kurzusra behívott tanítók között kiváló mesterek lehetnek s nincs kizárva az, hogy a gyakorló-iskolai tanítóknál esetleg jobban taníthatnak, nem minta-tanításokat adatnék, hanem a hallgatók tanítanának egymás előtt s ezekből általuk involváltatnám a pedagógia tanárának vezetése mellett a követendő szabályokat.

A mily mértékben mellőzhetőnek tartom a módszertant és nevelést, ép oly fontosnak vélem a *psychológia* tanítását. Nemcsak azért, mivel tanítással foglalkozó embereink általában igen keveset tudnak a lelektanból, de azért különösen, mivel e tudománynak ismerete nélkül még elméletileg is lehetetlenség elképzelni eredményes tanítói és nevelői működést.

Ime, ennyi tárgyat kíván az állam érdeke a tanítók továbbképzésénél. A többi studiumok a hallgatók által határozhatók meg; ezeknél aztán követheti mindenki a maga hajlamait, tehetségeit, választhat mindenki egyéniségének, addigi tanulmányainak, szükségleteinek megfelelően legfeljebb egy tárgyat. Hogy a továbbképzésben ezen liberalizmus nagyon is helyén való, sőt talán egyedül jogos, azt legjobban okadatulja e munkának erősen kedélyi mivolta. A ki bizonyos kedvet nem érez magában a továbbtanulásra, abban a legszelídebb kényszernél is föltétlen s könnyen igazolható rezisztencia fejlődik ki: senkit a maga kedve ellenére boldogítani nem lehet s ha az állam érdekei kielégítették, mért ne vétessék tekintetbe az egyén önállósága és egyénisége is?

Szerintem tehát a továbbképző kurzusoknak mindenkire kötelező tárgya volna: a *magyar nemzeti történet*, a *gyakorlati tanítás* és a *psychológia*;

fakultative ezeken kívül még *egy másik tárgy*; a magyarul nem tudók számára pedig *magyar beszélgetések*.

Nem kevésbé fontos kérdés a tanfolyamok *helyének* kijelölése és a tárgyak ellátásának problémája is. A milyen természetesen kínálkoznak az első tétel foganatosítására az állami tanítóképző intézetek, a másodikéra pedig ugyanezen iskolák tanárai, ép olyan maguktól következő, természetes szempontok kínálkoznak itt a célnak megfelelő eljárások megvalósítására. Es sokan talán abban a nézetben vannak, hogy az említett helyeknek és egyéneknek kijelölésével a kérdést már meg is oldottuk. Egyáltalában nem; mert, a mint látni fogjuk, egy kis okoskodással, körültekintéssel erősen fokozhatjuk az említett kérdésből következő hasznokat.

Igy, a kurzusok helyének kijelölésekor első sorban is tekintetbe venném a nemzetiségi vidékeket; azaz az ország határain működő s a nem tiszta magyarságú tanítókat a tősgyökeres magyar vidékek tanítóképzőibe helyezném el és viszont; másodsor figyelembe venném a geográfiai alakulásokat: a hegyes vidékek tanítói menjenek az alföldre és megfordítva; harmadszor a műveltség, kereskedelem és ipar szempontjait, a falusi ember városi élettel cserélje fel legalább egy néhány hétre lakóhelyét és megfordítva. Hogy ezen szempontok mennyire fontosak, talán nem is szükséges bizonyítanom. Elég legyen annyit mondanom, hogy ezen fennálló tényezők, a maguk ellenállhatatlan erejükkel erősebb átalakító natással vannak az egyénre, mint az összes mesterséges erőfeszítések.

Pl. Budapestnek gyorsan rohanó haladása, szemlélatomást növekedő kulturája, erősen izmosodó magyarsága, nyomatékosabban és hatásosabban hirdetik a nemzetnek kiválóságait, a faj uralkodó mivoltát, mint bármely fényes publicistikai előadások. Viszont pl. Félégyháza, vagy Baja többet ad a felvidéken nevedett és ott működő tanítónak az alföldről földrajzi tekintetben, mint a legkiválóbb efajta tanítás, stb. Jóllehet ezen a téren az ország fő- és székvárosa mindennekfelett az a ható erő, melynek képző hatását talán az ország összes tanítóira legjobban lehetne értékesíteni, de én hiszem, hogy az sem utolsó sem eredménynek, sem haszonnak, a mit a tiszta magyar tanítótság fogna látni arra távol a Kárpátok koszorúja alatt. Nem mozgatná-e meg a szomorú látvány azt az alvó tétlenséget, melyet olyan jól tudnak felhasználni a széleken lakók?

A milyen jól lehet jövedelmeztetni a továbbképzés munkájánál a különböző helyek által adott körülményeket, éppen úgy lehet értékesíteni azoknak esetleges kiváltságos erőit, vagy tanulmányait, a kik a tanfolyamok vezetésére hivatva vannak. A kötelező tárgyakat nagyon természetesen mindenütt az a tanítóképző tanár látja el, a ki azokat évközben az elemi tanítóképzőben is tanítja. Ellenben a hallgatók által szabadon választott tárgyat az adná elő, a ki arra vállalkoznék. Sőt mi több, megengedhetőnek tartanám, hogy azok a tanárok, a kik valamely tudományban, vagy módszerben kitűntek, kollégiumokat hirdethessenek. E gondolat, megvallom nem az enyém, de olyan értékesnek tartom, hogy az első alaposabb megfontolás után azonnal melléje szegődtem. Ebben látom ugyanis *egyik* rugóját annak, hogy ne csak a tanítók, hanem a tanítóképző tanárok is folytonosan képezzék magukat s hogy az a sok derék és

értékes ismeret, melylyel sokan rendelkeznek és a melyet a tanítóképzőben nem értékesíthetnek, ne vesszen el nyom nélkül. De ezen eszmének még más támogatója is van. Fel kell ugyanis tételni, hogy az a tanító, a ki valamely studiumot kiválasztott, abban már előzőleg bizonyos jártasságra is szert tett: az ilyen emberek számára aztán nem lehet tanárt delegálni, mert nem lehetetlen, hogy a hallgató mélyebben szánt abban a mezőben, mint maga az előadó. Lehet, hogy az ilyenformán szervezett intézményben külföldön már fennálló tanfolyamok alkotó elemére lehet ismerni, de ezen tényt most legalább ne írjuk annak rovására.

Magam is elismerem, hogy annyi sok érdeket, mint a mennyit a felveendő tárgyakban, a kurzusok helyének kijelölésében s a tárgyak ellátásában szem előtt tartandónak kívántam, nehéz összeegyeztetni. Nehéz, de nem lehetetlen. Mert e szempontok egyáltalában nem olyan merevek, hogy azok a jól átgondolt, okos adminisztrációhoz ne alkalmazkodnának. Így az első pillanatra láthatjuk, hogy itt csupán a kurzusok helyének a hallgatók ilyenirányú érdekeivel való összhangosítása restriktív természetű; még pedig annyira, hogy a többi szempontokat föltétlenül ennek kell alárendelnünk. Mindazonáltal a kurzusok körültekintő összehívása, az egész szervezetnek mélyebbre ható alapozása által, kevés érdek marad kielégítetlenül. Semmi egyébbe nem volna ugyanis szükség, csak annak a megállapítására, hogy négy vagy öt év keretén belül valamely tanítóképző intézetben mily programmú továbbképzés lesz. Miután pedig az összes tanítóság egy szünet alatt úgy sem részesülhet a kurzusok előadásában, a négy vagy öt év munkakörében bizonyára mindenki megtalálná azt a studiumot, a mire vágyakozott s a melyre való felvételét azonnal kérelmezné is. De nincsen is talán szükség némely helyen arra, hogy ilyen formán tudományágak szerinti ciklusok állapíttassanak meg, mert nincs kizárva az eset, hogy egy és ugyanazon a helyen egyszerre két vagy három kiválasztott tárgy előadására is vállalkoznak a tanárok. Ennek a buzgóságnak pedig nemcsak az a jó oldala volna meg, hogy a behívás körüli többi szempontok mindenütt a leg-erősebb kifejezésre jutnának, hanem megvolna az a haszna is, hogy a tanítóképző intézetek tanárságának nem egy kicsiny töredéke, hanem minden tagja érintkezne a tanítósággal, a mely érintkezésnek én legalább, miképen ki is fogom fejteni, igen előkelő szerepet juttatok.

b) Tudományos folyóirat.

Senkise vádolhat azzal, hogy a továbbképzésnek eddig alkalmazott eszközét, a szünidei tanfolyamot nem méltányoltam eléggé; de nem habozom újból ismételni, hogy pusztán csak a kurzusokkal való állandó és alapos továbbképzést lehetetlennek találom. A továbbképzés nem meg-megszakadó, vagy egyszer felbuzdult munkát, tanulást, hanem folytonos törekvést, szorgalmaskodást jelent. Tehát még abban az esetben sem érnők el vele a célt, ha a hallgatók az előadások alatt hallottakat, vagy feljegyzetteket örök időkre megőriznék. Pedig, hogy ezen megőrzésről szó sem lehet, azt már fentebb kimutattam.

E nagy és nevezetes s az ország egész közoktatásügyére kiváló

hatással lévő intézmény szervezése felett való elmélkedésem, mely nem hagyta figyelmen kívül a tanítók igen szerény anyagi helyzetét, sőt tekintettel volt a tanítóságnak a tanítóképző intézeti tanársággal való természetes kapcsolatára is. arra az eredményre jutott, hogy *a minden tanítóra kiterjeszhető, állandó és folytonos továbbképzést egy olyan tudományos folyóirattal lehetne megvalósítani, melyet, ha nem is épen ingyen, de legalább nagyon szerény összegért, minden tanító megkaphatna s a mely, hogy úgy mondjam, állandóan nyilvántartaná, jelezné s nagy vonásokban adná az összes tudományágakat.* Ez az egyetemes folyóirat ugyanis magában foglalná mindazon kiadványok rövid tartalmát, a melyek egy-egy jó rendben tartott középiskola, vagy tanítóképző tanári asztalán helyet foglalnak.

Érzem, midőn e gondolatot felvetem, hogy tervezetem azok előtt, a kik ez ügygyel csak egy kissé is foglalkoztak, semminemű okadatolásra nem szorúl. A tanítók továbbképzése nálunk azonban még nagyon új dolog, ismerője és hive tehát nem sok lehet, ezért egy pár dolgot nem lesz fölösleges megemlíteni.

A tanítóságnak nagy százaléka egyáltalában nem jut tudományos művekhez; ennek a nagy százaléknak egyik felét azon körülmény szolgáltatja, hogy a legtöbb helyen könyvtárak nincsenek, ha akad is némely helyen egy-egy összehányt, hiányos, porlepett könyvtár-töredék, ennek nagyobb része olyan ócska csízíókból, régi kalendáriumokból, szertelen históriákból áll, hogy abból bizony szakműveltséget és modern tudományt meríteni nem lehet. A nagy százalék másik fele pedig a tanítóságnak szerény fizetésén fordúl meg; a melyből bizony a legnagyobb idealizmus mellett sem lehet semminemű tudománynak áldozatot hozni.

Annak a tudományos és egyetemes folyóiratnak pedig, a mely a tanítóság továbbképzését szolgálná. nemcsak az a jó oldala volna meg, hogy pótolna egy egész könyvtárt, másodsor pedig, hogy eljutna a legelrejtettebb falvakba is, hanem hogy ügyes vezetés által, az egyéni tehetségek tiszteletben való tartásával, irányítaná az egész tanítóság képzettségét is. Megtartaná és biztosítaná annak egyöntetűségét; s így megteremténé azt a kívánatos közszellemet és műveltséget, melyet nem épen méltatlanul, annyit aposztrofálnak.

Van tudomásom róla, hogy egy pár évvel ezelőtt a tanítók továbbképzését szakszerűen szerkesztett s igen olcsó áron hozzáférhető könyvcyklusok által akarták megoldani. E módszerrel szemben a havonként megjelenő s átnézetes folyóiratnak több okból elsőséget adok. A könyvtől, pláne ha az a tudományosságnak nem épen népszerű címé alatt jelenik meg, megijed az ember; érdekessége a priori nincs; ára pedig legyen bármily mérsékelt s bármily módozatú, nagy és ijesztő operáció a szegény ember zsebében. De meg végül, ki győzné könyvtárát állandóan a gyorsan rohanó tudományosságnak színvonalán tartani? Mondom, mindezekkel szemben a folyóiratnak elsőbbségei vannak. Egy-egy kisebb füzetecskét, mely nem szeri-száma nélkül akarja bölcscsé az embert, szívesen fogad a legmegrögzöttebb gazdatanító is: észre se veszi, midőn olvas és tanul. Az ügyesen és elevenen szerkesztett cikkek tehát a

szó szoros értelmében meglopják a falusi ember életének egyhangúságát s becsempészik oda a tudományok varázs-italát. Másodszor pedig a folyóiratok által nemcsak mozgalmasságban lehet tartani az érdeklődést, hanem meg is lehet azt szilárdítani: a tanulást szükségletté lehet emelni. Az időről-időre megjelenő cikksorozatok pedig mindenkor nyilvántarthatják az összes kutatásokat, megállapított eredményeket. De, mint mondtam is, a folyóirattal egyforma műveltségű és gondolkodású tanító világot lehet nevelni, a mit a könyvsorozatoknak módszere egyáltalában nem biztosít. Abban pedig, hogy csak ritkább időközökben jelenik meg, szintén van valamelyes jó dolog. Az a könyv, melyet el kellett volna olvasnunk s mégis ott hever felvágatlanul a szekrénynek legrejtettebb zugában, valósággal felénk ásít s üldöz bűvös tekintetével s mi napról-napra jobban kerüljük a kísértetet; az időközös folyóirat nem lábatlankodik szüntelenül, inkább ingerel, mint jóllaktat, inkább izgat, mint kielégít s egy-egy módosan félbehagyott cikk, valósággal felbosszant bennünket. S ebből az alkalomból hozzátehetjük, hogy a tanítók egyetemes folyóirata, az összes főbb tudományokat képviselő rovataival, érdekesség dolgában bármelyik füzetes újságot túlszárnyalná s én egy pillanatig sem kételkedem benne, hogy a tanítóság továbbképzésének igazi, alapos, jól felhasználható, legelőkelőbb s legolcsóbb szere volna.

De nem akarok adós maradni a folyóiratnak azzal az elsőbbségével sem, mely föltétlenül az ő javára dönti el a különben meddő összevetést. Ez az előny pedig nem más, mint az olcsóság. Nem azzal akarok elehozakodni, hogy milyen drágák a könyvek, azaz a könyvsorozatok, célszerűbb azt bemutatnom, hogy milyen olcsók a füzetes-vállalatok. Evi nyolc korona összegért, ha több ezer előfizetőről van szó, igen tekintélyes, még fizikai sulyban is számottevő lapot lehet adni. Nem mondom, hogy ez az összeg a tanítóság vagyoni helyzetéhez mérten nem tekintélyes összeg, de ha ezen elméleti követelődés viszontszolgalmányi fejében reá mutatok arra a forrásra, a honnan ez az összeg megszerezhető, talán nem fogok az új érvágók jogos bűnének látszata alá esni.

Ez a forrás, az igaz, hogy rám nevezve talán mérges vízű, de nem más, mint annak az ezerféle vicinális pedagógiai lapnak a fenntartási költsége, mely végzetszerűen nehezedik mindenkire, a kít az istenek tanítónak szántak. Azoknak a megnyugtató okából azonban, a kik mindjárt az első pillanatban veszélyeztetve látnak sok minden olyan dolgot, a melyeket veszély egyáltalában nem fenyeget, sietek megjegyezni, hogy a lap fenntartási költségének azt a nagyobbik felét, mely a tanítók továbbképzésében százalékokban kiszámítható állami érdek, ennek arányában a kormány által vélném fedezendőnek.

A szerkesztendő folyóiratnak az eddigieken kívül még egy igen nagy és jelentős hasznát lehetne látni. Azt gondolnám ugyanis, hogy ez lehetne az az összetartó kapocs, mely a tanítóságot a tanítóképző-intézeti tanárokkal egy szerves egésszé foglalná, mégpedig olyanformán, hogy épen a *tanítóság szerkeszténé a továbbképzés ez állandó organumát.*

Nem gondolnám, hogy valami erős színezésre szorulna az a kép, mely az összes népnevelők egységes buzgalmának volna eredménye. Mindazáltal annak a látócsőnek a szerkesztéséhez, melylyel ezt szemlélni akarjuk, hadd szolgáltassak egy pár adalékot. A tanítóképző tanárok, a szerkesztői munkásság által, ugyanis állandó tanítói maradnának a régi tanítványoknak; és semmi kétség benne, hogy a folyóirat már az által is nyerne érdekességben, mert az ismerősöknek mindennemű dolgai iránt jobban érdeklődünk, mint azokéval szemben, a kit soha az életben nem ismertünk. Másodszor pedig szervessé tétetnék az az érintkezés, a mely eddig (az igaz, hogy nem a tanítóságon múlt!) csak szórványosan, véletlenül volt meg. A tanárság ugyanis, nem mondom, hogy kerülte a tanítóságot, de nem is kereste; nem mondom, hogy elzárkózott tőle, de nem tárt neki ajtót; pedig van-e közösből célokért, ideálokért munkáló eleme az álladalomnak, mint épen ők? Van-e vérbelibb atyafiság, mint a népnevelés említett bajnokai között lévő? Aligha!

Mindezek azonban csak külső dolgok, de azért fontosak, mert ezek által kell megindítani azt a céltudatos és egységes gondolkodásmódtól áthatott, emelkedett munkálkodást, mely a magyar állam népnevelőit igazán honmentő, lelkes harcosokká teszi s ezek által kell megalkotni a célhoz méltóan tömörült népnevelőknek országos súlyát, tekintélyét, melyek nem a fizetési osztályok szeszélyes játékaitól, hanem a nagyfontosságú hivatás benső erejétől kapják állandó biztonságukat.

* * *

Ime elmondottam a tanítók továbbképzésére vonatkozó gondolataimat. Lehet, hogy e gondolatok közül több még nem egészen gyakorlati értékű; lehet, hogy a kérdés megoldásának jobb, eredményesebb módszerei is vannak; de nem is kérkedett ez értekezés azzal, hogy e kérdést *teljesen* meg akarja oldani; ez pusztán csak a figyelmet akarta felhívni e nagyjelentőségű kérdésre s azt óhajtotta bemutatni, hogy a tanítók továbbképzésének kérdése, a mai gyorsan haladó művelődésben, a nemzeti törekvésekért vívott erős küzdelem korszakában s abban a heves versenyben, mely a kultúra általánosításának munkájával Európászerte folyik, — égetően aktuális kérdés. Azt akarta bemutatni, hogy e kérdés megoldása első sorban érdeklí az államot, melynek kormánya a tanítók továbbképzésének rendezése és megvalósítása által a nemzeti-ségek konszolidálására majdnem minden eddigi eszközénél erősebb fegyverhez jut. De érdeklí magát az egyént, kinek joga van megkövetelni, hogy szellemi munkájához szellemi támogatást nyújtsanak. Joga van, sőt mi több kötelessége, megkövetelni a reá bízott nagy érdekek tudatában, hogy a természetes elparlagiasodástól, melybe saját hibáján kívül esik, megóvassék s továbbképzése lehetővé tétessék.

De mindenek felett szándéka volt ezen értekezésnek az, miszerint rámutasson arra, hogy a továbbképzés kérdésének megoldása nem törtenhetik ötletszerűen: a kérdésnek számos szempontja van s a szem-

pontoknak nagy jelentőségük; és bizonyosan az fogja e feladatot legjobban megoldani, a ki minden ide vonatkozó szükségletet, kívánságot észre vesz és kielégíti s a ki a nemzetet nevelő és tanító osztálynak folytonos művelődését a lehető legmagasabb érdeknek fogja tekinteni.¹⁾

Farkas Sándor.

A kolozsvári tanítói továbbképző tanfolyam 1902. július havában.

I. A közoktatásügyi kormány azon intézkedései között, melyek hivatva vannak a népoktatás intenzitív, nemzeti szellemű hatását minden irányban fokozni, kétségkívül nem utolsók a tanári és tanítói továbbképző tanfolyamok. E továbbképző tanfolyamok és az ismétlő oktatás általánosabbá tételére és egyuttal a népoktatás eredményének biztosítására, mélyítésére vonatkozó nagy kihatású többi kormányi intézkedések között szerves összefüggést kell látnunk. Valamint a gazdasági ismétlő iskola fel nem virágoznék oly tanítók nélkül, kik a tanítóképző-intézeti képzésen kívül egy ideig még külön szakszerűbb gazdasági képzésben nem részesültek (földművesiskolákban, gazdasági szaktanfolyamokban): *épen úgy szükség van a serdültebb ifju nemzedék nevelése, főleg az ifjusági egyesületek fölvirágoztatása céljából, a tanítói továbbképző tanfolyamokra.* A 18 éves kor, melyben a tanítójelölt intézeti tanulmányait befejezi, melyben intézeti nevelése véget ér, lehetetlenné teszi, hogy őt már a tanítóképző-intézetben teljes mértékben képesítsük társadalmi missziójára, úgy, hogy jövőbeli sikeres működésének némi előzetes biztosítékával is bírjunk. Erre vagy a tanító saját önálló továbbképzése végett tanítói továbbképző tanfolyamok szükségesek Mondanunk sem kell, hogy ezek a továbbképző tanfolyamok a zsenge fiatal nemzedékre ható népiskolai nevelés és oktatás eredményének fokozását is maguk után kell hogy vonják.

II. A tanfolyamok eredménye azonban sok tekintetben attól a szervezettől is függ, mely működésüket szabályozza. Épen azért nem lesz érdektelen a kolozsvári tanítói továbbképző tanfolyam szervezetével és működésével megismerkednünk.

A közoktatási kormány a kolozsvári tanfolyam vezetésével idejekorán Kozma Ferenc kir. tanácsos, tanfelügyelő urat bízta meg, előadó

¹⁾ Cikkíró úrnak azon eszméjét, hogy a tanítók számára *tudományos folyóirat* adassék ki, ajánljuk a tanítói és kormány körök szives figyelmébe. Egy ilyen, az összes tudományokat felölelő folyóirat a tanítók továbbképzésének még sokkal hathatósabb eszköze lenne a tanítóképzőkben rendezett tanfolyamoknál. Ilyenre a népoktatás behatóbbá tételére fölötte nagy szükség van. Ez azonban a mi körülményeink között nem lehet magánvállalkozás. *Ezt a kormánynak kell kiadnia s ingyen küldenie az iskoláknak.* Hogy a kormány új kiadással ne terheltesék, ajánljuk, hogy a *Néptanítók Lapja* alakíttassék át ilyen folyóirattá. A Néptanítók Lapjának eredeti célja ugyanis tisztán a tanítók továbbképzése volt, a melytől azonban az idők folyamán eltért. Agitatorius népiskolai közlönyünk van már elég. De bárhogyan is, mindenesetre valósítsuk meg Farkas Sándor eszméjét.

tanárokul pedig *Bellányi Tivadar*, *Felméri Albert*, *Kovács Béla*, *Krausz Sándor*, *Hajtman Pál* urakat szemelte ki, kik a kormány fölszólításának készségesen engedtek. A tanfolyam vezetőjének legelső feladata volt arról gondoskodni, hogy a tanfolyamnak hallgatói legyenek. A hallgatóknak száma 50-ben volt meghatározva, kik közül 40 áll. iskolai tanító, 10 községi és felekezeti iskolai tanító. Az állami iskolai tanítók részére a kormány ingyenes ellátásról, lakásról és részben az ideutazás költségeiről gondoskodott. Az ellátás költségeit fejenként 28 koronában állapította meg, utazási költség címén pedig fejenként 8 koronát engedélyezett. Az ellátás *Orbók Mór* igazgató úrra volt bízva; a hallgatók az állami tanítóképző internátusában laktak és étkeztek.

Az állami iskolai tanítók tanfelügyelőik útján a tanfolyamra *berendeltettek*, nagyobb részben hazánk erdélyi részének vármegyéiből, kisebb részben a Királyhágón túl fekvő országrészből. A sajátköltségesek is, kiknek a tanfolyamra való felvételt kérniök kellett, felerészben erdélyiek, felerészben Királyhágón túliak voltak.

És a berendelt állami iskolai tanítók, valamint az önként jelentkeztek és felvettek egy-kettő kivételével csakugyan meg is jelentek július hó 7-én, a mikor a tanfolyam megkezdődött. A tanfolyam kezdetén a hallgatók száma 46, a végén 42 volt. A tanfolyamon a kormány meghatározása szerint a következő előadások voltak:

1. 24 előadás a *magyar nyelvből és irodalomból*, előadó tanár *Bellányi Tivadar*.
2. 24 előadás a *földrajzból és történelemből*, közgazdasági ismeretekkel kapcsolatosan, előadó tanár *Felméri Albert*.
3. 12 előadás a *fizikából*, előadó tanár *Kovács Béla*.
4. 24 előadás a *lélektan és pedagógia köréből*, előadó tanár *Krausz Sándor*.
5. 24 délutánon két-két órában gyakorlati tanítások, ezeknek előkészítése és megbirálása, vezető tanár *Hajtman Pál*.

A tanfolyam céljául tüzetett: *az elhalványult ismeretek fölfrissítése és kiegészítése*.

Az előadóknak előadásaik tervét előzetesen be kellett mutatniok, melyet a miniszterium némely megjegyzések kíséretében küldött vissza. Ugyanis azt hibáztatta a miniszterium, hogy az előadók legtöbbje tárgya egész körére kívánt kiterjeszkedni, a mi 24 előadás keretében lehetetlen. Az előadások tehát csak annyit öleljenek fel, a mennyit alaposan el is lehet végezni. Továbbá a népiskolai gyakorlati követelmények is teljes mértékben szem előtt tartandók.

Az előadók most már egyrészt figyelembe véve a kormány megjegyzéseit, továbbá tekintetbe véve azt a körülményt, hogy a tanfolyamra többnyire a *jobb* állami iskolai tanítókat, köztük nagyobb iskolai tanítótestületek igazgatótanítóit is behívták, megállapították előadásaik anyagát úgy, a mint itt következik:

A magyar nyelv és irodalom. A magyar nyelv élete és rendszere; a nyelvek eredete, morphologikus és genealogiai felosztása. A gyermek nyelve. A hangtan fiziológiai és fonetikai alapon. A jelentés- és különösképpen a szófajokról, gyakrabban kitérve a népiskolai nyelvtanítás

didaktikai kérdéseire. Végül a mondat fajai, az elemzés helyes módjának feltüntetéseivel és írásbeli dolgozatok diszpozícióinak megbeszélésével.

Az irodalomtörténetből a nyelvújítás korától, Kazinczytól kezdve oly módon került az anyag feldolgozásra, hogy Széchenyi korához a magyar drámairodalom és e kor Tyrtæusa Vörösmarty; Kossuth Lajos korához a lyrikusok s főleg Petőfi; Deák Ferenc korához pedig — Arany János személye körül — epikus költészetünk csoportosult. A népiskolai neveléstani és az ifjusági irodalmat is lehetőleg szem előtt volt tartottuk.

Történelem. 17 órán. Magyarország 1000 éves történelmének kimagaslóbb és nevezetesebb eseményei és azok hatása a nemzeti közélet fejlődésére vagy hanyatlására. Különös tekintettel voltunk ezzel kapcsolatosan az alkotmány és műveltségi tényezők fejlődésére. A XIX. század reformtörekvései s küzdelmei kellő részletességgel napjainkig.

Földrajz. 7 órán. A földrajz mint tudomány. Magyarország helyzete, területe, víz- és hegyrajza; talaja, éghajlata. A lakosság és annak foglalkozása.

Közgazdaságtan. A közgazdaságtan mint tudomány. A javak, mezőgazdaság, termelés. A tőke, a munka; agrárpolitika.

Fizikai előadások. 1. Az előadások célja: a népiskolai természettani oktatás föllendítése, szemléleti alapon való tanításának sikeresebbé tétele s néhány fontosabb tudományos alap- és újabb elv, fölfedezés ismeretése.

(A Heller-Kozocsa-féle hármas gyűjtemény és a „Hivatalos jegyzék“ ismertetése).

2. A fizika tárgya, alapfogalmai. Az erők hatásai. Tér, anyag, idő.

3. A testek esése; a föld vonzóereje, a testek súlya, egyensúlya, biztos állása.

4. Fajsúly, sűrűség. Tömegvonzás. Középponti mozgás. Égi testek mozgása.

5. Néhány tanulságos, egyszerű, könnyen végrehajtható kísérlet.

6. A fény terjedése, visszaverődése, törése és elnyelésének tünetényei.

7. A fénytani lencsék. A fontosabb optikai eszközök.

8. A mikroszkopium, a messzelátók, a skioptikon.

9. Az elektromosság alaptüneményei. Elektromosság jelző, elektrofor, leydeni palack.

10. Elektromozó gépek. Elektromos kísérletek, villámok. Fémek érintkezéséből és a fém és folyadék kölcsönös kémiai hatásából származó elektromosság kimutatása.

11. Galván elemek. Hőelektromosság. Elektromos és mágneses indukció. Telefon és mikrofon.

12. Elektromágnesek. Indukciós gépek. Elektromos rezgések, hullámok és Röntgen sugarak. A tünemények rokonsága.

Lélektani előadások. 1. Az idegrendszer ismertetése. A lelki folyamatok alkotó részeinek általános ismertetése.

2. Az érzet-inger. Az érzet minősége. Az érzet ereje.

3. Tapintási és hőérzetek. Hallás-érzetek.

4. Látás-érzetek.

5. Érzéki érzelmek.
6. Az akarat elemi jelenségei. Reflex-, önkéntelen (spontán) és összetettebb ösztönszerűbb mozgások. Észrevétel, szemlélet. A lélek tevékenységei az észrevétel és szemlélet keletkezésekor.
7. A képzet. Képzet és szó.
8. Egyes képzetek. Közképzetek. Magasabb rendű közképzetek. (Lélektani fogalmak.) Elvontabb természetű képzetek.
9. Képzelmi képzetek. Képelem. (Fantázia.)
10. Szellemi érzelmek.
11. Képzettársulás.
12. Képzettársulás. Gondolkozás.
13. Az ok fogalma. Az öntudat egysége. A létező valóság megismerése.

Pedagógiai előadások. 14. A szemléltetés alapvető jelentősége a lelki élet kifejlődésére nézve. A szemléleti oktatás célja.

15. A szemléleti oktatás tárgya.
16. A szemléleti oktatás módja.
17. A helyesírás tanítása lélektani szempontból.
18. A fogalmazás lélektani szempontból.
19. A nevelés céljairól és a tantervről.
- 20., 21. A tanítás formális fokozatai. A formális fokozatok alkalmazása.
- 22., 23. A magyar nyelv tanítása nem magyar nyelvű iskolákban.
24. A nemzeti nevelésről.

A lélektani előadások együttvéve egy kerek egészet képeznek és legfontosabb részét foglalják magukban annak, a mi *az oktatás* lélektani alapját teszi, de érintik általában a *nevelés* lélektani alapjait is. *A pedagógiai előadásokban* a lélektan igazságait részletes módszertani és általános oktatás- és neveléstani kérdésekre alkalmaztuk. Úgy a lélektani, mint a pedagógiai előadások célja volt: a tanítók oktatási és nevelési munkáját öntudatosabbá tenni.

Gyakorlati mintatanítások, módszertani megbeszélések naponként két óra; tananyag megállapítás, óraterv, felosztás, tanítási tervezetek, még naponta 1 óra.

1. Mintatanítások a népiskola összes tantárgyaiból.
2. A tanításokban alkalmazott didaktikai és methodikai elvek ismeretése és megokolása.

3. A tanítástani elvek alkalmazásának, valamint a tanalaknak és a módszertani eljárásnak megbeszélése és a követendő eljárás közös megállapítása a szerzett tapasztalatok alapján.

4. A tanítás fokozatairól és a tanítási leckék terveiről (külön-külön minden tárgyból) tüzetes ismertetés, ezek rendszerbe foglalásával és szemléltetésével írásban. A lélektani előadások pedagógiai vonatkozású részei és a gyakorlati alkalmazás közötti szükséges összhang megállapítása a lélektan tanárával folytatott beható eszmecsere alapján.

5. *Tomcsányiné Czukráss Róza* ügyes gyakorlati tanításai alapján a *phonomimikáról* megbeszélést tartottunk. A tanfolyam hallgatói, ha jól

emlékszem, valamennyien a phonomimika mellett foglaltak állást. En is azt tartom, az írás- és olvasástanítás phonomimikai módszeré a jövő.

6. A magyar nyelv tanításának módja más anyanyelvű gyermekek között Láng Mihály vezérkönyve nyomán. A direkt módszer gyakorlati alkalmazásának ismertetése.

7. A népiskolai tárgyak anyagának részletes megállapítása osztályonként, illetőleg útmutatás a tanításukra fordítható időegységek keretében. A tananyag felosztása hónapokra, hetekre és egyes leckeikre. Az írásbeli dolgozatok anyagának megállapítása. A hivatalos tantervben kiszabott tanítási anyag összevonása az osztatlan népiskola szempontjából. A csendes foglalkoztatás tervezetének ismertetése. Az óraterv helyes elkészítése.

A 7. pont alattiakat Hajtman Pál naponta kisebb csoportból álló hallgatóknak külön órán mutatta be „*Tanítási tervezet*” című kész munkája alapján, hozzáadván a szükséges fölvilágosításokat és utmutatásokat.

8. Néhány célszerű népiskolai tankönyv ismertetése.

A tanfolyam megnyitása előtt egy nappal a tanfolyam vezetője az előadó tanárokkal tartott tanácskozásban megállapította a napi, illetőleg heti órarendet, mely szerint az egyik napon d. e. 8—11-ig, a másik napon d. e. 8—12-ig voltak az előadások, 1. a fizikából minden második nap (összesen 12 óra); 2. a lélektan és pedagógiából; 3. magyarnyelv-és irodalomból; 4. történet-földrajzból; d. u. pedig mindennap 2 órában 3—5-ig a gyakorlati tanítások és ezek megbeszélése. Meghánytuk-vetettük a konferencián még egyszer a kijelölt tananyagot is *és szükségesnek láttuk, hogy a tanfolyamnak valóban továbbképző jellege* legyen, végleg a fent közölt tanítási anyagot fogadtuk el. Kimondtuk azonban, hogy a mennyiben egy hét múlva arról győződnénk meg, hogy a hallgatók műveltségi színvonala inkább a póttanfolyam-jelleg kidomborítását tenné szükségessé, a kijelölt tanítási anyagot és általában az előadások módján változtatni fogunk. Az első hét tapasztalatai azonban arról tettek tanuságot, *hogy helyesen tartottuk szem előtt a tanfolyam továbbképző jellegét*; a hallgatók túlnyomó része nem elmaradt, hanem a korral előrehaladt, művelt tanító volt, kik az előadásokban kijelölt tudományok elemi ismereteiben jártasok voltak és magasabb ismeretekkel is bírtak, kik ennél fogva a magasabb színvonalú előadások iránt is feltűnő figyelmet és jó felfogást is tanusítottak. *És a hallgatók ezen figyelmes és más-különb is kifogástalan, művelt emberhez illő magatartása állandóan megmaradt a tanfolyam végéig.*

Ugyancsak a legelső, a bevezető konferencián megbeszéltük azt is, mikép biztosítsuk az előadások eredményét és abban állapodtunk meg: megírjuk az egyes előadások tartalmának rövid kivonatát, *ezt a hallgatók számára hoz képest sokszorosítjuk* és a hallgatók között szétosztjuk.

Mi előadók le is irtuk aztán előadásaink tartalmát, tömören összefoglalva. Ezek sokszorosítása azonban némi költséggel (sokszorosító gép, papiros) és nem kis munkába került volna, a mi a terv kivitelét megakadályozta. Ezzel, azt hiszem, a tanfolyam eredményének egy része kérdésessé vált. Mert az előadások alkalmával *formális kikérdesés*

nem volt. Ezt sok tekintetből nem tartottuk kívánatosnak. Az előadások egyik-másik tárgyról volt ugyan eszmecsere, de ez nem nyújtott kellő alkalmat arra, hogy meggyőződjünk arról, vajjon mily mértékben törekedtek a hallgatók az előadások tartalmát magukévá tenni. Igaz, többen jegyeztek szorgalmasan, de nem valamennyien. És csak egy-kettő törekedett az előadások tartalmát részben jegyzetei, részben a tanárok által készített írásbeli kivonatok alapján rendszeresen összefoglalni. (Egy ilyen törekvő hallgató az előadások utólagos sokszorosítására is vállalkozott, hogy azután a többi társainak is megküldje. Ugy tudom, meg is történt.)

Egy jövőbeli tanfolyam alkalmával tehát ez a kérdés: az előadások eredményének némi biztosítása fontos kérdés kell hogy legyen.

A hallgatók, mint mondtam, eleitől fogva a kellő tisztelettel és hova-tovább becsüléssel, sőt szeretettel viseltettek az előadó tanárok iránt, nagy figyelemmel és kitartással hallgatták az előadásokat és ez magában véve is fontos záloga annak, hogy a tanfolyam nem volt eredmény nélküli. Erkölcsi magatartásuk is példás volt. Kiváltképen az a közszellem, mely közöttük nyilvánult, becsülésre méltó. Volt köztük két olyan tanító, ki a városban jártában-keltében botrányos magaviseletet tanusított. Ezeket önmaguk kényszerítették, hogy hagyják el a tanfolyamot, még mielőtt esetleg a tanfolyam vezetője és tanári kara ez ügybe beleavatkozott volna.

Az előkészítő konferencián a tanfolyam tanári kara gondoskodott róla, hogy a szabad délutánokat hasznos kirándulásokkal töltsék a hallgatók a tanfolyam tanárainak vezetése mellett. Így megnézték a kolozsvári egyetem orvosi fakultásának összes épületeit (a klinikákat, kórházakat, a kórbonctani intézetet és az elmegyógyintézetet), ezek berendezéseit és gyűjteményeit, továbbá az unitárius új gimnáziumot, a történelmi ereklye muzeumot, a gyárakat stb. E tekintetben is olyan érdeklődést és buzgóságot tanusítottak a hallgatók, mely egészen tiszteletre méltó.

Mivel felsőbb rendelkezés szerint d. e. 8—11-ig (minden második nap pedig 8—12-ig) *d. u. pedig 3—5-ig*, sőt tovább is el voltak foglalva, a tanári karhoz már az első hét végével azzal a kérelemmel fordultak, engedje meg, hogy a szerda és szombat napi délutánokat hasznos kirándulásokra használhassák föl. A tanári testület kérelmüket méltányosnak találta és a tanfolyam vezetője azután teljesítette is azt. Így váltak a fentebb említett kirándulások lehetővé.

A tanfolyam tanártestülete a hallgatók elfoglaltságára vonatkozólag arra a meggyőződésre jutott, hogy tulságosan vannak elhalmozva munkával. Ha 8—12-ig esetleg d. e. 8-tól d. u. 1-ig volnának elfoglalva naponkint, ez teljesen elégséges volna. A délutánok arra valók volnának, hogy a d. e. hallottat följegyezzék, földolgozzák; hogy kirándulásokat tegyenek és hogy pihenjenek. Mert nem szabad elfeledni, hogy nem pihent, hanem sok tekintetben kifáradt erők vannak a tanfolyamon.

Tanfolyamunk kiváló vezetője a tanfolyamot július 7-én reggel ünnepélyes módon megnyitotta és azután augusztus 2-án ugyanígy fejezte be. Terveztünk egy nagyobb kirándulást is Segesvárra, a Petőfi-emlékhez, de ez nem valósult meg. Egyszer-kétszer a tanfolyam összes hallgatói és a tanártestület a fehér asztalnál is összejött és ez alkal-

makkor is kitűnt úgy a hallgatók kifogástalan magaviselete, mint az a jó viszony, mely a hallgatók és a tanári testület között kifejlődött.

Szóvá kell még tenni a hallgatók ellátását is, illetőleg azt a segélyt, a mit a kormány részükre folyósított. Ez, a mint már mondtam, fejenként az ételmezésre 28 korona és 8 korona utazási költség volt. A 28 koronáért az intézetben kaptak a hallgatók ételmezést. Ugyanakkor az intézet internátusában *rajztanfolyamosok* is — köztük sok tanító is — voltak, a kik *hat hétre 140, sőt a legtöbben 300 korona segélyt kaptak a lakáson kívül*. Azok a tanítók, a kik más helyeken gazdasági szaktanfolyamokon vettek részt, a mint hallottam, szintén úgy el voltak látva ételmezéssel és pénzbeli segélylyel, hogy a takarékosak a tanfolyamról *nem üres zsebbel tértek* haza családjaikhoz. A tanítói továbbképző tanfolyam hallgatóinak ellátásáról, segélyezéséről *azonban kissé szegényesen gondoskodott a kormány, a mit a tanfolyamok érdekében nem szabad elhallgatni*. Minden továbbképző tanfolyamosnak jó sok pénzébe került ez a kolozsvári tartózkodás.

Habár tehát a kolozsvári tanfolyamot — *úgy véljük* — jól sikerültnek is lehet mondani; habár az azon elhintett nemes mag kétségkívül megtermi majd a maga gyümölcsét; mégis lefolyása a következő, a jövőben szem előtt tartandó tanulságokat nyújtja:

1. A tanítókat nem kell „berendelni,” hanem csak önként jelentkezőket kell felvenni és segélyezni. A magyar tanítóságban van elég erős vágy a továbbkézésre.

2. Nagyon fontos, hogy a tanfolyam tanártestülete a miniszterium részéről kellő útbaigazítást kapjon arra nézve, hogv mit tanítson.

A mi munkánk is nagyon meg lett volna könnyítve, ha az előadások anyagát nekünk kijelölték volna.

Igy nekünk utat kell törni nem járt talajon. És én úgy vélekedem, az általunk tört út nem a legrosszabb. Mert a hol *továbbképző* és nem póttanfolyamról van szó, ott szerintem a fődolog: a hallgatók intelligenciáját megfelelő tanulmányokkal fokozni és a hallgatók erkölcsi, hazafias érzületét erősíteni. Mely tanulmányok valók ily tanfolyamra és mily szellemben kell azt vezetni: e tekintetben útbaigazít e tanfolyamoknak közelebbi célja: a tanítókat egyrészt a mindennapi népiskolában intenzívebb munkára, másrészt a serdültebb ifjuság nevelésére — az ismétlő iskolában és az ifjusági egyesületekben — képesíteni. Hogy egy fokozott műveltséggel bíró tanító a felnőttek irányítására is inkább való, az nyilvánvaló. Erre az általunk tanított tananyag alkalmas. Az élet különös viszonyaira a tananyagot kiszemelni: ez csak *különös* célokkal bíró szaktanfolyamokon lehetséges.

3. Okvetlenül gondoskodni kell *az előadások eredményének biztosításáról*. Erre a magam részéről legalkalmasabbnak tartom azt a módot, melyet mi követni akarunk: *ugyanis az előadások röviden összefoglalt tartalmának sokszorosítását sokszorosító gép segítségével*. A tanfolyam végén tartandó *colloquium* sem volna rossz és akkor az eredmény mértékét a bizonyítványban meg lehetne jelölni. Iskolászerű óránkénti kikérdezésnek ily tanfolyamon nincsen helye.

4. A *segélyezések* összegét emelni kell. A tanítók elhelyezéséről, laká-

sáról, élelmezéséről figyelemmel kell gondoskodni. Csak így várhatunk tőlük a pihenésre szánt időben megfeszített munkát.

5. A tanfolyam ne tartson tovább 3 hétnél. A tanítók és tanárok családos emberek; pihenniök is kell.

6. Csak a délelőttjük legyen lekötve, 8—12-ig, vagy akár 7—12-ig.

7. A tanfolyam jellege, hogy t. i. *továbbképző* vagy *póttanfolyam* legyen-e, határozottan megállapítandó előre, hogy a résztvenni szándékozó tanítók erre nézve kétséget kizárólag tájékozva legyenek.

8. Az előadó tanárok kiszemelése nagy gondal történjék. Az elméleti és gyakorlati pedagógiai előadások közötti összhangról gondoskodni kell. Az iskola berendezése, melyben a gyakorlati tanítások tartatnak, mintaszerű legyen. (A milieu hatása!)

Ezen megjegyzések csak továbbképző és nem póttanfolyamokra vonatkoznak.

Nem szükséges bizonyítgatni, hogy ezeket a tanfolyamokat folytatni kell. A tanítóképzők jelenlegi szervezete, a tanítóképzés mai színvonalára szükségessé teszi a *továbbképző tanfolyamok* megtartását minden nyáron. Ezekben tartottam szükségesnek a kolozsvári tanítói továbbképző tanfolyamról közlönyünkben számot adni.

1902. október.

Krausz Sándor.

Tanítóképző tanárok szüneti tanfolyama.

— A tanfolyam. Pedagógika és fejlődéstan. A tanítóképző-intézeti oktatás rendszerének elmélete. —

Az idén is tartottak szüneti tanfolyamot tanítóképző tanárok számára, miként tavaly. Az idén is nagy volt az érdeklődés. A tanfolyamnak 54 bejegyzett hallgatója volt. De nagy számmal voltak vendégek is. Dr. Pauer Imre előadásait állandóan 100-nál többen hallgatták. Wittman Ferenc némely előadásán, a melyben a polgáriskolai tanfolyam hallgatói is részt vettek, kétszázán is megjelentek. Tavaly 49 bejegyzett hallgatója volt a tanfolyamnak. Ha ezt az adatot méginkább ha a tényleg részt vett hallgatók számát tekintjük, úgy bizton állíthatjuk, hogy a *tanítóképző tanárok tanfolyama* iránt az érdeklődés fokozódott.

A tanfolyamot az idén is dr. Pauer Imre min. tanácsos egyetemi tanár, a polgári tanítóképző intézetek érdemes gondnoka vezette. Finom, szeretetre méltó modorával csak növelte maga iránt a már tavaly kivívott rokonszenvet, népszerűséget. A hallgatók ellátásáról, lakásáról dr. Kiss Áron, a polgári képző igazgatója, Főzsa Mihály, a Tanítók Háza gondnoka, s a nőkeről *Katonáné* Thuránszky Irén, a II. ker. tanítónőképző igazgatója gondoskodtak elismerésre méltó szívesseggel. Az elszállásolás tehát abban különbözött a tavalyitól, hogy az idén a Tanítók Háza volt a fő tanya. A hallgatók a *Tanítók Otthonában* pedig olcsó étkezést kaptak. De volt egyéb szervezeti különbség is Minthogy a Pedagógiumot az idén a mienkkel egyidőben tartott polgáriskolai tanfolyam foglalta

le, a tanítóképző tanárok számára az előadások részint a tud. egyetemen, részint a műegyetemen folytak. Ez a berendezés részint az előadó termek alkalmas voltánál, részint az épületek középponti fekvésénél fogva igen előnyösnek bizonyult.

Az előadásuk július 7-től 21-ig naponként délelőtt és délután folytak. A közbeeső vasárnapi szünetet arra használták fel a hallgatók, hogy csoportonként kisebb-nagyobb kirándulásokat csináltak. Egy csoport a Balatont tekintette meg; egy másik pedig Isaszegre és Gödöllőre rándult ki a honvédelemet, Erzsébet királyné szobrát és kertjét, s az állami méhészeti telepet megtekinteni. Egy délután pedig az elektro-physikai előadások hallgatói Wittman Ferenc műegyetemi tanár úr szives kalauzolása alatt a két budapesti villamvilágító gyártelepet tekintették meg. Mind a két gyárban szívesen fogadták, sőt az Első Magyar Villamos Részvénytársaság gyárában gazdagon meg is vendégelték a hallgatókat. A tanfolyamot közlakoma fejezte be, a melyet az István főherceg-szállóban rendeztek a hallgatók szeretett tanáraik számára. Mindenik tanárnak kijutott a bőven megérdemelt elismerő és dicsőítő szavakból. Többeknek vidám s *Orosz* István uramnak borsos felköszöntői fűszerezték a lakomat.

Az előadások voltak: dr. *Pauer Imre a neveléstudomány köréből*, dr. *Pasteiner Gyula a művészetek történetéből*, *Wittman Ferenc az elektro-physikáról* és *Sebestyén Gyula a tanítóképző-intézeti oktatásról* tartottak előadásokat. Az előadók általában helyesen fogták fel és oldották meg feladatukat. Nem törekedtek egy egész tudományt felölelni s kimeríteni, hanem vagy csupán az összefoglaló alapgondolatokkal foglalkoztak, mint *Pauer Imre*; vagy egy részletét ölelték fel a tudománynak, mint *Wittman Ferenc*, a ki csupán az elektrotechnológia fő tanaival s berendezéseivel foglalkozott, de beható alapossággal. *Pasteiner Gyula* széles alapon kezdte ugyan előadásait, de ezt az alapot elhagyva, csakhamar kénytelen volt csupán az ó és középkori építészetre szorítkozni.

Mielőtt a pedagógikából s a tanítóképző-intézeti oktatásról tartott előadásokat méltatnók, megemlítjük, hogy az idén is fölmerült az a kíváncsi, hogy az előadások feleljenek meg a szélesebb körű igényeknek. *Kívánatos, hogy több tudománykörből tartassanak előadások.* Hogy ez nagyobb pénzáldozat nélkül elérhető legyen, *egyesíttessenek a különböző iskolanemek tanárai számára rendezett tanfolyamok.* Valóban nem helyes gazdálkodás külön kurzust rendezni a közép-, külön a polgáriskolai, a kereskedelmi iskolai s a tanítóképző-intézeti tanárok számára. Miért ne hallgathatnák mindezek együtt az általános érdekű szaktudományi előadásokat, a mint hogy az idén közösen vettek részt az etektrophysikai előadásokon a polgári iskolák és tanítóképzők tanárai. Csupán a gyakorlati célú előadásokon volnának iskolanemek szerint elkülönítendőek a hallgatók. Ilyenek voltak az idén a tanítóképző-intézeti oktatásról s a középiskolai történelmi tanításról tartott előadások. Ajánljuk az eszmét az illetékes körök szives figyelmébe. Így sokkal több tudománykört lehetne felölelni. *Miért kellett például az idén nélkülöznünk psychophysikai előadásokat?*

Reánk, tanítóképző tanárookra, két előadássorozat: dr. *Pauer Imre neveléstudományi előadásai* és *Sebestyén Gyulának a tanítóképző-intézeti*

oktatásról tartott előadásai birtak nagy és közvetlen érdekekkel. Azért ezekről külön is szólunk.

Dr. Pauer Imrénének előadásaiból két hatalmas gondolat emelkedett ki. Az egyik a fontosabb, hogy *a neveléstudomány fejlődéstani alapon építendő fel.* A nevelésnek a fejlődő emberrel van dolga. Az ember élete az embrionalis állapottól az élet megszűnéséig szakadatlan fejlődés, a melynek megvannak a fokozatai. A nevelés akkor fog a *természetes* alapra helyezkedni, ha az eljárások módjai a fejlődés azon korszakainak jellemvonásai szerint igazodnak, a melyek alatt a nevelés tart. Mivel pedig a fejlődést nem csupán az öröklés, hanem a külső ingerek is határozzák meg: az a nevelés, a mely a fejlődés tételei alapján áll, Pauer szerint *természetes és egyéni* lesz. Egész előadása ezen alapgondolat részletezése és bizonyítása volt. Nem kevésbé meglepő volt Pauernak egy tétele, a melyben *tagadja, hogy a nevelésnek szüksége volna cél kitűzésére.* Szerinte egyik tudomány sincs önmagában arra hivatva, hogy a nevelés számára célt szolgáltatson. A célt pozitív formában kitűzni lehetetlen, de nem is szükséges, mert a nevelést az összes viszonyok határozzák meg. Elég, ha a nevelés számára csak *tervet* készítünk, a melylyel a testi és lelki funkciókat begyakoroljuk. A mennyire meggyőztek többeket Pauernak fejlődéstani fejtegetései, ép annyira kételkedve fogadták a cél kitűzéséről szóló tételét. Hiszen a terv mindig a cél szerint igazodik. De nem lévén céloom a vita, csak regisztrálom azon felmerült óhajt, hogy Pauer Imrénének új irányt jelölő nevelési rendszerét egy önálló műben láthassuk részletesen kifejtve.

Közvetlen érdekénél és gyakorlati természeténél fogva a legbensőbb érdeklődéssel kísérte a hallgatóság *Sebestyén Gyula* előadásait a *tanítóképző-intézeti oktatásról.* Az előadások eredeti célja volt az új tanítóképző-intézeti tanterv ismertetése. Volt azonban az előadásokban sok egyéb is: a tanítóképző-intézeti oktatás irányának kitűzése, vita az ellentáborral s a jelenleg divó oktatás bírálata; mi közben nem csekély mozgalmat s visszatetszést keltettek az ily kifejezések: „A tanítóképző-intézeti oktatás módszere eddig rossz volt; nem is volt módszer.“ Élesen bírálta az ellenvéleményt. Nem is csoda, mert mint elméletileg, mind gyakorlatilag különbség van közöttünk.

Sebestyén Gyula pörbe száll azon, a mult század közepéről származó elmélettel, hogy a képző általános műveltséget nyújtó és szakiskola. *Szerinte a képző nem lehet más, mint pusztán szakiskola.* A képzőnek nem lehet más célja, mint csupán a szakképzettséget és szakismereteket nyújtani. Nem elégszik meg az elv felállításával, hanem gyakorlati következtetéseket von le belőle. A képzőben csak azok a tantárgyak szerepelhetnek, a melyek a népiskolának is tárgyai. A képzőintézetben a tanítás módszerét is úgy kell meghatározni, a mint azt a szakszerűség elve megkívánja. Mikor, mint miniszteri biztos, látogatni kezdte a képzőket, leginkább meglepte, hogy azokban úgy folyik a tanítás, mint bármely középiskolában. Ez nem helyes, mert a módszerben is ki kell domborulnia a szakszerűség elvének.

Ha a képzők, a miként kívánatos, a nyolcadik középiskolai osztály fölé emelt kollegiumok volnának, akkor teljesen igazat adnának Sebestyén

Gyulának. Azonban a négy középiskolai osztálylyal a tanító általános műveltségének kiképzését befejezettnek nem tarthatjuk. *A tanítónak első sorban és mindenekfelett általános műveltséggel bíró egyénnek kell lennie.* Ez szorosán következik a népiskola céljából, a mely szintén az általános műveltség kialakításában áll. Ha valaki általános műveltséget akar nyújtani másnak, magának kell azzal bírnia. Féltség, hiányos műveltségből nem lehet átszármaztatni kerek általános műveltséget. Minden magas és *teljes* általános műveltséggel bíró egyén képes a népiskolában tanítani, ha megszerzi a kellő nevelői és tanítói készséget. Csak ebben a felfogásban van a haladás elve. Az ellenkező felfogás oda vezethet, hogy a tanítóképző-intézetből kihagyjuk az irodalomtörténetet, a világtörténetet, a német nyelvet, a betűszámot, mert nem tárgyai a népiskolának. Ez pedig nemcsak maradiság, de visszaesés is volna.

Ennélfogva, de meg azért sem, mert a középiskolákkal egyenlő korú és alpműveltségű tanulókkal van dolgunk, a képzőintézeti és a középiskolai oktatás anyaga és módszere egymástól a lényegben nem különbözhetik. Ha az anyag eltér, az azért van, mert a tanítóképző-intézetnek a szakszerű kiképzés számára elegendő teret kell szabadon hagynia. S azért is van, mert azok a gyakorlati és művészeti elemek, a melyek a népiskolában jobban kiemelkedve szerepelnek, mint a középiskolában, a tanítóképző intézetekben behatóan művelendők. Ezek az elemek azonban az általános műveltségnek éppen nem válnak kárára, sőt javára.

Ennek az elvnek folyománya azon követelmény, hogy az általános és szakképzés egymástól tisztán tartassék. Ezen nem értendő természetesen az, hogy a tanítóképző-intézeti oktatásban minduntalan ismételődő figyelemzetések a tanítói hivatásra, a népiskolai oktatás szükségleteire mellőzendők. A legkevésbé sem. Ez azonban a nevelés és nem a módszer kérdése. De jelenti ez elv *a tanítóképző-intézeti és a népiskolai oktatás módszerének teljes elkülönítését*, a mint hogy ez a kettő két különböző dolog is. S hogy ebben a felfogásban van meg a haladás ereje s nem az ellenkezőben, mutatja az, hogy az új tanítóképző-intézeti tanterv is, a melytől a haladást senki sem tagadja meg, ezen az állásponton van, a mikor a tantárgyak részletes népiskolai módszertanát az illető tantárgyak befejezése után, tehát külön kurzus számára tűzi ki.

Ez a felfogás korántsem ellenkezik a *szakszerű tanítóképzés* elvével. Sőt lehetővé teszi a szakszerűség teljesebb kifejtését. Mert ha tisztában vagyunk azzal, hogy a tanítóképző-intézeti oktatás *módszere* nem szolgálhatja a népiskolai tanítók *alaki, methodikus* kiképzését; annál nagyobb súlylyal törekszünk oly intézkedések és intézmények létesítésére, illetőleg szélesebb területre való kibővítésére, a melyek az alaki, methodikus kiképzés szolgálatában állanak. Ezek az eszközök a neveléstani tárgyak tanítása, a részletes népiskolai módszertannak külön folyamokon való tanítása, a szakszerű tanítóképesítő vizsgálat létesítése; de ide tartozik legfőképp és mindenekfelett a gyakorló-iskola és a gyakorlati kiképzés kibővítése.

Ennyi volt az, a mit a tanfolyamon elhangzott fejtegetésekre egyelőre, ezen referáda keretében elmondani szükségesnek véltem. Kőte-

lességemnek tartottam, hogy a tanítóképzés egész rendszerét a gyökeréig érintő fejtegetésekre elmondjam gondolataimat. Mély meggyőződésből beszéltem, de éppen oly mélyen tisztelem az ellenvéleményt. S ha e közlöny e legfontosabb tárgyunkról bármely irányban érdemleges felzárkózásokat fog hozni, azt örömmel fogom üdvözölni.

Nagy László.

A tanítóképző-intézeti tanárok szünidei tanfolyamának hallgatói.

1. Amberg József, Pápa, áll. tk.
2. Babare Adél, Fiume, állami felsőbb leányisk.
3. Báthori József, M.-Sziget, áll. tk.
4. Barabás Endre, Sz.-Keresztur, áll. tk.
5. Beyer József, Bpest tk. tanárjelölt
6. Balajthy Ilona, Szabadka, tnőkép. i. igazgató
7. Dudinszky István, Ungvár, gör. kath. tk.
8. Dékány Mihály, Csáktornya, áll. tk.
9. Decsics József, Baja, áll. tk.
10. Duzs Mária, Eperjes, áll. tnők. i. igazg.
11. Eitner Milla, Bpest, áll. tnők.
12. Exner Leo, Hm.-Vásárhely, áll. óvónőképző.
13. Grész Ernő, Temesvár, áll. tk.
14. Folenta Lajos, Bpest, tk. tanárjelölt.
15. Gyarmathy József, Losonc, áll. tk. (gyakorló isk. t.)
16. Hegedüs Paula, Bpest, áll. tnők. (gyakorló isk. t.)
17. Herczegh Kamilla, Pozsony, áll. tnők.
18. Horváth János, Léva, áll. tk.
19. Horvay Ede, Bpest, áll. tk.
20. Kardhordó László, Pápa, áll. tk.
21. Kárpáti Ernő, M.-Sziget, áll. tk.
22. Kárpáti Károly, Félegyháza, áll. tk.
23. Keszler Károly, Temesvár, áll. tk.
24. Kiss Á. József, Baja, áll. tk.
25. Dr. Kovács János, Bpest, áll. polg. tk.
26. Lubinszky Emilia, Bpest, áll. tnők.
27. Melles Gyula, Ungvár, gör. kath. tk.
28. Méray Irén, Kolozsvár, áll. tnők.
29. Mészáros Jenő, Temesvár, áll. tk.
30. Mihálik Lajos, Szabadka, áll. tnők.
31. Miklós Gergely, Bpest, áll. tk.
32. Mohar József, Győr, áll. tnők.
33. Nagy László, Bpest, áll. tnők. igazg.
34. Nagy Zoltán, Debrecen, ev. ref. tk.
35. Németh Sándor, Bpest, áll. tk.
36. Orosz István, Debrecen, ev. ref.
37. Pap József, Sopron, ág. ev. tk.

38. Papszász Gyula, Szarvas, ág. ev. tk.
39. Párvy Endre, Znió-Váralja, áll. tk.
40. Pókász Imre, Arad, áll. tk.
41. Szerényi Anna, Hm.-Vásárhely, áll. óvónőképző.
42. Stepankó Albert, Bpest, áll. tk.
43. Szőke Sándor, Eger, róm. kath. tk.
44. Szöllősi István, Arad, áll. tk.
45. Sztankó Béla, Bpest, áll. tk.
46. Strauch Gyula, Igló, áll. tk.
47. Tanfi Iván, M.-Sziget, áll. tk.
48. Tömör Boldizsár, Csáktornya, áll. tk.
49. Udvarhelyi Ilona, Szabadka, áll. tnők.
50. Venczell Ede, Eger, róm. kath. igazgató tanár.
51. Volosin Ágost, Ungvár, gör. kath. tk.
52. Kriek Jenő, Léva, áll. tk.
53. Dr. Pípos Péter, Arad, gör. kel. tk.
54. Gerhardt Béla, Eperjes, ág. ev. tk.

Statisztika. *Iskolanemek.* Az 54 hallgató közül tanítóképző-intézeti volt 37, tanítónőképző-intézeti 11, óvónőképzői 2, felsőbb leányiskolai 1, polg. isk. tanítóképző-intézeti 1, tanárjelölt 2.

Felleg. (A két tanárjelöltet nem számítva). A 37 tanítóképző-intézeti hallgató közül 26 állami volt, 2 rom. kath., 2 ev. ref., 3 ág. ev., 3 gör. kath., 1 gör. kel. A 11 tanítónőképző-intézeti hallgató mind állami intézetből való volt; a *felekezeti tanítónőképzőkből senki sem vett részt a tanfolyamon.* Az óvónőképzői, polg. isk. tanítóképzői, úgy szintén a fels. leányiskolai hallgatók szintén államiak voltak. Összesen tehát 41-en vettek rész az államiak s 11-en a felekezetek részéről.

Nem. Férfihallgató volt 45, női hallgató 9, *utóbbiak mind államiak voltak.*

Segély. Segélydíjas volt 28, segély nélküli 26. A segélyezettek közül állami volt 20, felekezeti 8 (csak 3 felekezeti nem kapott segélyt).

Gondolatok a nevelésről.

Dr. Pauer Imre egyetemi tanár úr, a tanítóképző tanárok idei nyári kurzusán a neveléstudomány köréből tartott előadásokat. Megkísértem e nagyérdékű s több új, figyelemre méltó gondolatot tartalmazó előadások *eszmemenetét* ismertetni. Előre is bocsánatot kérek a tisztelt előadó úrtól s kartársaimtól, ha e jegyzetek hiányosak, itt-ott nem szabatosak, sőt homályosak. Rójják föl jegyzeteim s a magam gyarlóságának. Én törekedtem a lehető hűségre.

Bevezető szavaiban jelzi a tudós előadó, hogy a szűkre szabott idő keretén belül rendszeres pedagógiai tételek tárgyalásáról nem lehet szó, tehát csak általános áttekintést óhajt nyújtani, s *gondolatokat akar ébresztetni.* A tájékozatlanság, véleményelágazás egy tudományban sem oly

nagy, mint a pedagógiában. El akarja érni előadásaiival, hogy a különböző pedagógiai irányokat, s a tévedéseket világosan lássuk.

I. Dacára annak, hogy a tudományos kutatás nagyot haladt, a pedagógia még mindig nem rendelkezik annyi exakt igazsággal, anyaggal, mint más tudomány. Tudvalevőleg az anyagot *deduktív*, vagy *induktív* uton-módon lehet összegyűjteni. Vannak tehát deduktív és induktív módszerek, deduktív és induktív tudományok. Vajjon, mely tudományok közé soroljuk a pedagógiát? Az-e az igazi pedagógia, mely spekulációval, vagy a melyik gyakorlati eredményeken épül fel? Primitívnek látszik a kérdés, de nagyon bonyolult az! Elmélet és gyakorlat viszonya már a régi tudósokat is foglalkoztatta.

Nézzük most már, mit jelentene az, hogy a pedagógia deduktív tudomány? — A dedukció bizonyos elvekből indul ki, ezekre építi fel a pedagógia tudományát. Létre jön a tan, mely azt vallja, hogy mindenkit mindenné lehet nevelni. A dolog azonban nem így áll. A nevelésnek megvannak a maga korlátai. A meglevő inklinációk és dispoziciók ellenére nevelni nem lehet; együgyű emberből lángelmét nem nevelhetünk soha. — A dedukció a tudomány legtökéletesebb fokát jelenti, mint p. o. a matematikai tudománynál. Az a cél, hogy minden tudomány deduktív legyen, ezt a magasztalat azonban kevés tudomány éri el. A pedagógia még nincs azon a fokon, hogy deduktív lehessen; nem állnak még rendelkezésére principiumok, melyekből kiindulva exakt eredményekre juthatna. Ahhoz számos tapasztalati igazság összeszövődése volna szükséges. Nem szabad s nem lehet azért a pedagógusnak üres spekulációkra építeni, hanem a megfigyelésen alapuló igazságokra. A ki célt akar érni, annak nem elvek, hanem tapasztalatok szerint kell indulni. *A pedagógia tehát nem deduktív tudomány*, de vajjon tekinthető-e induktív tudománynak?

Mi az az indukción? Logikailag: általánosító következtetés. Ha az egyes tényekből olyan igazságra jutok, mely minden esetben szükségképpen úgy van, az indukción. Ha a pedagógia induktív tudomány akar lenni, akkor kell, hogy tapasztalatai általánosíthatók legyenek. Ilyen általánosításnak azonban útját állja az egyéniség, mert két egyforma ember nincs. Ha 10 vagy 100 gyermekben tapasztalunk valamit, az még nem áll minden gyermekre. Az efféle helytelen indukción valóóság átka a pedagógiának. Az individualitás törvénye egyetemes ez emberre nézve, ezt megváltoztatni nem lehet; az egyéni természet határain belül fejleszteni lehet, de azon túl terjeszkedni lehetetlenség. Az induktív pedagógiát csak bizonyos határok közt tudjuk tehát alkalmazni. E szerint a pedagógia se deduktív, se *induktív tudomány nem lehet*, mert ma még nem áll azon a fokon, hogy deduktív lehetne, az indukciót pedig kizárja, mivel egyetlen szabályt se lehet felállítani, mely feltétlenül helyes volna.

A neveléstudomány tehát nem lehet egyéb, mint *tapasztaláson felépült elmélet*. Minél több tapasztalás gyűjtendő s azt a filozófiai elmélettel kell igazolni. A pedagógia nem nélkülözheti a tapasztalást, de az elméletet se. Olyan eredményekre azonban semmiképp sem juthatunk, mint p. o. a fizika a maga dedukciói- vagy indukcióival. A fizika természet-törvényekhez jut, a pedagógia pedig *tapasztalati törvényekhez*, vagyis inkább *szabályokhoz*, melyek megengedik a kivételt; tehát nem exakte

érvényesek. A pedagógia vezethet természettörvényekhez individualiter (egyénilag), de nem vezethet generaliter (általánosan); mindenkire érvényes pedagógiát megállapítani nem lehet. A leghelyesebb eredményeket se vegyük törvénynek, csak eljárási szabálynak, mely által nagyban és egészben célt érhetünk. A pedagógiának tehát pszichológiává kell alakulnia. Pszichológia nélkül nincs pedagógia.

II. Hogy mi a *nevelés célja*, ez nem definiálható. Azt kellene előbb tudni, hogy mi az ember célja, de azt sem tudjuk; más a teológusok, más a filozófusok, más a politikusok stb. szerint. — A neveléstani kézikönyvek elején rendszeren ott találjuk ezt a definíciót: „a nevelés célja az ember összes tehetségeinek összhangzatos kifejtése“. Ez bizony helytelen beszéd, hiszen van az emberben tehetség, a mit inkább vissza kell fojtani s nem fejleszteni.

Az *egyéniség* érvényesülése a legfőbb igazság. Ki kell ismerni az ember tehetségeit s a szerint kell nevelni. Ne keressük tehát a célt, hanem elégedjünk meg a *tervezettel*, mely szerint a nevelést berendezzük. A célt kitűzi az egyén s annak helyzete a társadalomban. Univerzális cél nem érhető el, mert a nevelésnek nincsenek univerzális céljai. Ki kell ismerni az egyén értelmi, erkölcsi tulajdonságait s ez adatokhoz mérten fejleszteni, esetleg visszaszorítani az egyén hajlamait. Tehát tervet csinálunk az egyénhez alkalmazva. De a nevelésnek meg kell ismerni s figyelembe venni azon társadalmi helyzetet is, melyben az egyénnek élnie kell. Ez a pszichológikus és szociális szempont adja meg a nevelés célját, abszolút célt azonban nem tűzhetünk magunk elé. Ezt a tanulást nyújtja a pedagógia története is.

Mikor a természettudományokban a cél fogalmát a *funkció* fogalma váltotta fel, akkor alakultak át igazi tudománynya. Nem az a fő p. o. mi a célja egy állat szervének, hanem hogy mi a funkciója. A pedagógiában sem az a feladat, hogy a célt kitűzzük, mert hiszen ehhez előbb az ember célját és rendeltetését kellene tudni; ehhez pedig a tudománynak semmi köze. A tudomány nem kérdi, hogy mi az ember célja, hanem, hogy mire valók a szervei. Ha a nevelés feladatainak megoldásakor azt kérdezzük: mi az emberi szervek funkciója, akkor biztos alapra helyezkedtünk; ha ezt meg tudjuk állapítani, akkor a nevelésben nem a frázisok tudománya lesz, hanem a pozitív tényeké. Tudnunk kell, hogy mik azok az *idegek*, s hogy miképpen lehet azokat nevelni. Vizsgálunk kell a szervek funkcióit és diszpozícióit s akkor pozitív eredményekhez juthatunk; mert igazságokat nem lehet a priori felállítani, csak legfőljebb gondolatokat, véleményeket.

A neveléstudományt csak úgy vihetjük előbbre, ha a funkciók ismeretének alapjára építjük. Az anyagot az indukció gyűjti össze, ez alapon a dedukció segítségével megállapíthatjuk a pedagógiának egyelőre szűk elméletét. A pedagógia izolált tudomány, de azért összefügg sok más tudománnyal, melyek segítsége nélkül nem boldogulhat. Ilyen segéd tudományok első sorban a *pszichológia* (lélektan) és *physiológia* (élettan), másodsorban az *ethika* (erkölcsstan) és a *sociológia*. — Egy izolált ember érzése és gondolkodása más, mint a társadalmi érintkezésben élőé. A szerveknek a pszichológia és physiologia által tanított

funkcióját tehát csak az ethika és sociológia útmutatásai mellett ismerhetjük meg.

III. Mindenekelőtt a *lelki élet fejlődésével* (psychogenesis) kell tisztában lennünk, ennek a fő mozzanatait kell ismernünk; e nélkül nem lehet pedagógiai elmélet. *Az ember egész lelki élete a külső ingerek perceptiója* (érzékelése, észrevétele). A külső benyomásokat érzékszerveinkkel fogjuk fel. A kinek szerve nincs, az nem tud érezni, gondolkodni.

A lelki élet a külső benyomások elfogadásának emlékezetben való megőrzésével kezdődik, ezen alapon képes valaki itélni, következtetni, akarni s cselekedni. Ezt a munkát az idegek segítségével, azok asszociáció- és projekció-rendszerével végezzük. Az idegszálak (projekciók) viszik a benyomásokat az agy tudomására, az agyvelő az idegsejtek összeköttetésével (commisszuráival) fogja fel. Csak ha az agyvelő funkcióját ismerjük, állapíthatjuk meg a nevelés feladatát.

A fejletlen agyvelő funkciója egészen más, mint a fejletté. Az agyvelő először semmiféle funkciót sem végez; a mint azonban a gyermek fejlődik, megindul az agy működése; csakhogy munkája eleinte nem tudatos, hanem csak mechanikus. A mint többet és többet tapasztal, s tapasztalatai között vonatkozást talál, kezd gondolkodni, itélni és következtetni. Nem a tudás mennyisége teszi az intelligenciát, hanem a logika, a logikus gondolkozás, ezt pedig az agyvelő viszi végbe.

Az agyvelő vezető (projektív) idegszálai lassanként fejlődnek. A melyik idegszálhoz inger jutott, az azt elvezeti. Az ingerek gyakoribb hatása szerint fejlődik az idegrendszer. A gyermek születése előtt már érzi anyja állapotát s mozgást végez. A látás idegszálai azonban például még egészen fejletlenek nála. Az új szülött gyermekben a vezető ösvények egy része már némiképp fejlett, a többi még fejletlen. Tudni kell, hogy melyek fejlődtek előbb, melyek vannak hátra. Az idegek elárulják minden lépten-nyomon, hogy értenek-e a munkához vagy sem. A még nem munkáló idegeket csak ellenőrző hatásnak, megfigyelésnek szabad kitennünk. Azon idegek, melyek a szervezet táplálásához tartoznak, fejlődnek legelőbb; így a tapintás, melyet nyomban követ az izlés érzete. Minden idegsejtnek megvan a maga idegszála, ösvénye, tehát külön funkciójuk, ingerük van. Az idegösvények munkába lépésével s annak minőségével kezdődik a lelki élet. A gyermek percipiál, annak megfelelőleg mozog, nevet, sir. A kezdő fokon tehát csak *puszta perceptió* a lelki munka. Minden perceptiót mozgási folyamat követ: az érzési (szenzorikus) területről átmegy a perceptió a mozgási (motorikus) területre. A perceptióknak azonban még nincs kapcsolata. Ez a következő fejlődési fok.

Az az érzékszerv, mely állandóan egy ingernek van kitéve, erősebb munkába lép, új perceptió keletkezik, mely nemcsak a gyermek szerves állapotának, hanem a külső befolyásoknak is eredménye; egy perceptió támad a gyermeknél: az anya képe, midőn ismételten tapasztalja, hogy az vele foglalkozik. Ez az *asszociáció*. Eddig külön percipiált, most kapcsolat áll be a perceptiók közt. Így támad az éhség érzete és az anya képe közt kapcsolat, mivel a gyermek tapasztalja, hogy éhségét az anya csillapítja. Ezen asszociációval kezdődik az anyai szeretet, létre hozza

azt a gyakori érintkezés. Ez az érzés azonban csak ösztönszerű, mechanikus.

Az első érzéki érzelem az idegszálak begyakorolt voltától függ. A nevelő feladata tehát, hogy kitanulja az idegek funkcióit s olyan ingereket gyakoroljon, melyek azokat a szükséges irányban fejlesztik; így fejlődik a szociális érzés. A mely gyermek mindig csak kellemetlen érzésnek volt kitéve, azt nehéz lesz társadalmi érzelmekre nevelni. A gyermekben önkéntelenül is az *önzés*, az egoizmus folyamata indul meg, mely ellen a társadalomnak küzdenie kell. A gyermek csak maga-magának létezik, tehát egoista a legnagyobb mértékben.

De ennek csak bizonyos ideig kell tért engedni. Hogy mikor kell őt arról leszoktatni, nevelni, arra a fiziológia tanít meg.

Lassanként a gyermek összes érzékei kifejlődnek. A külső világról érzékei segítségével s az ingerek folytán vesz tudomást. A gyermek lehetőleg szűk körből merítse impresszióit, nem kell őt a szülőknek vagy nevelőknek mindenüvé elvinni, nehogy idegei kimerüljenek, vagy elfáradjanak.

A gyermek mindig *szubjektív*, azt hiszi minden ő érte van, s nem tud objektíve gondolkodni. Nála még nem lehet szó tudatos, logikus, csakis mechanikus gondolkodásról. Minden gyermek nemcsak önző, hanem *nagyszó* is; azt hiszi, minden objektív inger az ő szubjektív ingerének kielégítésére szolgál. Innét van nála a makacsság, hajthatatlanság, daczosság, megkérelhetetlenség. Ezt nem lehet mesterséges uton a gyermekből kiölni. A nevelő ne akarja a fiziológia ellenére ezeket elfojtani. Ily természetes érzést a kis gyermekben elfojtani nem lehet, de nem is szabad. E korban a gyermek funkcióinak szabad fejlődést kell engedni; csak örülnünk, hogy dacos, mert akkor egészséges. A tébolyodott embernél nincs meg az összeköttetés az idegszálak közt, ő is makacs, ő is fél, mint a gyermek, de míg az itt természetes, ott az az idegek desorganizációja. Ugyanazon okok hozzák tehát létre a gyermeknél a fejletlenséget, mint a tébolyodottnál az abnormis állapotot.

Az ingerekből keletkezett érzetek, képzetek a gyermekben hovatovább kevésbé maradnak elszigetelve, hanem újabb meg újabb asszociációk keletkeznek s így a gyermeknek lassanként *objektív* érzetei lesznek. Ime, láttuk, hogyan keletkeznek a primitív érzetek, s ha ezekhez a külvilágból keletkezett objektív ingerek kapcsolata járul, előállanak a lelki élet bonyodalmai; egy csomó kényszer-érzet állapotán megy át a gyermek, míg eljut azon fejlettséghez, a hol mindez öntudatossa lesz.

IV. Tekintsük most ezt a lelki folyamatot közelebbről!

Az idegszálak mind nagyobb számmal lépnek munkába, az idegingereket az idegpályák (commiszurák) elvezetik az agyvelőhöz. Így a projekció-idegrendszer folyamatai begyakorlódnak, megindul az első fejlődés. Eleinte azonban kevés inger vezet az agyvelőhöz, s így a képek is kis mennyiségben asszociálódhatnak, mivel a gyermekben csekély a projekció s még csekélyebb az asszociáció. Azonban a gyermek a látás és hallás útján szerzett objektív képeit mindinkább összeköti az ő szubjektív állapotával s az agyvelő sejtjeinek mindig több kvantuma kerül munkába. Ez a benépesítés azonban nem történhetik erőszakosan.

A tervszerű nevelés csak módjával adjon ingert a kis gyermek perceptiójának, mindig annyit, a mennyit megbir. Így rakjuk le alapját a későbbi nevelésnek.

Az objektív percipiálás rendszeren hiányos, hézagos. A mely oldala a tárgynak intenzívebben nyomul előtérbe, azt percipiálja a gyermek; ezért kell a tárgyat több oldalról megvizsgálnia. Minél több objektív képzet lép szembe a szubjektívvel, annál inkább előtérbe lép a *indat*. Ekkor kezdődhetik a *szellemi nevelés*, addig inkább csak testi nevelésről lehet szó. Az értelmi fejlődés ezen fokára a gyermek a 2—3 éves korban jut el. Az asszociáció rendszer kommisszuráinak fejletlensége az oka, hogy a gyermek sokat még nem érthet meg. Ezért nem lehet vele deduktív módon tanítást végezni. Keresztül kell menni a gyermek agyának is azon fokozaton, a melyen annak idején mi azt a dolgot felfogtuk.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a gyermek néha órahosszat elugrál fel lábon. Ez nála *kényszerhelyzet*, cselekszi, a mit fejlődő idegrendszere tőle megkövetel. Ne rója meg tehát érte a tanító vagy nevelő, mint nevetlen viselkedésért. Csak hagyjuk ugrálni, mikor neki ugrálni van kedve, mert különben utját álljuk későbbi physiológiai fejlődésének. Inkább úgy kell intézni a tanulást, hogy a gyermek azt is mintegy játszva végezze. Így felel az meg individuális szükségleteinek. Innét magyarázható meg az is, hogy az olvasás elvont művészetét mily könnyűséggel, szinte játszva sajátítják el a gyermekek a phonomimikai olvasástanítás módszere szerint. — Vannak azonban nemcsak kényszer-érzetek és mozdulatok, hanem *kényszer-hangulatok* is. Ha az érzet intenzívebb, az a szervezetben változást idéz elő. Ha valami ránk nézve kellemes, vagy kellemetlen, az a képzet hangulata. A kellemetlen érzet néha sirást idéz elő; de ha a kellemetlen érzésnél intenzívebb ingerrel hatunk a gyermekekre, akkor a sirás megszűnik, sőt átcsaphat a nevetésbe. A hangulat úgy lélektanilag, mint élettanilag egyszerűen megmagyarázható. Az inger edénymozgató területeken megy át, mint a milyen az agyvelő is. Ha oly területeken megy végbe, mely az agyvelőnek táplálékot visz, akkor kellemes hangulat keletkezik.

A szerzett ismeretek kapcsolódnak, egymást szinezik, módosítják. E mechanikai küzdelem eredménye az értelmi fejlettség. Minél több ismeretem van egy dologról, azok annál inkább erősítik vagy gyengítik egymást. Minél többet tudok, annál többféleképen világosodik meg előttem a tárgy, de annál nehezebb lesz magamat valamire elhatároznom. Létre jön a motívumok egész sorozata s kifejlődik az agyvelő *gátló mechanizmusa*, vagy mint közönségesen mondjuk: az akarat. Ez kényszeríti az embert, hogy a különféle indító okokkal számoljon, mielőtt magát elhatározná valamire. Ez a fejlődés legutolsó stádiuma. Gyarló képességű emberek rendszeren gyöngye akaratuak is. Az öreg embernél az akarat rendszerint visszafejlődik s beáll az agylágyulás. A gyermekekénél az asszociáció mechanizmusa még nincs kifejlődve kellőképen, azért kell azt nevelnünk. (Az akarat nevelése.) A gátló mechanizmus folytán a gyermek cselekvése mindinkább öntudatos lesz, s előáll a *szabad akarat*, mely tulajdonképen csak lelki jelenség, amannak folyománya.

Az első fejlődés természetes, ösztönszerű, a további fejlesztés már

mesterséges. Ha tudjuk, hogy valamely szerv mennyit bír meg s a szerint fejlesztjük, ez az eljárásunk már *elméleti pedagógia*. Ennek a feladata, hogy a *szervek funkcióit szabályozza*, munkaképessé tegye, szóval a szerveket fejlessze.

Minthogy pedig az értelmi funkció meg se indulhat az érzékek nélkül, legfontosabb az érzékek fejlesztése. Az érzékek között legtöbb figyelmet érdemel a tapintás, ez az általános érzék, a szervek ősi típusa, mely nélkül el nem lehetünk, holott a többi érzékeink hiányozhatnak. A tapintás szervét vesszük először és legtartósabban igénybe. A társadalmi érintkezés is tulajdonképpen a tapintás funkciója. (Ezért nevezik „érint“-kezésnek.) A tapintás nevelésénél óvatosan kell eljárunk. Mint minden érzékszervnek, a tapintásnak is van fogékonysága és izgékony-sága (irritabilitás). Az függ a maximális ingertől, ez a minimális felfogástól. A ki p. o. a csekélyebb hő-különbséget is megérzi, annak a tapintása finomabb. A minimális ingernek igen nagy az alkalmazása főképp a tapintással kapcsolatos mozgási folyamatban.

Az nem közömbös, hogy valaki minő mozgást tud végezni. A természetes, az ösztönszerű mozgékony-ság mértéke az intellektuális fejlettségnek. A mozgás árulja el a gyermek szervezetének épségét. Az eleven-ség mindenkor feltétlen jele az értelmességnek. A kis gyermek azért nyúl minden után, mert tudni akarja, hogy mi az. Ez a mozgás kutató, analitikus munka. Az értelem is mikor analizál, ugyanazt teszi, mint a tapintás. A komplikált mozgás komplikált analízis eredménye. A játék tulajdonképpen analitikus munka. A ki a játékban ügyes, kitartó, a tanulásban is az lesz, csak el ne rontsák. A játékban mutatkozó energiát nem kell elfojtani. Itt azonban mindig szabad játékról van szó, melyet a gyermekek maguk választanak meg. Az iskolai testgyakorlás már többé-kevésbé kényszer. — Engednünk kell mindenütt, hogy a gyermek individualitása érvényesüljön, ne kényszerítsük olyasmire, a mihez nincs hajlandósága.

A tapintás után sorrend szerint az izlés, szaglás, látás és hallás érzéke fejlődik ki a gyermeknél.

Az izlés és szaglás körülbelül egy időben fejlődik. A mely funkciókat a gyermek az izlés kielégítése végett végez, annak természetes oka van. Engedjük tehát, hogy a gyermek a kezét a szájába vigye, hadd működjék izlési szerve szabadon. Az értelem első megnyilatkozása az, mikor a gyermek mindenről tudni akarja, hogy mi az; azért megtapintja s a szájába viszi. A nevelésnek csak az a feladata, hogy elhárítsa az eshetőlegesen veszedelmet; ellenőrizni kell tehát a gyermek funkcióit, de nem megakadályozni.

A tapintás, izlés és szaglás érzésén alapszik a rokonszenv bizonyos tárgyak iránt, vagy valaminek a megkívánása. Megkívánja a gyermek a cukrot, adni kell neki, szüksége van rá a szervezetnek. E három érzéken alapszik az idioszinkráza is, ösztönszerű idegenkedés, ellenszenv, melynél fogva p. o. némely ember valamely izt, vagy eledelt nem tűr. A gyermeket nem kell erőltetni arra, a mitől idegenkedik. Meg van ez a rokon- és ellenszenv az erkölcsi téren is. Normális izlés nélkül nor-

mális erkölcs nem képzelhető. Ehhez csatlakozik az esztetikai izlés is. Van erkölcsi hatása a szaglásnak is: az illatszerek elpuhítanak.

A látás és hallás között is megvan a kölcsönös kontaktus, mint a három első érzék között. Egymást kölcsönösen segítik, támogatják, mint azok. Látni csak asszociáló mozgással lehet, ilyen a gyermeknél kezdetben nincs, tehát születésekor nem lát. Az azonban bizonyos, hogy a tapintás velünk születik. — A látás és hallás fejlesztésénél is fő a gyakorlás; azonban a gyakorlás által is csak az irányban lehet fejlesztőleg hatni, a mihez a gyermekben megvan a hajlandóság, e nélkül fölösleges munkát végezzünk. Mostani nivelláló rendszerünknek az a hibája, hogy nem alkalmazkodik az egyéniséghez. Pedig van olyan szervezett gyermek, a kibe p. o. nem lehet a matematikát beleverni; nincs hozzá inklinációja, vagy mint mondani szoktuk: nincs hozzá tehetsége. Miért követelik hát tőle?

Az a gyermek nem kész tehetséggel, csak hajlamokkal bir. A ki nem bir zenei hallással, annak a zenei érzékét nem kell fejleszteni. Mindazáltal a zenei elemeket, a hangközöket és a ritmust mindenkivel gyakoroljuk, mert ez uton lehet eljutni a beszéd zenéjéhez, a nevelés egyik legfőbb eszközhöz. Az emberi hang melódikus része igen fontos, ez szól a gyermek lelkéhez. A mint szólni kezd valaki, már beszédének zenéje által bizonyos sympathiát vagy antipathiát kelt. A mint a gyermek megszólal, tudhatjuk, hogy igazat mond-e vagy hazudik; hangjában megnyilatkozik egész lelkülete.

A szemnél a szemmérték, szín és alak, továbbá a távolság-érezék fejlesztése a fő. A szemnek szüksége van ennél a tapintásra. A tapintás lokalizálás által végzi munkáját, a látás érzete projekció által keletkezik. A retinán létrejön a fényinger. Ekkor még nem lát a gyermek. A retinán létrejött fényinger átmegy az izmokra, izomérzés keletkezik, ez asszociálódik a retinán helyet foglaló ingerrel, tehát azon ponton fogom fel a tárgyat, de a tapintás segítségével kihelyezem a térbe (projekció), ez pedig időt kíván. A szem synthetikus munkát végez szemben a tapintással, a mely elem. A látás tehát akkor lesz végrehajtva, ha azt, a mit a szemmel összetettem (synthezis), a tapintással elemeztem. Ha a vakon született embert megoperálják, egy ideig még nem lát, mert a fényérzetét nem tudja kibocsátani a térbe; csupán azt tudja megkülönböztetni, hogy sötét van-e, vagy világos. Tapogatózás, hosszú gyakorlat által látja meg lassanként a tárgyakat, a melyekbe ütközik. A tárgy meglátása tulajdonképen nem a szem, hanem a logika funkciója; szorosabb értelemben a látás csak a szint fogja fel, minden mást a többi szervek kombinációja által veszünk észre. Komplikált tünetment, mint p. o. valamely nagyszerű festményt, csak a látási érzék hosszú gyakorlása által, csak sok nézéssel vagyunk képesek felfogni. A látás fejlesztése mindenkor az intelligencia fejlesztése is.

Hibás felfogás, hogy a testgyakorlásnál a szellem üdül, ellenkezőleg nagyobb megerőltetése a szellemnek, mint bármi más; a komplikált mozgások valósággal intellektuális műveletek. Ha tehát tanítás közben a figyelem kifáradt, nem testgyakorlás, hanem p. o. rajzolás, vagy kézimunka által frissíthetjük fel.

V. Az *associativ rendszer gyakorlása*. A nevelés munkája abban áll, hogy a mely diszpozíciók a gyermekben kellőképpen prediszponálva vannak, azokat fejlesztjük a gyakorlás segítségével. Csakhogy a társadalomban élés folytán ezt nem lehet betű szerint venni, tehát az irigyet még irigyebbé nem nevelhetjük, hanem inkább ezen hajlandóságot el kell fojtanunk. A gyermeket oda kell képesíteni, hogy megéljen és útját ne állja másoknak. A társadalmilag veszedelmes diszpozíciókat meg kell akadályoznunk, az egyénileg és társadalmilag hasznosokat pedig ki kell fejlesztenünk a gyermekben. Ezzel *erkölcsi nevelést* végzünk. Mindenkit neveljünk olyanná, hogy a társadalomban prosperálni tudjon. Erre vezet a természetes fejlődés és a társadalmi érdek követelménye.

Az érzékek fejlesztésével fejlesztjük az értelmet is. A kifejlett érzék-szervek mindenikének megvan a maga *emlékezete* és a *figyelme*. Az érzék-szervek mechanikus (nem tudatos) emlékezete és figyelme az alapja az intellectuális (tudatos) emlékezetnek s figyelemnek. Tulajdonképpen minden szellemi munka figyelem.

A mechanikus figyelem abban nyilvánul, hogy a gyermek az érzéki benyomásra magától reagál. A mechanice létrejött külső ingereket a szerv mechanice felfogja s beáll a reakció, s ez a reagálás az észrevételre nem egyéb, mint a figyelem. Az érzéki mechanikus memoria és figyelem eredménye a *szellemi (tudatos) figyelem*. A felhalmozott emlékkép az agyvelő valamely idegsejtében azon intenzitást éri el, hogy ott konszolidálódik s az idegsejt nem tudja befogadni, hanem szétfoly a kapcsolatos motorikus középpontokra, melyek az izmokkal vannak kapcsolatban, ott változást: izomfeszültséget hoz létre, de mozgást nem idéz elő („feszült“ figyelem); ez az inger a szenzorikus területen át ismét az emlékképhez jut s létrejön egy világosabb emlékkép: ez a figyelem, mely tehát nem egyéb, mint a mozgási folyamat eredménye, a központi szervezet részéről bekövetkező reakció. Egy része az ingernek a szomszédos sejtekbe megy, miáltal a kép csak erősödik.

Minden szellemi működés a figyelmen és az emlékezeten alapul, azért nagyon érdemes vizsgálunk, miképpen ébreszthető és tartható fenn a figyelem és vele az emlékezet? — A figyelem mint láttuk, a központi idegrendszernek a munkája: a külső benyomás eljut a központi agyvelőhez, a hol az asszociáció történik, s ezt az idegsejtek emlékezetben tartják. Ezek összekapcsolása pedig a gondolkodás. Az idegsejtek energiája örökölt tulajdonsága az agynak, ezt nem is tudjuk nevelni, ez csupán fiziológiailag alterálható. A melyik sejtek alkalmat adunk, az funkcionál. Ezekkel nem lehet egyebet csinálni, mint hogy alkalmat adunk nekik a működésre. Ellenben a vezető idegszálak maguktól nem dolgoznak, ezeket lehet és kell is begyakorolni; itt már nagy szerepe van a nevelésnek; de mindenesetre vegyük tekintetbe a szervet, annak energiáját; ismerjük ki az asszociativ kapcsolatokat s a szerint hassunk rá. A mihez valaki abszolúte nem ért, ahhoz a képzet masszához nehéz lesz a figyelmet oda terelni, hanem igenis kapcsoljuk rokon képzetekhez, a melyek iránt már lehet figyelmet kelteni. Szükséges azért a gyermek egyéni gondolkörét kiismerni, a lelkébe kell látni, s ha tisztában vagyunk azzal, hogy mit tud, hogy milyen az ő szubjektív érzelm- és gondolat-

köre, akkor fűzhetjük ahhoz a megértendő dolgot. Legalkalmasabb erre a gyermek játéka. Továbbá nagy szerepük van az *emócióknak*. Az első impressziók már érzelmet, hangulatot ébresztenek, emócióval járnak, a mit érdeklődésnek is mondhatunk, hogy figyelmet kelthessünk, előbb érdeket kell ébresztenünk. Az érdeklődés azonban mindig a fellépett érzeteknek legyen folyománya, ne erőszakoljuk azt. Bánjunk vele helyesen, mert könnyen el is terelhetjük általa a figyelmet. Erőszakos hangulatkeltés volna p. o. az ígérés, fenyegetés, az asztalra csapás, rákiabálás stb. Ha ígérünk ugyanis, az ígéretre irányítjuk a figyelmet nem a tárgyra. Mindaz, a mi a figyelmet helyes irányban felkölti, megkönnyíti az asszociáció mechanizmus munkáját. Tehát két feltétele van a figyelem felébresztésének: 1. ismerni kell a szerv kapacitását, 2. a gyermek lelki állapotát.

Nehezebb azonban a figyelem ébrentartása, mint felköltése, mert a figyelem nem abszolút, hanem változó mennyiség, majd feszültebb, majd ernyedtebb, egy tárgyra vonatkozik, majd többre, majd rövidebb, majd hosszabb ideig tartó. A figyelmet csak bizonyos határokig lehet ébren tartani, ha már a gyermek se physiologice, se psychologice nem képes a figyelésre, ne erőszakoljuk azt. — Az intellektuális figyelmet a képzetek *kválitása, intenzitása és tónusa* által lehet fentartani. Legyenek a képzetek minél intenzivebbek, minél világosabbak, minél könnyebben érthetők. Legyen a gyermek felfogásához mérten az előadás is világos, mert különben vége a figyelemnek. Nincs veszedelmesebb, mint a zűr zavaros tanítás, mert az asszociáció folyamat nem keletkezhetik. Ez a figyelem legnagyobb ellensége. Ne legyen a tanításban ide-oda ugrálás, hanem teljes logikai rend. A logikus fejtegetés se dolgozzék emóciókkal, hanem teljes nyugodtsággal. Ha a nem figyelőre rászólunk, az egész osztályt kizavarjuk; tudjon a tanító egy rátekintéssel fegyelmezni. — Ki kell ismernünk a figyelem formáit is. Az agyvelő különböző területén folyó munka különböző sejteket hoz mozgásba. Egy dologgal nem lehet sokáig foglalkozni, az agyvelőnek szüksége van a váltakozásra. Erre számítani kell. Az egyik területén elfáradt figyelem az agy más területén még munkába hozható. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy az agy alvás közben mással foglalkozik, mint az ébrenléti idején; álomban az agynak az a része pihen, mely nappal munkál. E különböző agy-funkciókból törvényt vonhatunk. Ha a figyelem ernyed, hagyjuk abba a munkát, tereljük át másra. Felnőttek hosszú időn át foglalkozhatnak egy dologgal, de nekik sincs az hasznukra. Fejlődésben levő agyvelő azonban nem foglalkozhatik huzamosan egy tárgygyal.

A figyelmet könnyen felébreszti az impresszió, de sokszor csak rövid időre, csak momentán, s csak egy tárgyra. Az ilyen intermittáló figyelem nem sokat ér. Az igazi figyelem folyamatos, szakadatlan, mely az összefüggő gondolatok egész láncolatára koncentrálható; az ilyen összefüggő logikus figyelem az idegsejtek egymáshoz való kapcsolatával jó létre. Az előbbi kis térfogatú, az utóbbi terjedelmes figyelem. Igyekezzünk inkább azon, hogy a figyelem többoldalú legyen. — Van tartós, gyors és lassú figyelem. Az nem mindegy, hogy a gyermek milyennel rendelkezik. A gyors figyelem pillanat alatt fog fel mindent, de semmi esetre sem jelenti mindig az értelmiség magasabb fokát, mert

hiszen rendszeren fölületes. A lassú sem jelent mindig fogyatkozást, lehet az lassú, de komoly munkássága az agyvelőnek. A gyors felfogásnál az agyvelő sejtjei azonnal reagálnak; ne bánjunk vele helytelenül, ne dicsérjük, mert elbizakodik, a lassút viszont ne szóljuk le, mert elkeseredik. A gyors felfogás rendszeren szórakozottsággal jár, (kóbor figyelem), a lassú felfogás ellenben a figyelem elmerültségével, a mi nagyon kedvező. A gyors felfogással járó hibákat igen nehéz javítani. A lassú felfogással, mint az agy örökölt szervi sajátságával sem sokat tehetünk, de óvó rendszerrel mégis szép eredményt érhetünk el. Az elmerültségnél ügyeljünk arra, hogy ne öltön kóros formát; ha a figyelem nem tud szabadulni a vágyaktól, könnyen hypochondriába, malencholiába mehet az át. A tanító ügyeljen arra is, hogy helytelen eljárásával mesterségesen ne tegye a gyermekeket szórakozottá.

A figyelem nem elkülönített jelenség, nem konkrét tulajdonság, hanem minden szellemi művelettel kapcsolatos processzus. A figyelem nem egyéb, mint emlékezet. Figyelem nem lehet emlékezet nélkül, emlékezet nem lehet figyelem nélkül. Az emlékezet kísérő jelensége a figyelemnek. Az emlékezetet nem is lehet önállóan fejleszteni. Mechanikus emlékezet, midőn az érzéki szerv reagál a külső ingerre. Így van ez psychologice is: a tárgyra irányul a figyelem s annak a képe belenyomódik az emlékezetbe. Az emlékezet fejlesztése ugyanaz a probléma, mint a figyelemé. Összefüggő gondolkodás csak emlékezettel lehet. *Emlékezet és figyelem szakadatlanul arányban álljon egymással.* Logikailag figyelni, a nélkül, hogy az előbbieket ne tudjuk, nem lehet. Ha betanultunk valamit, elfeledhetjük, de azért megértjük az arra vonatkozó tételeket. Egy kérdés tárgyalásánál nem szükséges, hogy az előbbieket exakte tudjam, úgy is elősegítik a tárgy megértését. A diszponibilis képzet emléke teszi lehetővé a tovább haladást. Azelőtt azt hitték, hogy ha bemagoltatják a könyvet, célt érnek; ma nem magoltatunk, csak itt-ott; ne szót tanuljon a gyermek, hanem értelmet. Több szó nem kell, mint hogy a dolgot megértessük. Ha a gyermekek valamit szabatosan megértettek, okosabb, mint ha lapokra terjedő értelmetlen dolgokkal terheljük őket. *Ne az emlékezet útján fejlesszük az értelmet, hanem az értelem útján az emlékezetet.* Együtt fejlődik az intelligencia és a memória. Mindazáltal áll a mondás, hogy csak annyit tudunk, a mennyit emlékezetünkben megtartunk, tehát memorizálni kell, de az értelem útján; nem cél az, csak eredmény. Viszont azt mondhatjuk: a mit megértünk, azt meg is tartjuk. Ezért nem elég csak megérteni valamit, tartósan kell vele foglalkozni, gyakorolni, hogy az emlékezetben megmaradjon. A ki megértette a matematikai szabályt, gyakorolja példákon. Ez által lesz az emlékezetnek tartóssága, durációja. Szóval nincs biztosabb módja az emlékezetben tartásnak, mint az *ismétlés*. Az agyvelőben az újabb munka a régi impressziót elhomályosítja, tehát újra foglalkozni kell vele, esetleg újra meg kell a tárgyat nézni, akkor lesz az emlékezet értelmes. — A jó mechanikus memoria rendszeren az intelligencia rovására van. A ki minden minuciára visszaemlékezik, az nem logikus fő, hanem igenis, a ki azokat összeköttetésbe tudja hozni. A portatív (teherhordó) emlékezet mellőzendő.

A figyelem és emlékezet együttes fejlesztése (parallelizmus) a helyes. Ha külön gyakoroljuk az emlékezetet, mint a magoltatásnál, az nagy lelki kint, gyötrődést okoz. Ha a kettő nem együtt működik a gyermeknél, bamba figyelem ül az arcán, s megterhelést okoz neki. A figyelem és emlékezet munkája együtt eredményezi az *akaratot*. Valjon a figyelem önkéntes funkció-e? Akarhatok-e figyelni erre vagy arra a tárgyra? Erre így felelhetünk: tulajdonképen az akarat nem egyéb, mint intenzivebb figyelem. Ha tudatommal fordul figyelmem valamely tárgyra, vagyis ha ismerem azon okokat, a melyek arra indítanak, hogy arra a tárgyra figyelek: az a *tudatos figyelem*. Ha pedig az okok tudtomon kívül tereltek oda figyelmemet, az a *tudattalan figyelem*. Ez helyesebb megkülönböztetés, mint önkényes és önkénytelen figyelem. Minthogy ok nélkül sem a pszichikai sem a fiziológiai világban nincs semmi, a kétféle figyelem közt nincs különbség. Akarva figyelhetek, akarhatok valamit cselekedni, de nem csinálhatok egy időben két ellentétes dolgot. Szeszélyes, önkényes figyelem tehát nincs.

Az akarat nevelésével erkölcsiségre nevelnünk nem lehet; az igazi moralitás gyökere az ember egyéniségében van meg kiolthatatlanul, épen ez adja annak becsét. Neveljük az embert önzetlenségre (altruizmus), ne egoistának, ez által végzünk erkölcsi nevelést. Fejlesztjük ki mindenkiben, a mire képes, de csak az önzetlen hajlamokat fejlesztjük betű szerinti értelemben, az önzőket nyomjuk el.

Jegyezte: *Papp József.*

A tanítóképzés egysége.

— *Sebestyén Gyula* fejtegetései a tanítóképző-tanárok tanfolyamán. —

Sokszor hangzott el a panasz a tanítóképző-tanárok köréből, hogy magukra hagyva, egymásról és munkásságukról alig valamit tudva távolabb maradnak a céltől, melyért közös lelkesedéssel küzdenek. Az országos szakfelügyelet teremthetné meg azt az egységet az ország összes tanítóképzőinek működésében, melynek nyomán a népoktatás gyorsabb és eredményeiben hatásosabb föllendülése járna. Mert a dolgok értéke helyesen csakis az összehasonlítás útján állapítható meg. Bármennyire igyekezzenek is a tanítóképző-intézetek igazgatói, hogy az évenként kibocsájtott értesítőben egy esztendő szellemi munkájának hű képét vázolják, távolról sem sorolhatják fel mind az eredményt biztosító részleteket, melyekben épen a követni vagy kerülni való tanulságok rejlenek. Így elvész sok jó, mely nem juthat egy intézet falain túl és hosszú időre megmarad sok hiba és fogyatkozás, mert nincs, a ki a kellő távlatban összehasonlításul anyagot állítson oda. Pedig akárhányszor egyetlen picinyke szó, nagyon rövid megjegyzés elegendő lenne a gondolkodni szerető és tudó tanítóképző-tanárnak, ki nem bízik vakon eljárása csalhatatlanságában, hogy új világot tárjon fel előtte nélkülözött, várt, de meg nem talált eszközökkel. A nélkül, hogy a tanítás művészetében különösen nagy jelentőséggel bíró egyéni erők szabad érvénye-

sülése a legkisebb mértékben is korlátozottnék, az egységhez való tartozás, a tantervben megállapított célért való munkásság közös eszközeinek hathatós felhasználása kívánatosná teszi, hogy legyen valaki, aki magasabb helyről szellemi munkánk minden részletét összehasonlító szemmel nézze és odaállítsa elénk a legjobbat, hogy egyéni erőinket, előleges terveinket és utólagos számadásainkat hozzámérjük.

Nincs nekünk ilyen felügyeletünk. Kár. Kár a tanítóképzés országos hatásának szempontjából és kár a működő erők alkotó képességének növekedése szempontjából is. Bizonyos, hogy e kár tudata előbbutóbb annyira át fogja hatni a tenni hivatottakat, hogy a tanítóképzésnek mostani részekre szaggatott, ép azért alig valamit erő felügyeletét sietni fognak megszüntetni.

Ha a magyarországi tanítóképzők nem nélkülöznék is még ezt az egységes, összefoglaló országos felügyeletet, akkor is nagy jelentőséggel bírtak volna azok a fejtegetések, melyekben *Sebestyén* Gyula a két heti tanulásra összegyűlt tanítóképző-tanároknak a jövő évben életbeléptendő tanterv vezető gondolatait ismertette. Mint az állami tanítóképző-intézetek országos biztosa közvetlen tapasztalatot szerzett az országban mindenfelé, hogy mint válnak a tantervben lekötött elméletek a gyakorlati életben termékenyítő igazságokká. Éveken keresztül látnia kellett nem egy bizonytalan kísérletet és biztos erőpróbát, észre kellett vennie közös erényeket és hibákat, sajátos egyéni tulajdonságokat, melyeket más és másutt hiába próbálna utánozni és mind e sokféle gazdag tapasztalatból okfejtő, összefoglaló erejű észszel megalkotta a tanítóképző ideálját, a mint az egységes magyar nemzet kialakításában erős, kitaró és maradandó munkat végez. Erről az ő ideáljáról beszélt okul és alkalmul véve az új tantervet, mely szerint mi állami tanárok a jövő évtől kezdve dolgozni fogunk.

Mi sem bizonyítja jobban, hogy *Sebestyén* Gyula ideáljának alkotó vonásait a magyar életből vette és az erők összeméréséből álló lüktető eleven életnek szánta, mint hogy az ő fejtegetései keltették a hallgatókban a legtöbb gondolatot. Helyeslő és ellenző gondolatot egyformán. Ez nem is lehetséges másképen, ha az előadó nem szintelen, kialakult meggyőződések nélkül való egyéniség és hallgatói élettapasztalatokat szerzett, hitben és tudásban nem szürke férfiak. Előadó képességének és igazsága erejének egyaránt bizonyítékaul szolgált, hogy a második hét végével összes hallgatói fejtegetése vezető elveiben egyek voltak véle.

I. *Mi a tanítóképzés célja?* Ezzel a kérdéssel indította meg *Sebestyén* fejtegetéseit, midőn utalt arra, hogy a jövő esztendei tanterv tulajdonképpen nem új, hanem csupán fejlődött, a cél meghatározásában és az eszközök alkalmazásának megállapításában jobb változata a réginek. *A tanítóképzésnek csak az a célja, hogy mentől jobb, hivatásuknak mentől tökéletesebben megfelelni tudó tanítókat adjon a nemzetnek.* Ez csak a képzés szakszerűsége mellett lehetséges, a minnek föltétele *a tanítóképzés egysége.* A szakszerűség és az egység az a kétegy szempont, mely az új tantervben érvényesül, azaz hogy ez a két szempont az, melyet a tanítóképző-tanároknak a cél érdekében érvényesíteniök kell. Mert azt az előadó nyomatékosan hangsúlyozta, hogy ebben a tantervben ép oly ke-

véssé van meg az új; jobb korszakot alkotó erő, mint akármilyen más tantervben. Az erő bennünk van, a kik az eszméket tettekre váltjuk fel, a kik megértjük, a mi gondolatot a tanterv készítői a sorokban elhelyeztek és tüzes fantáziánkat, lobogó érzésünket, acélos akaratumkat kötjük hozzá.

Hogy a tanítóképző-intézet *szakiskola*, eddig is eléggé hangsúlyozták, csak a feltételekkel nem vetettünk eléggé számot. A szakszerűség fogalmának elhomályosítására szolgált például, hogy különbséget tettünk általános műveltséget adó és szaktárgyak között. A tanítóképzés anyagának ez a kettéválasztása okozta azt, hogy a tárgyak jó részét egészen úgy tanítottuk, mint az általános műveltséget adó középiskolák, a hol az ismereteket magukért az ismeretekért és az ember lelkére való hatásukért adják elő.

Ez az állapot különben egy fokozat a történelmi fejlődésben. A *Ratio* szervezte tanítóképzés teljesen hozzátapadt a népiskolához. Annyiban igazi szakképzés volt az akkori tanítóképzés, hogy a népiskola színvonala fölé nem emelkedő tanulók a normában a mesterségüket tanulták mindennapi tapasztalatokból. Ezzel az alacsony színvonalú *technikai* tanítóképzéssel szakítottunk 1868-ban. A reform mindig abban áll, hogy a régeből a rosszat elhagyjuk, a jót megtartjuk. Az eddigi tanítóképzésben a népiskola színvonalához való lekötöttség volt a rossz. Tanítóképzésünk fejlődésének második korszakában, mely a mai napig tart, azon volt a törvény és minden azon alapuló intézkedés, hogy a tanítónak mentől magasabb általános műveltsége legyen, akkora mindenestre, mint a középiskolát végzett tanulóé. Így az általános műveltség háttérbe szorította, föléje került a szakműveltségnek. *A fejlődés most meginduló harmadik fokozata az lesz, hogy a tanítóképző-intézet szakiskola lesz a nélkül, hogy mesteriskolává alacsonyodnék.* Ez csak úgy lehetséges, hogy a tanítóképző-intézetben minden tárgy kivétel nélkül a szakképzés szolgálatában áll. A szakszerűség egységbe foglalja a tanítóképző-intézet minden tárgyát. Épen ebben különbözik a tanítóképző-iskola másfajta szakiskolától, a melyekben egyes tárgyak csakis az általános műveltségért taníttatnak. Pl. az iparos-zakiskolában a magyar nyelvi ismeretek mivel sem járulnak hozzá a tanuló szakbeli ügyességéhez. De a tanítóképző-intézetnek a népiskola tervében elő nem forduló tárgyai is a népiskola szolgálatában állanak, tehát szaktárgyakká lesznek, ha a tanulók a tanítás által teljes tudatosságot nyertek bennük és mindenképen uralkodtak fölöttünk. Hiszen ez a *tudatosság* biztosítja a tanítónak művészetében az erőt, hogy a tanterv általánosságait a változó körülmények szerint meg tudja eleveníteni. Az eddigi kettéválasztásban szaktárgyaknak nevezett tanulmányoknak is csak az volt a rendeltetése, hogy a leendő tanítót ismeretei fölé emelje és biztosítsa neki a világos tudatot, melylyel uralkodnia kell anyagon és tanulón egyformán.

A tanítóképző-intézetek anyagának egysége így önként rávezet az eljárásban, *a módszerben nyilvánuló egységre.* Ennek az egységnek a föltétele, hogy tanár és tanuló a munka idejére lélekben egybeforrjon. Nincs külön része a munkaidőben a tanárnak és külön a tanulónak, nem pihen a tanár, mikor a tanuló felel, nem bolyong szerte egy tanuló-

nak sem az érdeklődése akkor sem, midőn a tanár magyaráz, akkor sem, midőn valamelyik tanuló felel. Ha tanár és tanuló lelke szorosan összefogva mélyed bele a világosan tagolt tárgyismeretbe, az a tanítói ügyesség megszerzéséhez mintá, ilyenformán a tanítóképző tanár eljárása a népiskolai tanítás „előmintája,” ha erősen föléje emelkedett is a népiskola tudásanyaga magasságának. Midőn a leendő tanítók a tanítóképző-intézetben minden tárgyat kivétel nélkül kisebb egységeikben a lélek osztatlan erőivel a cselekvő szemléletesség, gyakorlatiasság elvei szerint sajátíthatnak el, a négy esztendő minden órájában szaktudásuk öregbítésén dolgoztak. Nem szavakkal tanulták a helyes módszert, hanem tettekkel csinálták.

Hogy a tanulóanyag sokfélesége és a feldolgozásnak az egyéni hajlandóságoktól is függő különfélesége a szakszerűség egységében csúcsosodjak ki, nem a nagyon könnyen megvalósítható kívánságok köze tartozik. Meg kell azonban valósítani. A tanár egyéni szabadságát a dobogón a legnagyobb tisztelet illeti meg, de ennek a szabadságnak mindig bele kell olvadnia a testületi közösség összhangjába. Ezt az összhangot első sorban a tanártársaknak az ész és az érzés jelenségeit egyaránt magában foglaló műveltsége biztosítja, másod sorban pedig a tanári értekezletek mind jobban méltatott intézménye. Ezek az értekezleteken érvényesíti minden tanár, mint egy alkotmányos testület egyik része felfogását a tanulók, tanárok és az anyag egymáshoz való viszonyáról. Ez az ideális köztársaság irányozza az intézet szellemét a nagy és kicsi dolgokban egyformán, épen azért hajolhat meg mindenki szívesen az értekezet határozatai előtt, mert azokat a legtökéletesebb tanítóképzés egysége vágya szüli.

A minden fontoskodástól és nehézkességtől ment tanári értekezletek biztosítják a szakszerűség egységét a tanítás rendjének külső mozzanataiban is. Így pl. a tanítás helyiségének, a benne levő tárgyak kiterjedési viszonyainak, pontos méreteinek ismerete, a tanár és a tanítványok magatartásának külsőségei a tanítási órák alatt, a taneszközök használatának mikéntje, mind jelentős, a véletlenre nem bízható dolgok, melyek sokban járulnak ahhoz, hogy a tanítónövendékek erőik mindenoldalú, összhangzatos felhasználásában, tehetségeik fegyelmezettiségében saját cselekedeteik által hagyják a legmaradandóbb szakképzést.

Az új tanterv a szakszerűség szempontjából egy különösen jelentős változást okoz. Ez, hogy minden tantárgynál a tanárnak a végén ki kell térnie a népiskola anyagának és a tanítás eszközeinek (vezér-tankönyvek és szemléltető eszközök) ismertetésére. Vannak, a kik ettől az intézkedéstől a tudás színvonalát féltik, mások attól tartanak, hogy a szaktanár a pedagógia és a gyakorlóiskola tanárával kerül komoly ellentétbe. Főlölsleges aggodalom mind a kettő. A tanárok ellentétének elejét veszi a tanári értekezet, melyen megállapodnak az anyagfelosztásban. A tudás színvonala pedig azért nem lehet veszedelemben, mert a népiskolai anyag feldolgozására a tanárnak nem kell hosszú időt szabnia, ha közben mindig eszméltette növendékeit a népiskola kivanalmaira. Csak a mi épen a tanítóképző magasabb szempontja miatt egyáltalában nem volt beilleszthető a tananyagba, azzal kell a népiskolai

anyagösszefoglalást kiegészíteni. Pl. a történelem a tanítóképző-intézetben intézmények fejlődésének története, a népiskolában inkább egyéni élet eseményei. Miután a néptanítónak ezeket az egyéni történeteket, a mondákat jól kell ismernie, a tanítóképző tanárnak tárgya befejeztével röviden erre is meg kell tanítania valamint a helyekre, a hol az anyagot majdan megtalálja. Vagy azért, hogy a fizikában egyes kísérleteknél a tanár megmondja, a népiskolában miként és milyen egyszerű, sokszor magakészítette eszközökkel kell azt végezni, a tanítójelölt nem fog sem kevesebbet, sem kisebb alapossággal tanulni.

Az új tantervben kifejezett általános elvek ismertetése után rátért Sebestyén az egyes tárgyak anyagának megjelölésében és felosztásában nyilvánuló elvekre.

II. *Apedagógia.* Célunk, hogy mentől tökéletesebb tanítókat képezzünk. Ezt a célt szolgáljuk a tanítóképző minden tárgyával, a móddal, a hogy ezeket a tárgyakat feldolgozzuk és közöljük és a körülményekkel, a melyek közt az ismereteket közöljük és számonvesszük. A nepiskolai gyakorlat ezeken fölül a végső eszköz, a melylyel ezt a célt szolgáljuk. Ez a csúcspontja a tanítóképzésnek. A gyakorlóiskola az a középponti kupola a tanítóképzés ideális épületében, mely a képzés magasságát fejezi ki. A tanítói gyakorlat körül helyezkednek el a többi tárgyak, melyek együtt összefüggő szerves egészet képeznek. Nem egymás mellett levő külön étellel bíró egységek, hanem egy nagyra hivatott szervezetnek összetartozó és egymásra ható részei. A kupolás középponthez legközelebb vannak a *pedagógiai tárgyak*, melyek mint egy gyűjtőlencse a többi tárgy fényét rávetik a tanítói gyakorlatra. A pedagógia teszi a tanítói gyakorlatot tudatossá, a mi nélkül a tanítás nem volna művészet.

A pedagógia jelentősége tanítóképzőinkben eddig sem volt kétségtelen, csakhogy az egységes tárgyat szerették több önálló tudományszakot képező részre felbontani. Az új tanterv szellemében azonban nem tanítunk majd antropológiát, hanem embertani ismereteket, nem különben pszichológiát, hanem a lélek ismeretéből annyit, a mennyi szükséges ahhoz, hogy a nevelés-tanítás tudatos, tehát művészi és nem mesterségszerű legyen. Az egész pedagógia a tanítói gyakorlatnak elmélete, melynek pedig középpontját a a pszichológiai ismeretek képezik.

Bármilyen nehéz dolog is a finomabb elvönásokra még alig képes tizenöt éves gyerekeknek pszichológiai ismereteket tanítani, mégis ezen kell kezdeni. De ezen is kell végezni. Vagy még inkább ezt kell cselekednünk a képzés első évétől az utolsóig. Mindenkor pszichológiai megfigyeléseket tegyenek növendékeink, ezeket magyarázzuk nekik, rendszerezzük velük. Ép úgy figyeljék önmagukban mint egymásban és a gyakorlóiskola tanulóiban a lelki jelenségeket, hogy tudatuk megerősödjék a szavak és a tettek mögé látásra. Ezek a megfigyelések a mostan hangzatos széleskörű eszközök és bonyolult berendezés nélkül is igen hasznosak, ha nem kívánunk belőlük tudományos rendszert levonni, ha rendszeres lélektan helyett beérjük vele, hogy a tanítójelöltek megértvén a lelki élet jelenségeit, methodikai eljárásukat tudatosan alkalmazzák.

Nagyon helyes következtetésekre jutott ezek után Sebestyén az

idei közgyűlés legjelentékenyebb, de az idő rövidsége miatt a megbeszélésben nagyon elsietett tárgyára vonatkozólag. Okosan mutatott rá, hogy ha a tanítóképzés minden elméleti része a szakképzés egységében összefut és a tanítójelöltek tanulmányaik minden órájában előkészülnek a helyes megfigyelésekre és ezek helyes megértésére, akkor másodrendű kérdés, hányszor tanít egy-egy növendék egy esztendő folyamán a gyakorlóiskolában. Az intenzív előkészítés, mely ilyenformán nem csak a gyakorlóiskolában működő tanár dolga, kevesebb gyakorlati próbával is sokkal mélyrehatóbban és maradandóbban fejleszti a művészi képességet, mint a nagyobb számú kísérlet az egységes, összefoglalt erejű előkészítésen alapuló megértés nélkül. Hogy az egyes gyakorlati tanítások előkészítésében, azután pedig bíráló megjegyzésekkel való megvilágosításban a szaktanárok, a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolabeli tanár milyen mértékben és módon vegyenek részt, az sok helyi körülménytől függ, azért az egyes testületek értekezletére való ennek meghatározása.

A *történelem* tanításában is változást hoz be az új illetőleg megjavított tanterv. Ez a változás tulajdonképpen csak könnyelmű mulasztás pótlása. Az történik meg ezután tudniillik, hogy a történelem a tanulók nemzeti öntudatát jobban fogja ápolni, mert a magyar vonatkozásokat világosan és határozottan ki fogjuk ezentúl emelni akkor is, ha az egyetemes történelem eseményeit adjuk elő. A módszer kérdése lesz csak, hogy az egyetemes történelem anyagából úgy válaszszuk ki a részleteket, hogy a velük összefüggő magyar eseményeket ezek megvilágításában növendékeink felfogják és megértsék. Igaz ugyan, hogy a magyar nemzet olyan értelemben mint a spanyol, angol, német az emberiség egyetemes fejlődésében vezető szerepet nem játszott, küzdelmeivel nem nyomta rá bélyegét egy korszakra, de nem is volt a magyarság ezeresztendősi ittléte alatt egyetlen világesemény sem, mely hazánkat bele nem vonta volna sodrába. Nem múltott el a világ történelmében jelentős hatás, hogy nemzetünket érintetlenül hagyta volna. Életrevalóságára, maradandó erejére vall, hogy ez a sok idegen hatás egyéni mivoltából ki nem forgatta, csak fejlesztette és nemesítette. Ez adja meg a szempontot, mely szerint a magyar történelmet minden korban beilleszthetjük az egyetemes történelembe, hogy az fejtegetéseink középpontja, igazi magva legyen.

Igen természetes, hogy a tudós történetíró a szempont megértését példákkal könnyítette meg. Könyvet szeretnénk e példákból. Okos, meleg érzésű, szellemében igaz magyar erejű könyv lenne.

Nagy szeretettel foglalkozott Sebestyén Gyula az életbelépő tantervnek a *magyar nyelv és irodalomra* vonatkozó intézkedéseivel. Fejtegette e tárgy kiváló jelentőségét növendékeink lelki fejlődésében, mert vele vezetjük be őket az elődök örökségébe, általa töltjük meg a jellemet a nélkülözhetetlen tartalommal. Ez forrasztja össze a különféle gondolkodású és érzésű növendékeket a magyar nemzeti egységbe. Ezzel adunk növendékeinknek a magyar szellemi kincsekből annyit útravalóul, hogy a népiskolában soha ki ne fogyjanak belőlük. Noha csak igen kis hanyadát tanítja a néptanító annak, a mit a tanítóképző-intézetben a magyar nyelv köréből tanulnia kellett, mégis szüksége van a gazdag

ismeretekre, mert csak ezek birtokában tud munkálkodni a népiskolában az *irodalmi műveltség alapvetésén*, melynek kincsháza a népiskolai olvasókönyv. Ennek anyaga abban a körben mozog, melyben a tanítóképző is. Az irodalmi műveltség szolgálatára és csakis arra van hivatva. Azért oly fontos az alak. A legszebb, legokosabb tartalommal sem való a népiskolai olvasókönyvbe, a minek nincsen irodalmi értéke. Az enciklopédikus olvasókönyv sem való a népiskolába, mert véle elérhetetlen az irodalmi képzés, melynek a kezdete már ott van, a mikor az ábéce ismeretével először kezd a gyermek olvasni. A népiskola eme feladata magyarázza azt a jelentőséget, melyet az új tanterv a tanítójelöltek magyar irodalmi kiképzésének tulajdonít. Biztosan kell uralkodniok az anyag fölött. Ezért nyugszik majd az egész magyar nyelvi oktatás az osztályok szerint tervszerűen megállapított olvasmányokon. Ezeken és a tanár és a tanuló élő nyelvének kell szemléltetni a nyelvet és a nyelvhasználat törvényeit, a mi szintén egyik része a tanítóképző-intézet és a népiskola között való összhangnak. A tanításnak ez a módja, — mely azonban az egyedüli jó, hogy a leendő tanítók a nyelv élő és éltető erőit megszerezzék — sok és nehéz munkával fogja megterhelni a tanárokat. Maguknak is sokat és sokszor kell olvasniok, hogy mindent minden oldalról a kellő időben használhassanak föl és dolgozzanak át újra meg újra. Ámde a cél megéri a legnagyobb fáradságot is. Ennek fejében méltán elvárhatja a magyar nyelv és irodalom tanára, hogy a szükséges intézményekkel könnyítsenek a munkáján. Így nélkülözhetetlen az osztályokra tagolt gazdag ifjúsági könyvtár, mely az ő laboratóriuma. A mint a fizikus nem lehet el szerek nélkül, ő sem lehet el a nélkül, hogy klasszikus írónak iskolai célokra szánt kiadásaiból művenkint sok példány ne legyen. Ilyen segítő eszköze lesz az önképzőkör is, ha a 19. század elejéről örökölt és Kazinczy korában hazafias érdemeket képezett versíró tradíciókkal szakítva az irodalmi képzettség szerzésében nyilvánul munkássága, nem pedig az idő előtt való alkotásban. Sebestyén méltán tartja szükségesnek, hogy a szabad elhatározás nagy erejének teljes megbecsülésével a tanulók önképzőköri működését közelebb hozzuk a tanítóképző-tanárok tervszerű munkásságához.

A földrajz, természettudományok, mennyiségtan és a német nyelvre vonatkozó fejtegetésekkel fejezte be Sebestyén hasznos előadását.

A földrajzban az új tantervnek az a helyes változása, hogy Magyarország földrajzának egy egész esztendőt szánt. Az eljárásban az eddigivel szemben fordított a sorrend: az általános. — csillagászati és fizikai — ismeretekkel kezdik és a hazai részletekkel végzik majd a III. osztályban. A cél megjelölésében nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a földrajz nem lehet a tények halmaza, nem a topografiai tájékozódás tudománya, hanem a föld és az ember élete egymásra hatásának ismerete. Az eljárásról való fejtegetései a szabadban való szemléltetésre, a térképvázlatok, fal-, kézi- és katonai térképekre és a kirándulásokra vonatkoztak. Helyesen hangsúlyozta a kirándulásoknál is az egység szempontját, nem levén hasznos dolog, ha külön bogarászó, külön botanizáló és külön földrajzi kirándulásokat rendezünk. A természet osztatlan, egységes jelenségeit mindig egymásra való hatásukban úgy kell megfigyelni, a

mint az Alkotó összefogta őket. Az együttes és a növendékek magánkirándulásainak az is a hivatásuk, hogy az intézet természettudományi gyűjteményeibe a környék szerves és szervetlen élet-jelenségeit maguk a növendékek szerezzék össze.

Azzal fejezte be Sebestyén július 17-ikén előadását, a mivel 8-ikán megkezdte, hogy a valójában nem új tanterv népoktatásunk fejlődésében új korszak elejét fogja jelenteni, ha a tanítóképző-tanárok a tudástól és lelkesedéstől erős lélekkel fognak megelevenítésén fáradozni. Hatalmas, erős éljen volt rá a válasz, bizonyítván, hogy a fenntartó testület szerint különböző jellegű tanítóképző-intézetek tanárai közt is teljes az egység, mikor a nemzet javára szolgáló munkáról van szó.

Arad.

Szóllósi István.

A tanítóképesítő-vizsgálat tagozódása.

(A közgyűlésen tartott előadás.)

Tisztelt közgyűlés!

A mikor nagyrabecsült elnökségünk megtisztelő felszólításának engedve a tanítóképesítő vizsgálat új alapokon való rendezését célzó ezen választmányi javaslat előterjesztését magamra vállaltam, ezt azon tudatban tettem, hogy a kérdés felszínre hozásában és megérlelésében nekem semmi részem és érdemem nincsen. Természetszerűleg lép ennél fogva előtérbe az a kérdés, hogy mily alapon vállalkoztam akkor ezen mély belátást, nagy tapasztalatot és körültekintő tapintatot igénylő kérdés előterjesztésére? Teljes őszinteséggel adom meg e kérdésre a választ. Azon benső tiszteletnél és őszinte nagyrabecsülésnél fogva, a melylyel a választmány és egyesületünk közszeretletben álló elnöke iránt viseltetem és ezen óhaját magamra nézve parancsnak tekintem: ezt a megbízást el kellett fogadnom; azon széles körű és mindazonáltal mélyre ható munkásságnál fogva pedig, a melylyel egyesületünk legkiválóbb tagjai és érdemes választmányunk ezt a kérdést immár évek során át tartó munkássággal teljesen megérlelték: ezt a megbízást el lehetett fogadnom. Arról vagyok meggyőződve, hogy az előttünk fekvő javaslat elfogadtatásához sem előadói éles belátásra, vagy gazdag tapasztalatra, sem óvatos tapintatra nincsen már szükség; hogy ez a javaslat a képezdei tanárság nagy többségének véleményét, tehát közvéleményét foglalja magában, hogy ebből a közvéleményből is óvatos, talán tulságos óvatos kézzel van lefaragva minden olyan csúcs, el és szöglet, a melyben az örökös feltékenység, vagy a gáncsoló bírálat megakadhatna. — Ennyire meg léven feladatomból könnyítve, engedelmet kérek a tisztelt közgyűléstől, hogy indokolásomat rövidre fogva, ajánlhasam a tárgyalás alatt levő javaslatot általánosságban való elfogadásra.

A tanítóképesítés kérdésének egyesületünkben már története van. — 1889-ben, majd 1890-ben tárgyalattott itt e kérdés először. — 1891-ben *Margitai József*, a Muraköz lelkes magyar apostola a Magyar-Tanítóképző hasábjain ismertette az osztrák és horvát tanítói érettségi és szak-

vizsgálatokat, indítványozván a magyar képesítő vizsgálatnak ilyen megosztását. 1893-ban *György Aladár*, egyesületünknek ezen kiváló tagja, a népoktatásügyi törvény akkor kilátásba helyezett revízióját hozván egyesületünk választmányában szóba: az állami képesítést és annak országos vizsgálóbizottságok által történendő gyakorlását indítványozta. Ezek a felszólalások, a közfigyelmet azon időkben más kérdések tartván lekötve, tudtommal mélyebb nyomokat nem hagytak hátra. Határozottabb aliban jelent meg e kérdés a debreceni nagy választmányi gyűlésen, illetőleg az ott felmerült indítványszerű felszólalások alapján a választmány 1894/95. iskolai évi munkásságának fonalán, a mikor egyesületünk érdemes alelnökének, *Desső Lajosnak*, a tanítóképesítésre vonatkozó indítványa kapcsán a tanítóképzési új törvények előkészítési munkálatának megindítását határozta el és a munkálat előterjesztésével *György Aladár* első indítványozót és *Nagy Lászlót* bizta meg. Az ez alapon megindult széles körű és mélyre ható vitának egyik — remélhetőleg ebben a formájában utolsó — hullámcsapása mai tárgyalásunk is.

A vita vezetése 1895 től kezdve egyesületünk köztiszteletben álló szerkesztőjének, *Nagy Lászlónak* avatott kezébe ment át. Az általa készített tervezetet fogadta el a tanítóképző tanárság túlnyomó része tárgyalás alapjául, az egységes állami tanítóképesítés alig mérlegelhető nagy eszméjét az ő részletezésével és felfogásában iktatta határozatai közé úgy az 1896. évi magyar tanügyi kongresszus tanítóképzési szakosztálya, mint egyesületünk 1898. évi közgyűlése. Megengedem, hogy a tanítóképző tanárságnak egyesületünkben tömörülő része akkor hozott határozataival a távol jövő számára dolgozott, de hogy a magyar nemzeti állam kiépítésének nagy eszméje a magyar tanítóképzőket soha azelőtt úgy át nem hatotta és soká azután úgy áthatni nem fogja: azt lelkem benső meggyőződésével á lítom.

Annak dacára, hogy a tanítóképző tanárság rövid egymásutánban már két ízben hozott e kérdésben határozatot, az 1899. év folyamán az új képesítő-vizsgálati szabályzat kiadásával kapcsolatban választmányunkban újra előkerült e kérdés. Nagy László ekkor már megelégedett volna egyelőre azzal, hogy az 1898. évi egyesületi határozatok átmenetként az állami képzőkre nézve valósíttassanak meg. Így került e kérdés az 1900. évi kolozsvári közgyűlés elé, a hol azonban további fejlődésére nézve lényeges fordulat állott be. Az egységesítés mellett államosítást célzó javaslatok régi ellenzői oly heves tamadást intéztek ekkor az előterjesztett javaslatok ellen, hogy a közgyűlés az egyetértés és együttműködés megóvása érdekében lemondott az 1896. évi kongresszusi és 1898. évi közgyűlési határozatokra való hivatkozásról és a kérdést fontos *gyakorlati pedagógiai* kérdésnek minősítvén, ez alapon bizta meg a választmányt egy részletes javaslat elkészítésével és a jelenlegi közgyűlés elé való terjesztésével. A választmány a részletes tervzet elkészítésével újra Nagy Lászlót kérte fel és 46 tanítóképző tanári testületének hozzájárulása alapján hosszú és kitartó munkássággal összeállította azon javaslatait, a melyeket mint egyik legfontosabb pedagógiai kérdésünk szerencsés megoldását célzó, hosszú fejlődés alatt teljesen megérett munkálatot a mélyen tisztelt közgyűlésnek elfogadására ajánlok.

A kérdés fejlődésének némi megvilágítása ezen visszapillantásomban azonban tulságosan hézagos lenne, ha elhallgatnám, hogy az utóbbi években maga a tanítóóság is mind általánosabban és hangosabban kívánja a tanítóképesítés reformálását, ha fel nem említeném, hogy közoktatásunk oly kiváló és hivatott előharcosai, mint *Halász Ferenc* és *Sebestyén Gyula* a népoktatás terén megvalósítandó teendőink és a tovafejlődés útjai között az egységes állami tanítóképesítést jelölik meg első helyen, ha fel nem hívnám ennek a közgyűlésnek a figyelmét a magyar közélet és kultúra jeles vezéralakjának *Berzeviczy Albert*nek az 1896. évi tanügyi kongresszuson fényesen kifejtett sőt határozati javaslatba öntött azon kívánságát, hogy a tanítóképesítés állami bizottságokra ruháztassék.

Bemutattam tisztelt közgyűlés, hogy hogyan fejlődött ezen kérdés egyesületünkben a választmány által javasolt megoldás stádiumáig. A mozgalmat az egységes magyar nemzeti közoktatás megteremtésének, illetőleg a 68. évi népoktatásügyi alaptörvény revíziójának célzata szülte és tetőpontját a 96. évi tanügyi kongresszusban, Berzeviczy Albert magasan szárnyaló és nemzeti ideákért küzdő beszédeiben érte el; attól kezdve a kérdés sok tekintetben visszafejlődött és a most szőnyegen levő gyakorlati pedagógiai kérdéssé lett. Nem fogjuk elérni ezzel a javaslattal az egységes állami és természetesen magyar nemzeti tanítóképzés és képesítés tekintetében azt a célt, a mely a magyar tanárság második egyetemes kongresszusát lelkesítette, de tagadhatatlanul számottevő lépéssel fogunk ezzel a javaslattal is ezen célhoz közelebb jutni.

Tisztelt közgyűlés! A választmánynak előtűnk fekvő javaslata nem érinti sem a hitfelekezeteknek, sem egyes testületeknek jogkörét, csupán szigoruan szemmel tartja az állam és az egyes iskolafentartók törvény-szabta azon viszonyát, a melynél fogva az államot a legfőbb felügyeleti és ellenőrzési jog illeti meg. Ezt pedig szándékosan es azért hangsúlyozom, hogy ezen tisztán pedagógiai állapotra visszahelyezett kérdésnél lehetőleg elejét vegyem a felekezeti érzékenység, vagy éppen vélt sérelemszülte elkedvetlenedésnek, avagy támadásnak. Nem tagadom, hogy a kérdésnek netaláni ily irányu tárgyalását nemcsak jogosultnak nem találnám, hanem munkálkodásunk eredményességét hátráltató, határozathozatalt megakasztani szándékoló célzatos eljárásnak kellene minősítenem. Más oldalt azoknak — bizonyára nem csekélyebb — táborát, a kik ebben a javaslatban a tanítóképesítésre vonatkozó messzebb kiható felfogásaik és eszméik megvalósítását meg nem találják, szintén arra kérem, hogy hallgassák el távolabbi törekvéseiket és a javaslatok által szolgált pedagógiai cél megvalósítását igyekezzenek ők is előmozdítani. A javaslatnak tisztán pedagógiai intenciói még mindig elegendő anyagot szolgáltathatnak a meggyőződéséből fakadó érvek tisztult és mindazonáltal erős küzdelmére.

Maga a javaslat sokkal ismertebb a tisztelt közgyűlés minden egyes tagja előtt, semhogy azt részletesen ismertetnem kellene. A gyakorlatban levő rendszerrel szemben a képesítő vizsgálat 2 részre oszlását ajánlja, a négy éves tanfolyam befejeztével tartandó tanítói érettségi vizsgálatra, és az egy év mulva leteendő tanítói szakvizsgálatra; az ebőbbi főként az általános műveltség tárgyait ölelné fel, az utóbbi pedig a tanítói és nevelői készség kipúthatolására szolgálna. A javaslatban ezen általános

meghatározásra kell a súlypontot helyoznünk, mert ha ezt az elvet elfogadjuk, a részletekre nézve már könnyebb lesz megegyoznünk.

A javaslat mellett és ellen számos érvet hoztak fel, a melyeket kétségtelenül lehetne még szaporítani. A javaslat mellett felhozott érveket Nagy László következőkép csoportosítja.

1. A képesítő vizsgálatot alaposabbá, szakszerűbbé és könnyebbé teszi.
2. A tanítóképzés színvonalát emeli és a képzést szakszerűbbé teszi.
3. Előmozdítja a tanítók önképzését.
4. Behatóbbá teszi a tanítók szakszerű előkészültségét, tehát kihat a népiskolai módszer javítására.
5. Emeli a tanítói oklevél értékét s így közvetve kihat a tanítók anyagi és társadalmi helyzetének javítására.

A javaslat ellen felhozott érveket pedig így csoportosítja:

1. A gyakorlati év körül súlyos nehézségek merülnek fel.
2. A tanítói állás foka és a vele járó előnyök a képesítés megnehezítésével nincsenek arányban.
3. Veszélyeztetve lenne a tanítóképzés egysége.
4. A kettős vizsgálat a jelöltre súlyos megterheléssel jár.
5. A multban megkísérlett gyakorlati éveknek sem volt sikere.

Ezekhez alig van hozzá tenni, illetőleg elvenni valóm. A javaslat mellett legfeljebb csak azt hozom még fel, hogy ezen reform megvalósítása előkészíthetné a tanítóképesítésnek a tanítóképzéstől való teljes elválását és így az egységes magyar nemzeti képesítés teljes behozatalát. A javaslat ellen felhozott érvek közül elfogadhatónak csak azon aggodalmat tartom, a mely a gyakorlati évre vonatkozólag merült fel. Különösen nehéz lesz a gyakorlati év kérdésének megoldása a tanítónő-képzőkben, a melyeknek növendékei csak kicsiny részben kapnak ez időszert állást. Nem tartom szerencsésnek a választmánynak erre vonatkozó javaslatát, a melyre vonatkozó észrevételeimet azonban a részletes tárgyalás sorára hagyom fenn. — Ezt a kérdést paragrafusokkal egyébként is bajos megoldani, ezt az élet fogja a megoldás útjára vinni.

A mint mondám, mélyen tisztelt közgyűlés, főfontosságúnak az általános meghatározás elfogadását találom, ép azért, a midőn a javaslati pontok részletes indokolásától mindaddig a mig az elv elfogadva nincsen, ellállok, a tárgyalás technikájára nézve azt volnék bátor a tisztelt közgyűlésnek ajánlani, hogy az általános vitát teljesen mellőzve, vagy legalább rövidre fogva, a részletes tárgyalásra térjen át, hogy a részletekben megfontolt határozatokat hozhassunk. Maga az elv egyesületünkben annyiszor meg volt már vitatva, annyira meg van érelve, hogy lehetetlennek tartom, miszerint a túlnyomó többség ahhoz készséggel hozzá nem járulna. Ezen javaslatokkal immár nem célunk a tanügyi közvéleményt megalkotni, vagy irányítani, hanem célunk velük a közvéleményt határozatba foglalni. Ez a legkevesebb, a mit a tanítóképzés és képesítés terén tennünk kell, hogy úgy a kultura élén haladó népektől, mint közvetlen szomszédjainktól el ne maradjunk.

Csak egy kérésem van még a tisztelt közgyűléshez, mielőtt ezen javaslatokat tárgyalás alá bocsátanók, és ez az, hogy ne keressük ebben a javaslatban is csupán azt, a mi esetleg elválaszt, hanem sokkal inkább

azt, a mi összehozhat, egyesíthet bennünket. Kérésem teljesítésébe vetett reményemet azon meggyőződésem táplálja, hogy egyesületünknek és ennek a közgyűlésnek minden tagja odaadó szeretettel csüng a tanítóképesítés és így közvetve a magyar népoktatás és hazánk kulturális haladásán és fejlődésén. Ezzel a kéréssel van szerencsém az előttünk fekvő javaslatokat ismételten elfogadásra ajánlani.

Mohar József.

A gyakorlóiskola szervezete s a gyakorlati kiképzés.¹⁾

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Kétkedő habozással fogadom el az elnökség azon megtisztelő felszólítását, hogy közgyűlésünk színe előtt a *gyakorlóiskola szervezete és a gyakorlati kiképzés* c. tétel előadói tisztét vállalnam el.

Kétkedtem egy részről magamban, hogy vajon megrendült egészségem megbirja-e e munkát. Haboztam másrésztől, mert a lélek ösztönzött, hogy azt a tárgyat, melylyel több mint két évtizeden előszere-ttel foglalkoztam, most a döntő pillanatban ejtsem-e el.

Kétkedésemet megszüntette annak meggondolása, hogy a ki nekem a gyakorlóiskola szervezésének eszméjét adta, nem vonja el kegyelmét tőlem, midőn a döntő időpont elérkezett. Habozásomat megszüntette annak meggondolása, hogy a közgyűlés: annak tagjai egyenként és összesen velem együtt az igazságot keresik. S akik ezen magaslatra tudnak emelkedni, közös fáradozással bizonyára meg is találják az igazságot.

Ime! M. t. közgyűlés! Ilyen elmével fogtam föladatomban megoldásához, a gyakorlóiskola szervezete és a gyakorlati kiképzés c. tétel kidolgozásához. A javaslatok tíz pontba szedve folyóiratunk legutóbbi számában már közölvék, most egy rövid általános áttekintés, már azok megokolásának előterjesztése következik. Legyen szabad becses türelmüket és figyelmüket kérnem azok meghallgatására.

Diesterweg szerint a tanítóképző annyit ér, mint a gyakorlóiskola, mely vele szerves kapcsolatban lévén, a gyakorlati kiképzést szolgálja. Ha igaz Diesterweg eme mondása, — pedig tudtommal senki meg nem cáfolta — akkor a mi magyar képzőinkben még sok a kívánni való. Nem, mintha a gyakorlóiskolai tanítóinkban volna a hiba. Ellenkezőleg gyakorlóiskolai tanítóink majdnem kivétel nélkül kitűnően megállják helyüket, nemes ambícióval végzik a rájuk bizott teendőket s oldják meg feladatuikat. A magyar tanítóóság dicséretére legyen mondva: a tanítói karból nem halt ki az idealizmus; a tanítóóság színe-java törekszik a gyakorlóiskolai tanítóóságra. Nem példa nélküli, hogy jobb javadalmazását hagyja oda egyik-másik, hogy a tíz évvel ezelőtt a törvényhozás által degradált állásban szíve vágyát követhesse s a magyar tanítóképzés szolgálatában nagy dolgot művelhessen. Nem is gyakorlóiskolai tanítóinkban van a hiba. Ismerni tanultam a külföld gyakorlóiskolai tanítóit is s mondhatom, hogy magyar tanítóképzőink gyakorlóiskolai tanítói becsülettel állják meg az összehasonlítást.

¹⁾ Az ideai közgyűlésen tartott előadás.

Hanem igenis hiba van a gyakorlóiskola szervezetében.

Az 1869. évi tanterv egyetlen gyakorlóiskolát szervezett egy tanítóval. Ez az előző állapotokhoz képest, midőn a legtöbb képzőnek egyáltalán nem volt gyakorlóiskolája, nagy haladást jelzett. Igaz, hogy a tanítójelöltek gyakorlati kiképzésére csak heti két órát tűzött ki e tanterv; de ez akkor még nem tűnt fel kevésnek, mert egyrészt azelőtt ennyi se volt, másrészt ellensúlyozta e fogyatkozást az, hogy akkor még kötelező volt a tanítóképző tanfolyam bevégzése és a képesítő vizsga letétele között az egy-két évi gyakorlat. Még az 1877. évi tanterv sem érzi szükségét a gyakorlóiskola és a tanítási gyakorlat bővítésének; elég is volt az akkor, midőn a képzőintézeti osztályok népessége oly alacsony volt; midőn a felső osztályban 10—12 növendék volt a legtöbb intézetben. Ettől kezdve két körülmény siettetti ama gondolat megérlelését, hogy a gyakorlati kiképzés színvonalát a képzőben emelni kell. Egyrészt a képzőintézeti osztályok népesedni kezdenek; az az óraszám, mely annakelőtte 10—12 tagból álló osztályok gyakorlati kiképzésére elég volt, most már csekélynek bizonyult. Másrészt a tanítószükségre való tekintettel mindinkább szokássá vált, hogy a tanítóképző tanfolyam végzése után azonnal, a törvény által előírt egy-két évi tanítói gyakorlat nélkül, bocsáttattak a jelöltek képesítő vizsgára. Először ugyan csak a jeles osztályzatúak, ezek is csak szoros kivételképen, később azonban már minden kivétel nélkül. Maguk a tanítóképző tanárok érezni kezdték a gyakorlati kiképzés elégtelen voltát. Én a gyakorlóiskola kibővítését, az osztatlan iskola mellett egy osztott gyakorlóiskola felállítását hoztam javaslatba (Sárospataki Lapok már az 1882. évf. ban), a porosz tanítóképzők mintájára. Mások az osztrák mintát, a négy évfolyamú képzőt, látták jónak, melynek utolsó évfolyama a törvény által előírt egy-(két) évi praxist pótolni leendett hivatva. Kormánykörökben költségesnek találták új gyakorlóiskola tanítói állások szervezését; előnyösebbnek tartották a képzőintézeti tanfolyamnak négy évre emelését. Így jött létre az 1882. évi tanterv. A miniszter kijelentette, hogy a négy évfolyamot a tanítóképző tanárok létszámának emelése nélkül kívánja megvalósítani. Csak hogy az intézmények erősebbek, mint az emberek. A tanári létszám emelése utat tört magának s bizonyára több költséget igényelt, mint a mennyibe a gyakorlóiskolai tanítói állások szaporítása került volna. De nem a pénzügyi takarékoság bukása volt a nagyobb baj. A gyakorlati kiképzés emelését, a képzőintézeti tanfolyam négyévre emelésének eredeti indokát is porba ejtették. Az 1882. évi tanterv már a III-ik osztályban heti egy órán, a IV-ik osztályban heti két órán szervezi a gyakorlati tanítást. Hisz ez is haladás volt az előbbi állapothoz képest; de még sem elégséges. Lehetett volna ugyan emelni a gyakorlati tanítási órák számát még heti pár órával; de ennek útját állta az, hogy a gyakorlati kiképzés egész súlyát az egyetlen gyakorlóiskola vállaira kellett rakni. A tanfolyam éveinek számának szaporítása az egész vonalon a tanítónövendékek számának apadását eredményezte. Az első években tehát még nem mutatkozott a gyakorlati órák számának s az egyetlen gyakorlóiskolának elégtelen volta. Idővel azonban a képzőintézeti osztályok ismét megnépesedtek; a törvény által előírt egyévi tanítói

gyakorlat teljesen feledésbe ment. Kitűnt, hogy a cél, melyért az 1882. tanterv az évfolyamot négy évre bővítette: a gyakorlati kiképzés emelése, nem lőn megvalósítva. Kezdetét vette a tanterv revideálására való törekvés, melynek sarkpontját épp a gyakorlati kiképzés emelése képezte. En eleitől fogva azon meggyőződésben voltam s ma is abban vagyok, hogy ezen kérdés szerencsés megoldása körül forog a tantervrevízió ügye. Eleitől fogva állítottam, hogy a gyakorlóiskolát kell szervezni, s az 1882. tanterv többi részének újítása maradhat megülepettebb időkre. Ezzel a többi kérdés is jóformán meg van oldva; e nélkül újra felforgató törekvések merülnek felszínre. Hiszen már is elhangzott a jelszó: öt-osztályúvá kell tenni a tanítóképző intézetet. Eleinte csak óhaj! Később postulatium!! Eleinte csak ötosztály, aztán majd hatosztály!!

Ma már az osztályok népessége és a gyakorlati év hiánya folytán az egyetlen gyakorlóiskola a képző-intézeti igazgatók s a gyakorlóiskolai tanítók dicséretes szorgalma mellett sem elégíti ki a gyakorlati kiképzés iránt támasztott kívánalmakat. Magok a tanítók szállnak sikra azon gondolat érdekében, hogy a gyakorlati kiképzés a képzőben intenzíve és extenzíve emeltessék. A képzők egy része intenzíve (a preparatiók gondos előkészítése) másik része extenzíve (a gy. tanítási órák szaporítása) által — igaz elismerésre méltó buzgalommal — törekedett bővíteni a leendő tanítók kiképzését. Mondhatni ma már alig van képző, mely e tekintetben az 1882. tantervet túl ne szárnyalta volna. A sajtó útján is dicséretre méltó buzgalommal forgolódtak egyesületünk tagjai a tárgy megvitatása körül. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy épp e tárgyban közölt egyesületünk közlönye legtöbb cikket s ez mutatja a legváltozatosabb képet. Csak a legujabbakat emelem ki (bár megérdemelné, hogy mind felsoroljam) Kapi Gyula és Pethes János kartársainknak a Magyar Tanítóképző juniusi füzetében megjelent dolgozataik, melyekhez járul még Simkó Endre tagtársunknak a Néptanítók Lapja június 5. számában megjelent dolgozata. Jóllehet több mint husz éve foglalkozom a gyakorlati kiképzés eszméjével, s jóllehet ma is azon állásponton vagyok, melyet eleitől fogva elfoglaltam: szívesen ismerem be, hogy a dolgozatokból sokat tanultam, hogy azok jó részben hozzájárulnak a megokolás szabatos fogalmazásához.

Nem terjeszkedhetem ki e becses dolgozatok ismertetésére, különben is feltételezhetem közgyűlésünk minden tagjáról, hogy mindegyiket ismeri. Nagyon sok közös vonás van mindegyikben, a lényegesebben megegyezik velök az én javaslatom is. Csak a fontosabb eltéréseket emelem ki.

Pethes megelégszik egy gyakorló tanítóval s egy gyakorlóiskolával, de úgy, hogy ez az egyetlen gyakorlóiskola szükség esetén osztott népiskolává is átalakítható legyen. Kapi Gy. egy gyakorlóiskolai tanítót, azonban két tantermet kíván oly módon, hogy az egyik tanteremben a népiskolai I—II. osztály, a másik tanteremben a népiskolai III—IV—V—VI. osztály taníttassék, de úgy, hogy a gyakorlóiskola osztályai alkalmoszerűen osztatlan népiskolává vonandók össze.

En a Pethes-féle javaslatot két okból nem ajánlhatom: a) Mert hiszen az, hogy a meglévő osztatlan gyakorlóiskolából szükség esetén osztott

népiskolát csináljunk, már próbált dolog. Patakon például osztályaink növekedtével már régebben behoztuk azt az eljárást, hogy midőn a III ad évesek fele a gyakorlóiskola felével a gyakorlóiskolai tanító felügyelete alatt a gyakorlóiskola tantermében tart próbatanítást, ugyanakkor a III ad évesek másik fele a gyakorlóiskola másik felével (avagy csak egy-két osztálylyal) a neveléstan tanára (vagy egy másik tanár) felügyelete alatt a III-ad évesek tantermében tartja a próbatanítást. (Igy a IV-ed évesek is.) *b)* Mert bár ekként a próbatanítások száma megkétszereződik, még így is kevés a gyakorlati tanítás. S ha a heti órák számát a Pethes által kívánt magaslatra emeljük, azt az egyetlen gyakorlóiskola meg nem bírja, mint ezt alább számszerűen kimutatandom.

A Kapi Gyula javaslatát azért nem ajánlhatom: *a)* Mert akár a gyakorlóiskolai tanító (avagy tanítóképző tanárok) mintatanítása, akár a növendékek próbatanítása alkalmára vonatnak össze az osztott (részben osztott) iskola osztályai osztatlan iskolává: ez az osztatlan iskola igazi képét nem nyújtja. Az osztott iskola gépezetének ugyanis fő alkatrésze egyrészt a csendes foglalkozások beosztása, másrészt a hat osztálynak a foglalkozás útján való egyidejű fegyelmezése. Midőn tehát az osztott iskola tanulóit órarendszerű foglalkozásukból kiemeljük s egy részüket vagy csendes foglalkozás nélkül hagyjuk, vagy épp az előbbi foglalkozással összefüggésben nem levő munkával foglaljuk el, akkor az osztatlan iskolának gerinceveleit roppantottuk szét s hamis képzetet adunk növendékeinknek az osztatlan iskoláról. A mi harmadéveseink az osztatlan gyakorlóiskolánkban is úgy tanítanak, mintha osztott iskolában volnának, csak azon osztálylyal foglalkoznak, melyben tanítanak; a többi osztályok csendes foglalkozással való ellátása, a rendtartás, fegyelmezés: a jelenlevő gyakorlóiskolai tanító (vagy a neveléstan tanára, vagy egy más tanár) tiszte. Ellenben a IV-ed évesek (a gyakorlóiskolai tanítótól nyert előzetes információ alapján) azon osztályon kívül, melyben épp tanítanak, a többi osztályt is fegyelmezik, ellátják azokat is csendes foglalkozással, sőt számon is kéri azokat. Ezt csak egy valódi, nem pedig fiktív osztatlan iskolában lehet keresztül vinni. *b)* De azon alakjában sem ajánlhatom a soproni javaslatot, melyben Simkó E. kollegánk a Néptanítók Lapjában közölte, hogy t. i. az állandó gyakorlóiskolai tanító mellett két felügyelő tanító alkalmaztassék a végzett tanítónövendékek közül. Egyrésztől ugyanis az a végzett növendék még sem tehetné azt a szolgálatot a kijelöltek bevezetésében, mint egy kipróbált tanerő; másrészt a két inspektorra szánt költségből kikerül egy rendes gyakorlóiskolai tanító javadalmazása. Egyébiránt meg vagyok győződve, hogy Simkó ur javaslatának elfogadása előbb utóbb arra vezetne, hogy a két inspektor helyett egy állandó gyakorlóiskolai tanítói állás szervezését kérnék magok az inspektorok. Talán épp maga S. ur. Hát minek taktikáznánk?!

Nem tudom helyeselni azt a felfogást, mely különbséget tevéen próbatanítások és tanítási gyakorlatok (tantervjavaslatunkban folytatólagos tanítás) között, amazokat a tanterv (vagyis a gyakorlóiskolai tanmenet) keretén kívül, ezeket annak keretén belül szervezi. Szerintem a tanítónövendékek minden szárnypróbálgatásának, minden tanítási kísérletnek a

tanterv keretén belül kell történnie, vagyis a tanmenet egyik önálló methodikai egységét kell feldolgoznia. Ha ez a tanítás kellő preparáció alapján történik; ha a növendék előtt a kezei közt levő tanmenet alapján tisztán áll a feltételezett előzmény, a tancél, tisztán állnak a taneszközök; ha a föllépő növendék írásbelileg kidolgozta a tanítást, úgy mint a pap a prédikációit: szóval, ha elég van téve a tanterv azon kivánságának, hogy „a tanítás csak akkor tartható meg, ha legalább a tervezet a tanítás sikerültét biztosítja,“ akkor, mondom, bizvást számíthatjuk a növendékek tanításait a tanterv keretében levőknek, azaz olyanoknak, melyek az iskola tancélját és eredményét nem igen kockáztatják. Ami kevés egyenetleni való marad — mert valljuk meg, hogy mégis marad néha — azt a gyakorlóiskola tanítója részint a lecke későbbi felkérdezésekor, részint a rendes foglalkozásul feladott írásbeli dolgozatok átnézésekor kijavíthatja. Ha ellenben nem a tanterv keretében történik a tanítás, akkor nemcsak a gyermekeknek az illető ismeretben való előmenetele, hanem a tanítónövendékek a tanítási gyakorlottságban való előhaladása is kockáztatva van. Ha olyat tanít az a tanítónövendék, a mit a gyakorlóiskolai növendékek már tanultak, akkor túlságosan könnyű feladat előtt áll, hajlandó lesz az eredményt, mely a korábbi tanítás folytán esetleg az ő mostani hibás eljárása ellenére is bekövetkezik, magának tulajdonítani. Ha pedig olyat tanít, a mit a gyermekek még nem tanultak, sőt nincs is összefüggésben a tanmenettel, nem alapul a közvetlen előzőkön: akkor meg nagyon meg lesz nehezítve az eredmény, talán ki is marad.

Azért hát ne ejtsük el a tanterv e bölcs intézkedését. A tanítási gyakorlatok ez intenzív iránya teite lehetővé, hogy a külső keretek szűk volta dacára szép eredményt mutattak fel ama képzők, melyek ezt a módszert követték. Fájdalom nem sok helyett követtek ez intenzív módszer névvel nevezhető eljárást, hanem csak extenzíve fejlesztették a tanítási gyakorlatok számát s megengedték, hogy pusztá dispozició alapján tanítsanak a IV-ed évesek a tanterv keretén belül. Ez extenzívnek nevezhető módszer baja nemcsak abban áll, hogy — mint az egyik áll. tanítóképző értesítője mondja — az ily napos tanításokat a növendékek írásban nem dolgozzák ki, mivel erre fizikai idejük nincs, hanem az is, hogy állandóvá teszi a tanítónövendékeknek a saját tanóráikról való rövidebb-hosszabb ideig való kimaradását. E tekintetben föltétlenül igazat mondunk Kapi Gyulának, a ki azt kívánja, hogy a IV. éves növendékek órarendje akkép állapítandó meg, hogy a gyakorlóiskolai órarend szerinti tanításon a növendékek mulasztás nélkül jelenhessenek meg. A porosz tanterv szerint is. „A képzőintézeti tanórárend akként szerkesztendő, hogy a tanítónövendékek a gyakorlóiskolában való foglalkozásuk folytán rövidegséget ne szenvedjenek a saját tanítóképzői tanulásukban. Azért is a felső osztály tanórái kizárólag azon időre esnek, midőn a gyakorlóiskolában nincs tanítás.“

Ezek után áttérek tételeim megokolására.

1. tétel. *Az állami tanító(nő)-képző intézeteknél főnnálló, egyosztályu (A. tanító) gyakorlóiskola tovább is főnn tartandó s úgy a tanító-, mint a tanítónőképzőkben hatosztályú vegyes iskolává fejlesztendő.*

Az osztatlan iskolákat azért kell meghagyni, mert hazai iskoláink túlnyomó része ilyen osztatlan iskola. A tanító munkájának ez a legnehezebb része; ki ily iskola munkáját nem látta, az tanács nélkül áll, ha ily iskolába kerül tanítóul. Poroszországban törvényes intézkedés, hogy az ilyen osztatlan iskolába a színe-java alkalmazandó (nagyobb fizetéssel) azoknak, kik osztott iskolában már sikeresen működtek. Vegyes iskolává azért kell fejleszteni, mert hovatovább gyakorivá lesz a tanítónőknek vegyes, sőt tisztán fiú osztályokban való alkalmazása.

2. tétel. *Az osztatlan iskolán kívül minden áll. tanítóképzőben egy osztott iskola is szervezendő két tanteremmel, két tanítóval; tanítóképzőkben fiú-, tanítónőképzőkben leánygyermekkel. B. tanító az I—III., C. tanító az V—VI. osztályt vezeti. Hol az osztott iskola mindkét tanítói állása nem szervezhető, legalább az alsó osztályt kell szervezni. (I—III. oszt. B. tanító.)*

A tanításban való gyakorlottságnak, melyet a képző a növendékeinek adhat, legalacsonyabb mértékeül tekinthetjük, ha minden növendék minden tantárgyat a népiskola mindegyik osztályában legalább egyszer tanít. Ehhez képest egy-egy III-ad évesnek legalább 12 próbatanítást kell tartania: 1. Beszéd- és értelemgyakorlat az I. osztályban. 2. Irva-olvasás az I. osztályban. 3. Olvasás a II. osztályban. 4. Ugyanaz a III—IV. osztályban. 5. Ugyanaz az V—VI. osztályban. 6. Nyelvtan a II. osztályban. 7. Ugyanaz a III—IV. osztályban. 8. Ugyanaz az V—VI. osztályban. 9. Számtan az I. osztályban. 10. Ugyanaz a II. osztályban. 11. Ugyanaz a III—IV. osztályban. 12. Ugyanaz az V—VI. osztályban.

Hasonlóképen egy-egy IV-ed évesnek legalább 14 próbatanítást kell tartania. 1. Földrajz a III. osztályban. 2. Ugyanaz a IV. osztályban. 3. Ugyanaz az V—VI. osztályban. 4. Történelem az V—VI. osztályban. 5. Alkotmánytan a VI. osztályban. 6. Természetrajz a V—VI. osztályban. 7. Természetan a VI. osztályban. 8. Szépírás a II—III—IV. osztályban. 9. Rajz az I—II—III. osztályban. 10. Rajz a IV—V—VI. osztályban. 11. Ének az I—II—III. osztályban. 12. Ugyanaz a IV—V—VI. osztályban. 13. Testgyakorlat az I—II—III. osztályban. 14. Ugyanaz a IV—V—VI. osztályban.

Képzőink népessége ma már elérte a virágzás korát, minden osztályban megvan a 30 növendék; a hol még meg nem lenne, bízást számíthatunk rá, hogy a telt osztályok ideje rövid időn elérkezik. 30 növendéket számítván már egy osztályra, a III-ad osztálynak $30 \times 12 = 360$ félórás tanítást kellene tartania, a IV-ed éveseknek $30 \times 14 = 420$ félórás tanítást. Amaz évi 180, ez évi 210 órát vesz el a gyakorlóiskola idejéből. Ha a tanévnek próbatanításokra fordítható részét 30 hétre tesszük, akkor a III-ad évesek $180 : 30 = 6$ órát vesznek igénybe hetenkint a gyakorlóiskola idejéből. A IV-ed évesek $210 : 30 = 7$ órát; a két évfolyam $6 + 7 = 13$ órát. Ez a gyakorlóiskola idejének fele.

Ha már a számszerűleg kimutatott szükségletet a tényleges állapot fedezésével összehasonlítjuk, a következő adatokhoz jutunk. A tényleg érvényben levő tanterv előír a III-ad éveseknek heti 1 órát, a IV-ed éveseknek heti 2 órát, együtt heti 3 órát. A deficit heti 10 óra. Az új

tantervjavaslat a III-ad éveknek heti 2 órát, a IV-ed éveknek heti 6 órát. Összesen heti 8 órát tűz ki tanítási gyakorlatra. A fönnebbi ki-mutatáshoz képest a deficit $13 - 8 = 5$ óra.

Pedig az a postulatumnként felállított heti 13 óra csak minimum, a fontosabb tantárgyakból nem egy, hanem két-három próbatanítást kellene végezniök. Ámde már azt a heti 13 órát sem bírja meg az egyetlen gyakorlóiskola. Marad ugyanis a tanítónak a saját iskolájában való közvetlen foglalkoztatására heti 13 órája. Hát ez semmikép sem elegendő arra, hogy a gyakorlóiskola a mintaiskola színvonalán maradjon. Ezért kell másik gyakorlóiskolát, ha szintén egy csonka osztott iskolát is felállítani. A kettő között szépen megoszlik a próbatanítások óraszámá s nem fogja veszélyeztetni a gyakorlóiskola színvonalát.

Sokat szeretnek nálunk újabban a porosz képzőkre hivatkozni. Az állami képzőket eredetileg azok mintájára szervezték; csodálatos, hogy míg egyebekben szeretik a porosz képzőket utánozni, ezt a pontot alig méltányolta valaki. A 1872. Allgemeine Bestimmungenen 1. §-a így szól: „Jeder Schullhrer-Seminar ist mit einer merhklassigen und einer ein-klassigen Uebungsschule organisch verbunden“. Valamennyi képzőnek, melyeket én Poroszországban 1873-ban meglátogattam, legalább két osztályú (két tantermű) népiskolája volt. Ezt az intézményt az új (1901. évi) porosz tanterv sem szüntette meg.

3. tétel. *A gyakorlóiskola tanítói a X. fizetési osztályba nevezendők ki s fokozatosan előléptetendők a IX. fizetési osztályba. B. tanító a képző-intézeti II. osztályban az előkészítő tantárgyak módszertanát, A. tanító a III. osztályban a reál- és művészeti tantárgyak módszertanát tanítja heti 2-2 órán. Viszont a tanítóképző tanárok átveszik a gyakorlóiskolában (évenként váltakozó sorrendben) egyik vagy másik tantárgy tanítását.*

A gyakorlóiskolai tanító a legfontosabb extenzív munkát végzi a képzőben, illő, hogy ezért kellően honoráltassék, hogy a tanítóság színe-ja kívánatosnak tartsa a gyakorlóiskolai tanítói állást. Külön tanári vizsgát nem látok szükségesnek. Ha a tanfelügyelőségre törvény szerint elegendő a néptanítói oklevél, nem látom át, miért ne lenne az elegendő a gyakorlóiskolai tanítóságra.

A módszertan tanítását azért tartom a gyakorlóiskolai tanítóra bízandónak, hogy a gyakorlat és elmélet összefüggése meg ne szakítottassék.

Míg képzőink háromosztályúak voltak, míg az osztályok népessége nem volt oly nagy, míg az igazgatói teendők az adminisztrációban ki nem szélesedtek: addig legjobb kezekben volt a methodika az igazgató (illetve a neveléstan tanára) kezeiben. Ma már tény, hogy az elméleti pedagógia, a módszertan elmélete és a tanítási gyakorlat vezetése egy kézben meg nem férnek, ha valamely része a pedagógiai disciplinának az elméleti neveléstől elválasztható, az a methodika és a gyakorlati kiképzés. Kinek a kezére bízassék? Két példa van előttünk: a porosz és a svájci. Poroszországban, hol a tanítóképző tanárok nagyobb része népiskolai tanító volt, a tanítóképző tanárok kezeire bízták a módszertan tanítását. Svájcban, hol a tanítóképző tanárok főiskolai kiképzésben részesülnek, a gyakorlóiskolai tanítók kezébe adták a methodikát. A mi

tanítóképző tanáraink képzettsége inkább hasonlít a svájcihoz, legnagyobb része nem tanított népiskolában: azért tartom én nem ezekre, hanem a gyakorlóiskolai tanítóra bízandónak a methodikát.

A porosz képzők új tanterve (1901.) szerint a gyakorlóiskolai tanító a képzőintézeti osztályokban is tanít — mint szaktanár — legalább egy tantárgyat. De hát mely tantárgy esik közelebb a gyakorlóiskolai tanító szakjához, mint a módszertan!

Hogy a tanítóképző tanárok egyik-másik tantárgy tanítását a gyakorlóiskolában átvegyék, az részint azért látszik célszerűnek, hogy a tanárok a gyakorlóiskolával ismeretekes legyenek, részint hogy — főképp a művészeti tárgyak népiskolai módszere kialakulna — mert e téren még hátravagyunk. Igen érdekes lenne például látni, hogy a zenetanár, ki óriási időpazarlással szolmizálva tanítja a képzőben az éneket, keresztül tudná-e azt vinni a gyakorlóiskolában?

4. tétel. *A gyakorlati kiképzés a mintatanítások szemlélésével és írásbeli feldolgozásával kezdődik. A II-od évesek B. tanító iskolájában (a képzőintézeti tanórarendben a módszertan tanítására kijelölt heti órák egyikén) minden hóban egyszer megjelennek, s az előkészítő tantárgyak köréből tartott mintatanításokat (egész éven huszat) megfigyelik, otthon írásban feldolgozzák s a tanítónak beadják, ki azokat átnézvén s kijavítván, a módszertani órákon az elméletet is megvilágosító észrevételekkel kíséri.*

Ugyanígy jár el A. tanító a III-ad évesek látogatásával, kik a reál- és művészeti tantárgyakban tesznek megfigyelést.

A még érvényben levő tanterv e része hiányos, mert nem vesz fel a III-ad osztályba hospitálást; az új tantervjavaslat hibás, mert csak a III-ad osztályban vesz fel hospitálást. A gyakorlat legtöbbszörre pótolta a tanterv fogatkozásait; legtöbb képzőben mind a másod-, mind a harmadévesek hospitálnak.

A tekintetben azonban már nem pótolta a gyakorlat a tanterv fogatkozásait, hogy megjelölte volna, mely tantárgyakból s minő írásbeli dolgozatot készítsenek a hospitáló növendékek. Ha egy-egy kettes-csoport fél hétig hospitál, ez idő alatt, a tanító 26—28 önálló (félórás) tanítást tart. Ezeket mind lejegyezni és írásban kidolgozni lehetetlen is, fölösleges is. Ezért jött létre az a szokás, hogy a hospitálásokról nem olyan írásbeli dolgozat kívántatott, mely a hospitáns növendékek didaktikai s methodikai jártasságára képző lett volna; legtöbb helyt valamelyes jelentést, vagy az egyes órák tananyagát jelző tanulmányi naplót készítettek. S még hozzá a hospitáló növendékek saját képzőintézeti órájukat elmulasztották.

Javaslatom először is megszünteti a tanítóképző-intézeti órák ezen tantervszerű (legalizált) mulasztását.

Másodszor a II od évesek az előkészítő, a III-ad évesek a reál és művészeti tantárgyak módszertanát tanulván, mindegyik növendék évente 20 mintatanítást szemlél.

Harmadszor ezek tartalom- és alakhű írásbeli kidolgozása által szereznek a növendékek igazi szemléletet.

Vannak, a kik lehetetlennek tartják e tartalom- és alakhű reprodukciók készítését. Persze, hogy a mostani félhetes (vagy akár félnapos)

beosztás mellett ez lehetetlen. De az 1869. évi tanterv szerint a módszertan tanára egyes tanórákra vezette a gyakorlóiskolába a II. osztályt. Ezen órán tartott két félórás tanításról tartalom és alakhú másolatot készíteni lehetséges, ezt jól tudják azok, a kik az 1869. évi tanterv alapján módszertan tanítottak. Hanem persze ennek is megvan a maga módszere, mely abban áll, hogy a növendék előre megszerzi a gyakorlóiskolában használt könyveket; hospitálási óra előtt megkérdezi a gyakorlóiskola tanítójától, hogy mely tantárgynak mely részlete lesz azon órán kezelve. Ezt a tananyagot a tanítás megkezdése előtt elolvasgatja. Ha már a tartalommal tisztában van, akkor a tanítás alatt csak az alakra, a kérdések és feleletek menetére kell ügyelnie. A kérdéseket leírja, a feleleteket nem szükség leírnia. Odahaza aztán kidolgozás közben a kérdéseket a hospitálás alatt készült jegyzet, a feleleteket részint a tankönyv, részint az emlékezet szolgáltatja.

Azon fokozatosságon kívül, mely szerint a II. od. évesek az előkészítő, s a III. ad. évesek a reál- és művészeti tárgyakból készítik a tanítási másolatokat; szükséges még egy más, fokozati különbség is. Ez abban áll, hogy a II. od. évesek csupán a másolatot készítik el s ezeknek a tanár által való elemzése közben jutnak el a tervezet megkészítésére, melyet is elemzés után a dolgozatra rávezet a növendék. Ez az induktív eljárás.

A III. ad. évesek már e tervezettel kezdik a hospitálásról készített dolgozatot, melyet azonban szintén tartalom és alakhú másolatban készítenek el. Deduktív fokozat.

5. tétel. A tanítási gyakorlottság fejlesztése végett a III. ad. évesek *B.* tanító iskolájában az előkészítő tantárgyakból próbatanításokat tartanak. A III. ad. osztály heti órarendjében három óra veendő fel. A III. ad. évesek fele a gyakorlóiskolai növendékek (*B.* osztály) felével *B.* tanító előtt a *B.* osztály tantermében; a III. ad. évesek másik fele a *B.* osztály másik felével a neveléstan tanára (vagy valamelyik tanár) jelenlétében a III. osztály tantermében tart próbatanítást. Mindenik csoport óránként két tanítást tart, a két csoport egy órán négy tanítást, hetenkint 12 tanítást, egy éven (30 héten) 360 tanítást. Mindegyik III. ad. éves tehát az egész éven 12 próbatanítást tart.

A IV. ed. évesek ugyanily módon tartanak próbatanításokat a reál- és művészeti tárgyakból az A) osztályban és a IV. osztály tantermében megosztott csapatokkal. ott A. tanító, itt a neveléstan tanára (vagy egy más tanár) előtt. A IV. ed. évesek órarendjében legkevesebb heti 4 óra jelölendő ki próbatanításra. 30 héten 480 tanítást tart ez osztály. Minden IV. ed. éves 16-ot.

E beosztás mellett háromszor akkora lesz a próbatanítások száma, mint jelenleg. S miután a próbatanítások szigorú preparáció mellett történnek, nélkülözhető lesz a most érvényben levő tanterv azon intézkedése, hogy e próbatanításokon kívül „a gyakorlóiskolai tanító jelenlétében hetenkint két ízben más-más osztályban foglalkozzanak” a növendékek. Nélkülözhető lesz az „önálló tanítási gyakorlat” vagy folytatólagos tanítás címen felvett szárnypróbalgató.

6. tétel. *A próbatanítás minden részletében előre, írásban kidolgo-*

zandó, a dolgozat a gyakorlóiskolai tanítónak s az illető szaktanárnak bemutatandó s csak akkor hajtható végre, ha az írásbeli dolgozat alkalmasnak látszik a szóbeli tanítás sikerének biztosítására.

En egyáltalában helytelenítem a tanítónövendékeknek szigorú preparatió nélküli szárnypróbálgatását. Az u. n. folytatólagos tanítást nem ítélem alkalmasnak arra, hogy a szigorú preparatiót pótolja. Sok évi tapasztalat alapján a legnagyobb horderejűnek tartom az érvényben levő tanterv ama intézkedését, hogy a tanítónövendék csak akkor léphet fel a gyakorlóiskolában, ha az írásbeli dolgozatot alkalmasnak ítélik az azt átnéző tanárok arra, hogy a szóbeli tanítás sikere biztosíttassék. Ennek elejtése egyenlő lenne a visszaeséssel.

Két dolgot tapasztaltam legtöbb helyen, hol a preparatió készítésében engedményeket tettek a növendékeknek, hol az extenzív gyakorlat után való törekvésben csak u. n. tervezetet készítettek a tanítónövendékek a folytatólagos tanításhoz. Egyik hiba az volt, hogy az írásbeli preparatióban ilyen blokádok voltak olvashatók: „Megértetés után mond a tanító gyakorlati példákat.“ Vagy: „Ha az idő megengedi, néhány összefoglaló kérdést tesz föl s az életből vett példákat fejtet meg.“ De hát épp azt kell a tanárnak már a tanítást megelőzőleg, az írásbeli dolgozat bemutatásakor elbírálnia, hogy milyenek azok a gyakorlati példák, azok az összefoglaló kérdések. Ezeket kell előre kijavítani, mert ezek kijavítása nélkül a szó- és tárgyértelmezések, az összefoglaló kérdések hibásak lesznek. S aztán ezen blokádok (vakbetű) révén becsúszott, előre nem látott hibák szükségessé teszik a gyakorlóiskolai tanító minduntalan való beavatkozását. Ez a *szájbarágó módszer* lerontja a növendékek tekintélyét a gyermekek előtt, megingatja a tanító önbizalmát.

Jól ismerem az ellenvetést, mely a szigorú preparatió kivétel nélküli alkalmazása ellen, illetőleg a pusztá dispositió alapján való tanítás igazolásául felhozható. Azt mondják ugyanis, hogy a leggondosabb preparatió mellett, a legügyesebb gyakorlótanító tanítása alatt előfordulhat, hogy a gyermeknek egy váratlan, kitérő, nem tárgyszerű felelete kizökkenheti, tényleg sokszor ki is zökkeni a tanítást a rendes kerékvágásból, s hogy épp az ezek iránt való gyors orientálásban, az eltérő feleletek kiigazításában, szóval a tanítás elejtett fonalának újra felvenni tudásában kell gyakorolni a tanítónövendéket. Tökéletesen igaz. Én is aláírom. Sőt még azt is állítom, hogy ilyenkor közbe kell lépnie a tanítónak, ha a tanítónövendék a fonalat meg nem találja. De csakis akkor. Az ilyen fonalszakadások nem rontják a tanítónövendék tekintélyét; érzi azt a gyermek ösztönszerűen, hogy ő a hibás. Ellenben, ha az írásbeli preparatióban levő vakbetűk a felületes preparatió következtében fölbukkanó szó- és tárgyértelmezések, helytelenül alkalmazott kérdések okozzák a fonalszakadást, már akkor a dolgozatot átnéző tanár is hibás; miért nem igazította ki a hibás kérdéseket; miért nem pótolta a vakbetűket. Mi jögon igazítja a tanár vagy a gyakorlóiskolai tanító tanításközben a hibát, melyet a dolgozatban javíthatott volna. Ha előre kijavítja, akkor nem ment volna a tanítójelölt rovására, így pedig a gyermekek előtt a tanítónövendék rovására megyen a közbeleépés.

A másik hiba, melyet többnyire tapasztaltam ott, hol a szoros

preparatió mellőztetett, abban állott, hogy a minduntalan való beavatkozás — az elhagyott csapásra való visszatérés — miatt a gyermekek figyelme meglazul; unottá lett előttük a tanítás; fáradt kedélyhangulat, az életfrissesség hiánya rítt le az arcukról. A bérkocsis lova is elunja a gyepő folytonos rángatását.

Ime ezért tartom én elsősorú eszköznek a gyakorlati kiképzésben a pontos preparatiót. Wer gut schmiert, der fährt gut. Preparatióra — nem szájarágásra van szükségünk. Én legalább a preparatió helyes vezetését tartottam a gyakorlati kiképzés körül legfontosabb munkámnak. Igaz, hogy ez került legtöbb fáradságomba s időmbe. Nem mondok sokat, ha azt állítom, hogy (az utolsó évet kivéve) naponta átlag egy órát töltöttem a tanítási és hivatalos órán kívül (gyakorta a lakásomon) a preparatiók átnézésével, javításával. 4—5 százalékra tehető azon dolgozatok száma, melyeket újra dolgoztattam. Arra is nem egy eset volt, hogy harmadszor is kidolgoztattam. Csak így tudtam megvalósítani, hogy az írásbeli preparatió a szóbeli tanítás sikerét többnyire előre biztosította, hogy igen ritkán kellett tanítás alatt közbelépni.

Ezeket pedig nem dicsekvésképen mondom, se nem panaszképen. Panaszolni mit panaszolnék, hiszen magam által választott út volt. Volenti non fit iniuria. Dicsekedni pedig azért nem dicsekszem, mert most magam is belátom, — 27 év után — hogy egy tekintetben helytelenül jártam el. Sokkal gyümölcsözőbb lett volna fáradságom, ha e preparatiókat nem egyenkint, nem a lakásomon, vagy az igazgatói irodában, hanem a tanteremben az osztálylally végzem. Néhány évvel ezelőtt egy miniszteri rendelet jelent meg, mely szerint a tanítási gyakorlatok vezetése s a preparatió nem számítható be a tanárnak a köteles óraszámába. De én azt mondom, hogy nagyon is beszámítható, sőt beszámítandó. Én nem számítottam be, lehet más is volt, a ki így járt el s ezután is lenne, a ki így cselekednék; de állandóságra a preparatiók ügye csak úgy tarthat számot, ha nem személyek tetszésére lesz bízva, hanem intézményes biztosító: nyer abban, hogy az előkészítő órák a tanórarendben foglalnak helyet.

7. tétel. *A III-ad évesek próbatanításainak bírálata az órarendben külön feltüntetendő heti egy órán történik B. tanító elnöklete alatt a próbatanításon jelen volt tanárok és az osztály jelenlétében. Mindegyik növendék írásbeli jegyzetet készített a próbatanításról s B. tanító szólítja bírálatra az osztálytársakat. Így történik a IV-ed évesek bírálata is az A. tanító alatt.*

Külön bírálati óra két okból szükséges. Először, hogy a próbatanítási idő ne rövidítettessék meg; másodsor, hogy a növendékek egyike hivatalos bírálólul kirendeltetvén, írásbeli bírálatot (írásművet) készíthessen a tanításról. A jegyzőkönyvileg megállapított bírálatot utólag minden növendék rávezeti a maga preparatiójára.

8. tétel. *Egy harmadéves B. tanító osztályában, egy IV-ed éves A. tanító osztályában segítkezik a gyakorlóiskolai tanítónak a felügyeletben, megfigyeli a rendtartást, fegyelmezést, pedagógiai megfigyeléseket gyűjt egyes gyermekekről. E megfigyelések előtejesztése, elbírálása, általában a gyermekek egyedisége által megkívánt pedagógiai eljárás megállapítása*

végett a gyakorlóiskolai tanító havonként a próbatanításra kitűzött órák egyikén pedagógiai értekezletet tart.

Szemünk előtt nőtt nagyra a pedagógusok ama törekvése, hogy az elméleti neveléstan didaktikai módszerét ki kell egészíteni a megfigyelés és kísérletezés módszerével. Ennek megvalósítása is a gyakorlati kiképzéshez tartozik, jóllehet a neveléstan tanárának irányítása mellett kell történnie. E munka irányát, terjedelmét más előadó fejtegette; itt csak arra akartam rámutatni, hogy miként lehet a gyakorlati kiképzés ez ágát a munkatervbe beilleszteni.

9. tétel. *Hol második tanítói állás ez idő szerint fel nem állítható, ott egy külön tanteremmel osztatlan iskola alakítandó a tandíjmentesek gyermekeiből. Ez iskolában minden tantárgy tanítása a IV-ed évesek között beosztandó évharmadonként történő változtatással, úgy, hogy egy évharmadban ugyanazon tantárgyat ugyanazon osztályban ugyanazon tanítójelölt tanítsa. A tanító mindenkor valamely tanítóképző tanár (vagy legalább egy-két IV-ed éves növendék) jelenlétében történik. Ez iskola tanórái úgy osztandók be, hogy a IV-ed évesek saját képzőintézeti óráikat elmulasztani ne legyenek kénytelenek.*

Tantervkovácsaink egységesítési törekvését én túlhajtottnak tartom; a papirosegységet az élet kicsúfolja. Azért vettem fel javaslatomba — pusztán mint ideiglenes kiegészítő eszközt a tandíjmentesek iskoláját. Tudom, hogy ez arisztokratikus ízű pont; tudom, hogy jobb lenne az egykorú gyermekeket mind együtt nevelni. Magam se helyeslem, ha szükség nélkül létesítenek egy ilyen iskolát; de a tanítóképzés érdeke azt hiszem igazolja az ideális állapotról való ezen eltérést. E gondolat megvalósítása nem kerülne többre, mint egy új tanterem berendezésébe. Ezt pedig a legtöbb állami tanítóképző-intézet megvalósíthatja.

Azt az évek óta hangoztatott javaslatot, hogy a most meglevő egyetlen gyakorlóiskola alkalmasabb kihasználása végett még egy tanterem rendezendő be: üres szalmacséplésnek tartom. Hiszen ha a próbatanítások alkalmára osztott iskolát akarunk alkalmazni, mindig akad üres képzőintézeti tanterem, melyben a próbatanítás eszközölhető. Hogy egy óráig nem épp a gyermekek számára készült padokban ülnek a növendékek, az nem lehet akadály. Hanem az már igenis baj, hogy ugyanazon egyetlen gyakorlóiskolai növendékekre nehezedik egy népes tanítóképző-intézeti osztály kiképzése. Üres tanterem külön saját tanítványok nélkül, nesze semmi fogd meg jól.

10. tétel. *Hol kedvező viszonyok (például helyben levő állami népiskola, valamely községi vagy felekezeti iskolai hatósággal köthető szerződés) lehetővé tesszik, a képzővel kapcsolatba hozandó mintaiskola hat tanítóval hat osztályúvá fejlesztendő.*

A gyakorlati kiképzés fejlesztése nézetem szerint nem abban áll, hogy azt minden körülmények között egy mintára szervezzük, hanem abban, hogy minden képzőben az ott adott körülményekhez képest a lehető legjobban legyen gondoskodva a gyakorlati kiképzésről.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Tíz pontban állítottam össze javaslataimat. Természetes, hogy

ezek között egyik fontosabb, mint a másik. Javaslatom lényegéül e három pontot tekintem:

1. Egy második gyakorlóiskolai tanítói állás szervezendő.

2. A gyakorlati kiképzés emelése a próbatanítások gondos preparációjában, nem pedig az ugynevezett folytatólagos tanítási gyakorlatokban keresendő.

3. A tanítójelöltek gyakorlóiskolai munkájának nem szabad összekötnie a képzőintézeti osztályok órarendjével.

Midőn becses türelmüket megköszönöm, ajánlom tételeimet megvitatásra és elfogadásra.

Sáros-Patak, 1902. július 2.

Dezső Lajos.

Helyreigazítás.

A Magyar Tanítóképző folyó évi VIII—IX. füzetében X. a juliusi közgyűlésről szólván, méltatja annak lefolyását és eredményeit. Igen helyes. Szükséges, hogy az ügy komolyságához és jelentőségéhez mért fogalmat szerezzenek róla azok is, kik magán a gyűlésen részt nem vettek. De az is föltétlenül szükséges, hogy a gyűlés méltatása az igazságnak mindenben megfeleljen és esetleges tévedések ne rontsák le az előadás hitelét. Ebből a szempontból kiindulva kell kifogásolnom és helyreigazítanom X. úrnak egy olyan állítását, mely az igazsággal is ellenkezik, de arra is alkalmas, hogy a gyűlés egyes felszólalóinak állásfoglalását hamis színben tüntesse föl. Azt mondja ugyanis, hogy a gyermeklélektan ügyében érte a közgyűlést az első meglepetés, „a mikor a a gyermeklélektant a hit és felekezeti dogma szempontjából kezdték támadni“ 517. l.

Nem tudom ugyan, kinek a felszólalására érte ezt az állítását a t. cikkíró úr, de mivel Pethes kollégánk előadását a ker. bölcsélet szempontjából én méltattam, úgy gondolom, hogy a megjegyzés rám vonatkozik. Ez esetben pedig kénytelen vagyok azt magamtól tisztelettel elhárítani.

A gyermeklélektant, mint tudományt, senki sem támadta; csupán Veszely és Ember kollégák mutattak rá igen helyesen azokra a túlzásokra, melyeket Pethes igazg. úr előadásából és határozati javasolataiból következtetni lehetett. A gyermeklélektant, mint tudományt, ők sem ítélték el és értékét nem kicsinyelték, csak azt a lappangó vádat utasították vissza, mintha a magyar tanítóképzőkben eddig mit sem tudtak volna a gyermeki lélek fejlődésének megfigyeléséről és e megfigyelés szükségéről; mintha öntudatos nevelői eljárásra csak majd ezután, majd a gyermeklélektan nagyobb ismerete után lehetne számítani. Ilyen és hasonló túlzásokat, a melyek az új és még egészen ki nem forrott tudomány természetéből könnyen megmagyarázhatók, mérsékelni és visszautasítani magának a képzőintézeti tanárvilágnak reputációja érdekében is szükséges volt. Ez nem árt senkinek, sőt sokat használ, első sorban magának a gyermeklélektannak legtöbbit, a melyre mint új és könnyű sikerrel kecsegtető dologra ugyanis a kelleténél többen rávetették magukat nem

csak a külföldön, hanem már nálunk is. Dacára azonban a túlbuzgóságból származó helytelen következtetéseknek, még sem jutott senkinek sem eszébe a gyermeklélektant a hit és felekezeti dogma szempontjából támadni. Nem is tudom, minő alapon lehetne e tudományt, mint tudományt, a ker. dogmákkal ellentétbe hozni, hacsak maguk a tudományművelők nem támasztanak alanyi felfogásukkal ellentétet a tudomány és dogma között. Én tehát a magam szempontjából X. úrnak ezen állítását elhárítom magamtól. A gyűlésen tett és a Magyar Tanítóképzőben kivonatossan és hiányosan közölt felszólalásom — úgy hiszem — semmi alapot sem nyújt X. úrnak a jelzett következtetésre, hacsak valaki a keresztény bölcseletet felekezeti dogmának nem tekinti, a mi nagy hiba volna. Én tiltakoztam ugyan az előadó úrnak azon állításai ellen, hogy 1. az emberi és állati lélek között csak fokozati különbség van, 2. a ki ezt nem fogadja el, az nem áll a tudomány színvonalán és 3. a ker. bölcselet korlátozza, határok közé szorítja az emberi értelmet, következésképpen akadályozza a szabad kutatást, e tiltakozásból azonban joggal és igazság szerint senki se vonhatja le azt a következtetést, hogy a gyermeklélektant a felekezeti dogma szempontjából támadtam. Nem a tudományt támadtam, oh nem, hanem igenis tiltakoztam a ker. bölcselet alapján különösen azon állítás ellen, mely az emberi és az állati lélek között nem minőségi, nem lényeges, hanem csak fokozati különbséget akar elismerni. Ezt az állítólagos tudományos álláspontot nem vallom és tudománynak el nem ismerem és mint értelmes és halhatatlan lélekkel megáldott ember abból az atyafiságból sem kérek, a melyet a fokozati különbség hiveinek véleménye az ember és az állat között magában foglal. Ez nem a hit és a felekezeti dogma szempontja, hanem izlés dolga és az emberi természet méltóságának kellő megbecsülése. Ha X. úr világosan megjelölte volna azokat a pontokat, a melyek ellen állítólag a hit és felekezeti dogma szempontjából harcoltak egyesek, akkor le volnék egészen fegyverezve, s nem volna jogosultságuk e helyreigazító szavaknak, de addig amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas.¹⁾

Gussvenitz Vilmos.

Fölterjesztés az áll. tanítóképző-intézeti tanárok fizetésügye tárgyában.

Nagyméltóságú Miniszter úr!

Kegyelmes urunk!

Az állami tisztviselők fizetésének tervbe vett rendezése küszöbön lévén, a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete nevében, mint a mely egyesületnek alapszabályszerű kötelessége a tanítóképző tanárság anyagi ügyeiben is minden kínálkozó alkalommal felemelni kéri szavát, a legőszintébb bizalommal eítelve Nagyméltóságodnak eddig is mindenkor tapasztalt atyai jóindulata iránt: a legmélyebb tisztelettel vagyunk

¹⁾ Mind X. mind ezen közlöny olvasól bizonyára örömmel veszik tudomásul X. idézett téves állításának ezen helyreigazítását.

bátrak Nagyméltóságodhoz az *állami tanítóképző tanárok* fizetésügyét illetőleg a következőkben előadni alázatos kérelmünket.

Mindenekelőtt legyen szabad megjegyeznünk, hogy élesen megkülönböztetendőnek tartjuk a fizetés *új rendszerének* kérdését a *fizetés-emelés* kérdésétől.

A *fizetés új rendszerét* illetőleg örömmel vettük annak hírét, hogy a magas kormány a tanító- és tanárszemélyzet részére az 1893. évi IV. t.-cikk által statuált s jelenleg is érvényben levő „rangsoros“ rendszer helyett a „korpótlékos“ rendszert szándékozik életbeléptetni.

Mély tisztelettel vagyunk bátrak kérelmezni is e korpótlékos rendszert, mely általában kétségtelenül hátrányosabb ugyan mint a mostani, mert a míg most a VIII. és IX. fiz. osztály fokozataiban egyenlően osztatik be a tanári status személyzete, addig az új korpótlékos rendszer szerint, bizonyos, hogy az alsóbb fizetési fokokon mindig több tanár lesz mint a felsőkön: a tanárság azonban kész a saját anyagi előnyének rovására is lemondani a rangsoros rendszerről, a tanári állás moralitása érdekében.

A nagyméltóságú pénzügyminiszter úr expozéja szerint az van tervbe véve, hogy az iskolafajok 10 csoportba osztatnak be, s ezek szerint állapítatik meg az illető csoportba oszlott iskolák tanító-személyzetének alapfizetése, korpótléka és lakbére.

Az általunk képviselt iskolafaj érdekében mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy tekintettel arra, miszerint a *tanítóképzők*nél *a) a tanulók föl vételének feltétele* a közép vagy polgári iskola alsó tagozatának sikeres befejezése, tehát a tanítóképző 4 évfolyama a közép iskolák *felső tagozatával* párvonalos. *b) tekintettel* arra, hogy a tanárok képzése a tanítói oklevél (v. érettségi bizonyítvány) megszerzése után ma már 5 évi felső iskolai (3 évi polg. isk. tanítóképző-intézeti és 2 évi egyetemi) tanulmányon nyugszik: *a tanítóképzőket a középiskolák csoportjába beosztani, illetőleg e tanítóképző szakiskolákat amasokkal legalább is egyenlő rangúaknak minősíteni méltóztatassék.*

A *rendes tanárok fizetésének emelését* illetőleg pedig mély tisztelettel kérjük, hogy ezen — az államkincstárra nézve előnyös új rendszerben a fizetések viszonya ugyanazon keretek között maradjon, mint a melyben a jelenlegi rendszer szerint van; még pedig úgy, hogy ezen kereteknek a tervezett fizetés-emelés szerinti értéke szabja meg a rendes tanárok fölemelt fizetésének határait. Ez így megállapítván, azután következik az új rendszerre való áttérés olyan módon, hogy az alsó és felső határ közötti különbözet egyenlő korpótlékokra beosztva a szolgálati idő arányában növelje a rendes tanári fizetést.

A részletekre nézve alázatos kérelmeink a következők:

I. A rendes tanárookra nézve.

A jelenlegi rendszer szerinti határértékek a következők:

kezdő fizetés: a IX. f. oszt. 2. fokozata;

végző fizetés: melyet megkapunk, ha a VIII. fiz. osztály 1. fokán megállapított összeghez a szintén törzsfizetés jellegével bíró s azzal

teljesen egy szempont alá eső 5 évtödös pótlékként járó 1000 koronát hozzáadjuk: a VII. fiz. oszt. 1. foka alatt $4\frac{1}{6}\%$ -kal álló összeg; ezen határok számértékei a napi lapokban közölt új skála szerint:

a kezdő fizetése: 2900 korona;

a végső fizetése: 5750 korona, mely csak az alkalmazottak hátrányára volna 5700 koronára kikerekítve.

Minthogy az 1893. évi IV. t.-c. kezdő fizetés gyanánt a rendes tanárok részére kifejezetten biztosítja a IX. fiz. osztály 2. fokát, s mivel a fizetésnek fentebb említett maximalis foka szintén egyenes folyománya annak: mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék odahatni, hogy a rendes tanárok kezdő fizetése 2900 koronában, végső fizetése 5800, vagy legalább is 5700 koronában állapíttassék meg.

Tiszteletteljes kérelmünk indító okát oly világosan látjuk kifejezve az idézett törvény határozásaiban, hogy nem tarthatjuk hitelt érdemlőnek a napilapokban közölt azon tervezetet, mely mind a kezdő fizetést, mind a maximumot a fentebb kimutatott összegeknél jelentékenyen alacsonyabb mértékben állapítja meg.

Hogy az alapul vett kezdő fizetés fokozatos és állandó emelkedése, vagyis a korpótlékok rendszerezése 5, vagy 4 évenként történjék-e, az tiszteletteljes véleményünk szerint másodrendű kérdés, melyben a különbözet oszthatósága is belejátszik.

Az adott határösszegek között maradván, a rendes tanárok alapfizetése 7-szer 400—400 koronával a tanári működés 29-ik évében elérné az 5700 koronát ($2900 + [7 \times 400] = 2800 + 2900 = 5700$ korona.)

A mély tisztelettel ide mellékelt grafikonon szemléletesen van föltüntetve a rendes tanárok fizetése; még pedig A) jegy alatt piros vonallal az általunk mély tisztelettel kérelmezett módozat, kék vonallal azon kedvezőtlen tervezet, melyről az imént voltunk bátrak említést tenni. E grafikon egyúttal azt is szemlélteti, hogy egy rendes tanár összes fizetésének végösszege (ha mint rendes tanár kezdené szolgáltatást s mint olyan végezné is be) 125,900 koronát teszen ki.

II. Az igazgatókra nézve.

Az igazgatók kezdő fizetése: a VIII. fiz. osztály 3-ik fokozata (a középiskolai igazgatók a VIII. fiz. osztály 2-ik fokával járó fizetéssel neveztetvén ki, a két iskolafaj alkalmazottainak fizetésében itt a paritás hiánya a képző-intézeti igazgatókra jelentékeny hátránnyal jár);

végső fizetése: — ugyanazon alapon számítva, mint azt a rendes tanárokkal tevők — a VI. fiz. osztály 1. foka alatt marad $3\frac{1}{3}\%$ -kal.

Ezen határok számértékei — ugyancsak a lapokban közölt skála szerint:

a kezdő fizetése: 3600 korona,

a végső fizetése: 7733 korona, az alkalmazottak hátrányára kikerekítve 7700 korona.

E két határösszeg között az alapfizetéshez járuló korpótlékok alkothatnák a fizetés rendszeres emelkedését, még pedig úgy, hogy a 7 negyedévi pótlék közül 6 600 koronás és 1 500 koronás pótlék volna

szervezhető ($6 \times 600 = 3600 + 500 = 4100$; 3600 korona kezdő fizetés és 4100 korona pótlék összesen: 7700 korona); ezek rendje pedig ez lehetne: 3 600 koronás, 1 500 koronás, ismét 3 600 koronás.

Ezen tervezet van szemléltetővé téve a mellékelt grafikonon, a B) jelnél egyenesen húzott piros vonal által, mely egyuttal azt is mutatja, hogy egy igazgató összes fizetésének végösszege 165.100 koronát tesz ki (feltéve, hogy valaki mint igazgató kezdené meg működését s mint ilyen végezné is be.)

Részint az az igazgatói állásnak alapjellegetében a tanári állással való egyazon természetéből kifolyólag, részint azon okból, hogy a tanárok köréből kinevezett igazgatók pótlékainak átszámításából folyó nehézségek elkerültesse: indokoltnak tartaná azonban egyesületünk választmánya, hogy az igazgatók és tanárok korpótlékai egyenlők legyenek s a különbözet a kettő között *állandó igazgatói pótlékban* fejeztessék ki.

Ezen állandó összegű különbözet pedig — alázatos véleményünk szerint — úgy volna megállapítható, ha az igazgatói és tanári állás összes járulékait alkotó végösszegek különbözetét az összes szolgálati évek számával 30-cal elosztjuk.

Ez alapon tehát:

az igazgatói fizetés végösszege:	165,100	korona
a tanári	125,900	„
		„
Különbözet	<u>39,200</u>	korona.

Ez összeg elosztva 30-cal ($39,200 : 30 =$) kikerekítve 1300 koronát tesz ki; mely összeg tehát az állandó különbözetet vagyis az igazgatói pótlék összegét határozza meg.

Az igazgatói fizetésnek ily alapon leendő rendezését, illetőleg tehát az igazgatói fizetés ezen rendszer szerint való fokozatos emelkedését tünteti fel a grafikonon a B) jel hullámzó piros vonala, mely egyuttal azt is mutatja, hogy ez a rendszer a szolgálati idő első harmadában volna előnyösebb az alkalmazottakra nézve, ám ebben a ciklusban az igazgatóvá kinevezendettek még rendszeren tanári állást töltenek be; a szolgálati idő derekán a két rendszer egybeesik, a szolgálati idő 3. harmadában ezen — általában és elvi szempontból határozottan jobb rendszer — az alkalmazottakra nézve hátrányossá válik, mert a külön pótlékos rendszeren jelentékenyen alúl marad.

Idevonatkozólag tehát azt vagyunk bátrak kérelmezni, kegyeskedjék Nagyméltóságod az igazgatók részére a tanárokéval egyenlő korpótlékon kívül, külön igazgatói működési pótlékot engedélyezni, mely nyugdíjukba is beszámíttassék.

III. A gyakorló-iskolai tanítókra nézve.

A gyakorló-iskolai tanítók fizetésügye — tiszteletteljes véleményünk szerint az állami tanítóképző tanárok fizetésügyével *együtt s egységes szempont szerint* volna rendezendő és javítandó. Es pedig mindaz ideig, míg a gyakorló-iskolai tanítói állásoknál a kvalifikáció feltétele a nép-iskolai tanítói oklevél: a képző tanárok fizetését rendező törvényes intéz.

kedések között *külön* rendelkezés szükséges a gyakorló-iskolai tanítók fizetési ügyét illetőleg.

A gyakorló-isk. tanítói fizetésnek a képző tanárok fizetésével való egységes szervezése abban nyerne kifejezést, hogy a gyakorló-iskolai tanítók meghatározott kezdő fizetéséhez a tanárok részére megállapított korpótlékkal teljesen egyenlő pótlékok járulnának.

A kezdő fizetés mértékéül bátrak vagyunk javaslatba hozni a 2000 koronás összeget.

Tekintettel arra, hogy a gyakorló-iskolai tanítók kezdő fizetéséül már az 1868. XXXVIII. t.-c. 700 forintot (1400 koronát) állapított meg, s Nagyméltóságod — hogy az 1893. IV. t.-c.-nek a gyakorló-iskolai tanítókra határozottan sérelmes rendelkezéseiből folyó hátrányokat enyhítse — a X. fizetési osztályban szervezett „segédtanári“ állásokra méltóztatik őket kegyesen kinevezni: a fizetésjavítást célzó új törvényben statuált X. fizetési osztály alsó fokára tervezett 2000 koronát kezdő fizetésül épen a legmegfelelőbbnek találjuk.

Hogy a gyakorló-isk. tanító korpótlékául a tanárok pótlékával egyenlő összeget bátorkodunk kérni: az abban találja indító okát, mert a gyakorló-isk. tanító a képzőben, részint a mintatanítások tartásával, részint a tanítójelölteknek a próbatanításokra való előkészítésével *valóságos tanári funkciókat végez*.

A gyakorló-isk. tanítók fizetésének emelkedését a mellékelt grafikon C) jelű vörös vonala mutatja.

IV. A segédtanárookra nézve.

A tanítóképző intézeti tanárság anyagi helyzetében a legélénkebben érzett baj a segédtanári intézmény jelenlegi szervezetében van. Az a „paritás“, mely a tanítóképzőnél s a vele egyenlő rangú más iskola-fajokban alkalmazott r. tanárok fizetésügyében megvan: a segédtanári intézmény által illuzóriussá válik. Ez teremtette meg a fizetésügyben a nagy ellentétet, a szertetagoltságot, mely az együttműködés összhangját zavarta; a segédtanárok szolgálati viszonyai kedvezőtlenek, aggasztók, számuk aránylag igen nagy.

Az 1868. XXXVIII. t.-c. alapján szervezett segédtanári intézményt az 1893. IV. t.-c. által kifejtett gyakorlat változtatta meg. A régebbi törvény szerint minden tanítóképzőhöz — sajátlagos munkakörrel — *egy* segédtanár osztatott be, a mai gyakorlat szerint a legtöbb képzőnél *több* segédtanár működik, néhol számuk viszonylagosan jelentékenyen nagy-nak is mondható.

Átalakult a szolgálati viszony is; a mennyiben a Rendtartás 63. §-a szerint a régebben u. n. „segédtanári“ funkciók rendes tanár által is elláthatók, viszont a segédtanári állás, *alacsonyabb fizetéssel javadalma-zott rendes tanári állássá lön*, melylyel együtt járhat az ötödéves pótlék kisebb foka is, mely a nyugdíjazásnál is veszte-éget jelent, sőt a megbízási évek a nyugdíjazás idejére nézve is hátrányosan hatnak ki.

Akár végzi tehát a jelenlegi „segédtanár“ az u. n. segédtanári funkciókat, akár pedig egy rendes tanári széklet tölt be, egy bizonyos: az, hogy

évek hosszú során át kénytelen várni, míg állásához illő biztos életmódhoz jut.

Mindezen bajokon csak úgy lehet segíteni, ha az alakulandó törvényben kimondatik, s ebben fejeződik ki alázatos kérelmünk: miszerint *segédtanári állásban legfeljebb csak 3 évet tölthessen a tanár, ez idő alatt élvezze a X. fizetési osztály 3. fokán megállapított 2000 korona fizetést, 3 év múlva pedig rendes tanárrá léptetessék elő, de segédtanári éveit a rendes tanárok részére megállapítandó kórpótlékok kiszabásánál számíttassanak be.*

V. A jelenlegi XI. fiz. osztályú alkalmazottakra nézve.

Idevonatkozólag alázatos kérelmünk az, hogy kegyeskedjék Nagyméltóságod — a tanítóképző-intézeti alkalmazottakra nézve — a XI. fiz. osztályt végképen megszüntetni. Ez által megszüntethetők lesznek ama bajok, melyek a tanártestületben csekély óraszámmal elfoglalt különféle szaktanítók alkalmazásával járnak. Valaminthogy ezen egy alacsonyabb fizetési osztályt a tanítóképző-intézeti tanárság szempontjából egyáltalán nem tarthatjuk ezen álláshoz mértnek, márcsak a tanítóképző-intézet fokozatát tekintve sem, a mennyiben ezen osztály az államszolgálatban a legkisebb felelősséggel járó hivatali személyzeté, a tanítói hivatalban pedig, hol a felelősség egyiránt nagy, legfeljebb csak a tanítóképzőnél jelentékenyen alsóbb foku iskolák tanítói részére tartható fenn.

VI. A női alkalmazottakra nézve.

Tekintettel arra, hogy a nők kvalifikációja a férfiakkal egyforma feltételekhez van kötve, tekintettel továbbá arra, hogy a munkakör, melyet betöltenek egy és ugyanaz: mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy a nők fizetésügyét a férfi alkalmazottakkal egységes alapon, egységes szempontok szerint, egyazon keretben és egy mértékkel kegyeskedjék megállapítani.

A fentebbiekben felsorolt alázatos kérelmünket Nagyméltóságod kegyes jóindulatába ajánlva, a legmélyebb tisztelettel vagyunk

Nagyméltóságodnak, Kegyelmes Urunknak

a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének választmánya nevében alázatos szolgálai:

Budapest, 1902. okt. 20.

Dr. Kovács Fános,
elnök.

Sztankó Béla,
főtitkár.

A csáktornyai tanítóképző-intézet tanulmányi kirándulása.

— Bepillantás a stájer iskolai viszonyokba. —

A csáktornyai tanítóképző-intézet ez évi tanulmányi kirándulását a megszokott sablontól eltérőleg őszi rendezte. Erre az újításra több ok készítette. Elsősorban az a pedagógiai szempont, hogy a tanév eleje

alkalmasabb az efféle kirándulások kivitelére, mint az iskolaév vége; a mikor a sokoldalú ismétlés közepett hátrányos a vállalkozás magukra a kirándulókra s azokra az intézetekre is, melyeket a kirándulók fölfedeznek. Másrészt meg könnyebb a hozzájárulás költségét a tanulóktól ilyenkor beszerezni, mert már a behívóban intézhetnek az igazgatóság, hogy erre a célra minden egyes növendék a kiszabott összeget a beiratáskor magával hozza s befizesse.

Ily eljárás mellett a II—IV. éves növendékek, kik a kirándulásban résztvettek, magukkal hozhatták már a 10—10 koronát, melylyel a kirándulás költségeihez hozzájárulni tartoznak

Természetes, hogy hlymérvü földözetből hosszú útra nem telhetett. Mert a magas állam is főleg csak a konviktusi megtakarítások keretében támogathatta a kirándulást. Ezért is a szomszéd Stájerországot szemeltük ki, hogy annak két legnagyobb városát fölkeressük; annyival is inkább, mert Marburg- és Grácban tanítóképző-intézetek is vannak, melyek minket elsősorban érdekeltek.

Miután a szükséges előkészületeket, az illető intézeteknél a szokásos bejelentéseket, a városokban való elszállásolásról és ellátásról az intézkedéseket az intézet igazgatója, Margitai József, mindkét helyen idejében megtette: október hó 6-án, a reggeli személyvonattal útra keltünk. A kirándulásban a 62 növendéken kívül az igazgató vezetése alatt a tanárok közül hárman: Dékány Mihály, Tömör Boldizsár s én vettünk részt.

A Déli-vasút igazgatóságának előzékenységéből három direkt kocsin féláru menetjeggyel tettük meg az egész utat. Az időjárás az utazás $\frac{2}{3}$ részében nem volt a legkedvezőbb, mert borús volt, de azért az utazásnyújtotta szépségekben, melyeket a hegyes-völgyes, regényes Stíria bőségesen kínált, eléggé gyönyörködhetek a kirándulók.

$\frac{1}{4}$ 10 órakor már Marburgban voltunk, kirándulásunk első állomásán. A vasúti állomáson *Frisch* Ferenc városi tanfelügyelő fogadott, kinek szíves kalauzolása mellett az összes népoktatási iskolákat bejártuk a délelőtt folyamán.

Meglátogattuk a polgári fiu- és leányiskolát, egy elemi iskolát s ovodát s végül a tanítóképző-intézetet, a hol Schreiner Henrik igazgató vette át a vezető szerepét, hogy a legnagyobb előzékenységgel mutasson meg mindent, mi ebben az intézetben látnivaló volt.

Maga az épület bérház csak s így természetesen nem felelhet meg a modern pedagógiai követelményeknek, mit legnagyobb sajnálatára maga az igazgató is nem egyszer hangoztatott; de a fölszerelés gazdag, mintaszerű és alkalmas helyiségekben nagyon sokat mutatna. Fizikai s kémiai laboratóriuma, természetrajzi s kivált földrajzi szertára a legválogatottabb s legértékesebb tanszerekkel vannak elhalmazva. De megvan a szűk helyiségekben is a mintaszerű rend.

Hogy a zsufoaltságon némileg segítsenek, minden osztályban egy-egy üvegszekrényt alkalmaznak, a hol a szemléleti eszközök a magyarázat után több órán át a tanár keze ügyében vannak a felelés alatt, meg a tovább-építő magyarázat során is még egy darabig. Ez igen elősegíti az emlékezetbe vésést.

Az előadásokat nem hallgattuk meg, noha erre nézve készségesen

intéztek hozzánk kérdést; csak a zeneteremben voltunk véletlenül jelen az abban folyó tanításon, a mikor egy rögtönzött mise-karéneket mutatott be a lelkes zenetanár, melynek szabatos volta tanuságot tett arról, hogy az énektanítás jó kezekben van s hogy ebben a képzőben a zene- és ének tanításában kiváló sikert érnek el; érhetnek is, mert már a felvételnél biztosítják maguk számára a zeneértő anyagot.

Van Marburgban még egy nőképző is, ez időszerint annak még csak első osztálya; melyet fokozatosan fejlesztenek s a tanfelügyelő kijelentése szerint a klerikális és szlovenirányú felekezeti tanítóképzés ellensúlyozására állítottak fel.

Nemzetiségi vidéken lévén ez az intézet, tekintettel vannak itt a szlovén nyelvre is; ezt azonban csak fakultative tanítják, a tanítási nyelv különben német.

A gyakorló iskolában azonban, a hol a lányokat a fiuktól elkülönítve tanítják, a tanítójelöltekre való tekintetből kétféle nyelven tanítanak, meg hogy a tanultakat német és szloven nyelven is kell tudniok a gyermekeknek elmondani. A gyakorló-iskola osztott; de hogy a jelöltek az osztatlan iskolák vezetésére is példát lássanak, az iskolaév végén egy fiu és leányokból kombinált osztatlan iskolát mutatnak be a növendékeknek, de csak egy héten keresztül.

Aznap d. u. 4 órakor már Grácban voltunk s a Hotel Elefantban szálltunk meg, hol mellesleg megjegyezve kitűnő s olcsó ellátásban részesültünk. A vasúti állomáson a Gráci Magyar Egyesület derék elnöke, Munkácsy József, s egyik tiszteletreméltó tevékeny tagja, Erhardt Frigyes vártak, majd utóbb Bőhm József is, egész gráci időzésünk alatt a kalauzolás terhes szerepére szívesen vállalkoztak. S ezt a szívelyességüket tapasztaltuk az egész egyesület részéről is, melynek tagjai kétízben is, egyszer a tanári testületet, máskor meg a növendékeket vendégelték meg az egyesület helyiségében (Annenstrasse, Österreichischer Hof, II. em.) csakis magyar emberek részéről tapasztalható igazi, magyaros vendégszeretettel. Ők eszközölték ki mindenütt a belépést, díjtalanul oly helyeken is, a hol akkor másnak belépnie nem volt szabad; mert a gráci kollégák, kiknek pedig előleges megállapodás értelmében jövetelünket idejében bejelentettük, egész gráci tartózkodásunk alatt egyedül csakis az intézetök falain belől való érintkezésre szorítottak.

De mindamellett különös hálával kell visszagondolnunk Adamek Otto dr. gráci városi tanfelügyelőre, ki hivatalos hatáskörében lekötelező figyelemmel vezetett a fölügyelete alatt álló egyes iskolákon végig.

A gráci tanítóképző-intézetben Tanker Karoly igazgató, kormánytanácsos fogadott. Ez az intézet is szintén bérházban van, mint a marburgi. Kilátása sincs arra, hogy helyzete egyhamar javuljon; mert míg a marburginak már telke s azon fölépült tornaterme is van, addig a grácínál nem mondhatni hasonlót. Sőt, a mi az elhelyezést illeti, még mostohább viszonyokat találtunk itt, mint ott. De a fölszerelés itt is ép oly gazdag, mint amott; noha még kisebb szobákban vannak a taniszerek összezsufolva, mint Marburgban. A túltömöttséget növeli még egy nőképző is. Ez azonban, a rendelkezésre álló szűk helyiségek miatt, s talán a tanítónők tultermelésének megakadályozása végett, vagy

mint hallottuk, tanerő-megtakarítás okából is csak kétosztályu. Ebben az évben az első és harmadik osztály van felállítva; tavaly meg a páros osztályok működtek. E szerint itt csak minden második esztendőben vesznek föl növendékeket s képesítenek tanítónőket, melylyel azonban csak a felekezeti irányu tanítónőképzést mozdítják elő, a mivel csaknem illuzoriussá teszik a marburgi nőképző föllállításában nyilvánuló intencziójukat, a mennyiben ezen váltakozó csonka rendszerök mellett csak az apácák gráci képzőjét virágoztatják föl, melybe Grác lakossága, akarata ellenére is, kénytelen leányait járatni s ezért, habár az intézet egészen a városan kívül van, a létszám évről-évre gyarapszik.

Egyébként a stájerországi tanítóképzők szervezete hasonlít a miénkhez, a mennyiben a képzők négy évfolyamúak s hogy a középiskola négy osztályának az elvégzése szükséges a képzőbe való fölvételhez. Eltér tőlünk azonban annyiban, hogy itt a negyedik év végén érettségit tesznek a jelöltek s a képesítő-vizsgálatra csak kétévi gyakorlat után jelentkezhetnek s hogy növendékeik jórészét, fölvétel utján toborozzák. Erre a célra van nekik egy előkészítő-osztályuk, a hol 40—50 fiatalember, gyereke ember van összezsúfolva s szerzik azokat az előismereteket, melyeknek alapján a tanítóképzőbe fölvételnek. Vannak itt olyanok, kik négy osztályt végeztek, de meg nincs meg a törvényes — 15 éves — életkoruk; vannak olyanok, kiknek nincs meg a negyedik osztályról a bizonyítványuk; de olyanok is, kik egyenesen elemi iskolai végzettséggel jelentkeznek, természetesen megfelelő korrallal, mert időközben falusi iskolákban segítettek vagy kántorkodtak. S a vegyes elem egyformát tanul. A vezetőtanár állítása szerint legtöbbször jó sikerrel teszik le ezek a jelentkezők a felvételi vizsgálatot, mert tanulmányaik során nagy szorgalmat fejtenek ki. Az érettségizett tanítójelölteket nemcsak falusi, de városi iskolákban is alkalmazzzák. Akadtunk egyre a legelőkelőbb gráci iskolában is, kit a tanfelügyelő nagy szeretettel mutatott be s ki helyettesítése alatt 48 korona havi fizetést élvez.

Egész kirándulásunkban legtöbb tanulságot merítettünk Grácban a Brokmann-gassebeli városi iskolában. Ez egy modern, minden tekintetben a kor színvonalán álló, mintaszerű iskola. Nemhiába hogy 400,000 kba került s hogy büszke erre az intézetre Grác polgársága s tanítósa egyaránt, de a mit a pedagógia előnyöset fölmutatni tud, ez itt mind érvényesül. Ugy építészeti tekintetben kiváló, mint higiéniai s pedagógiai szempontból mintaszerű. Tágas folyosók, széles följárók, nagy tantermek, célszerű iskolabútorok, praktikus fölszerelés, tisztaság, jó levegő, egyenletes hőmérséklet, síri csend fogadja itt a belépőt, ki ebbe a magánosan emelkedő impozáns épületbe lábát beteszi. A 800 gyermek, a ki itt tanul, a hatalmas épületben majdnem egészen elvész.

A tanítás eredményéről természetesen itt sem szólhatok; sokkal rövidebb volt az időnk, semhogy ez irányban is tehattunk volna megfigyeléseket. De legmodernebb berendezése, melyet úgy a tanfelügyelő, mint az iskola rokonszenves igazgatója, kinek nevét sajnálatomra elfelejtettem, szakavatott magyarázatokkal kísért, teljes mértékben kötötte le figyelmünket.

Volt itt látni- és tanulnivaló elég. Dékány kollégám egy külön

cikkben írja le a szellőztetésről, fűtésről, hőmérséklet szabályozásáról s a gyermekek tisztántartásáról tett szakszerű tanulmányát, de megemlítem, hogy van ebben az épületben s ezt találtuk Marburgban szintén az egyik iskolában, a korlátolt tehetségűek s az elhanyagolt nevelésűek s felügyelet nélküliek részére is külön egy-egy helyiség. Az elsőkről nem írhatok, mert a mikor ott voltunk, azok már tanítás után voltak; de az utóbbi helyen megható kép tárult elénk. Ott találtunk egy rendesen alkalmazott tanító fölügyelete alatt vagy 30—40 gyermeket, Marburgban fiukat, Grácban leányokat, kik az egyik teremben helyet foglaltak egy hosszú asztal körül s végezték aznap írásbeli föladataikat. Ezek a gyermekek különféle osztályokból s azok közül a sajnálni való gyermekek közül valók voltak, kik családi viszonyaik következtében, mert szülőik munkában vannak, a délelőtti és délutáni tanítás közötti időben, fölügyelet nélkül, talán az utcán kóborognának. Ezeket azután ott fogják, foglalkoztatják őket s gondoskodnak részükre ebédéről is, mely levesből, főzelékből s egy darab kenyérből áll. A marburgi jobban van felszerelve, mert régiebb is; itt a tanító megmutatta a szövetmintákat is, melyek között ép válogatott, hogy a gyermekek részére, karácsonyra egy-egy öltözetet készíttessen, melyhez kiegészítésül egy pár csizmát s kalapot is kapnak. Ezt az intézményt a társadalom jótékonyasága létesítette, melyet azonban a város is támogat.

Érdemes volt a megtekintésre a tanszerkiállítás is, a melynek megsemlélésére egy egész délutánt szenteltünk. Ez magánvállalat a nyeresékedés célzata nélkül, melyet a város, ország és állam 2000 kval támogat; mely összeg azonban alig fődözi a dologi kiadásokat is; s így nagy anyagi áldozat s még nagyobb ambíció és ügyszeretet kell hozzá, hogy nemcsak fõntartsák, de tovább fejleszszék is. Négy szobában vannak ott bemutatva az összes szemléltető eszközök és tanszerek, melyek az elemi iskolákban használatosak s módszerek, melyek a tanítás közben ugyanítt érvényesülnek. Kár, hogy szűk helyen szorong itt ez az igazán szakszerű gyűjtemény, mely utmutatással szolgál az iskolának mintaszerű berendezésétõl kezdve a harisnyakötésnél használt tűnek tartásáig az összes elemi iskolai szükségletekrõl.

És panaszkodott Walcher Nándor tanár, a kiállítás fõnöke, s Schöpfer Ferenc tanító, a kiállítás gondnoka, kik teljesen ingyen végzik itt teendõiket, a részvétlenség fölött, melylyel a tanügyi körök a vállalat iránt viseltetnek. Nemhogy nem veszik igénybe a kiállítás tanulságos útbaigazításait; de ellenséges álláspontot is foglalnak el ellene, kárt tesznek a kiállításnak ott, a hol tehetik.

Csodálni való dolgok ezek oly városban, mely kulturájával kérkedik. S az ellenszenv onnan származik, hogy a vállalat a kiállított tárgyakat nem adja ki használatra a kölcsönkérõknek!

Nagyon tanulságos volt továbbá a Joaneum nevezetű országos Muzeumnak is a meglátogatása. Az utolsó nap délelõttjét töltöttük itt, mely sok látnivalót nyújtott.

Nem foglalkozom itt ezen gazdag muzeum gyűjteményeinek leírásával, mert föladatomon kívül esik ez; de hálásan kell megemlékeznem *Lacher* Károly tanárról, a muzeum egyik igazgatójáról, ki soronkivül s

teljesen díjtalanul, a legnagyobb készséggel nyitotta fel számunkra a muzeum összes tárlatait.

Programmba volt belevéve egynéhány gyárnak is a megtekintése, de ez a szándékunk hajótörést szenvedett, mert ebbeli szándékunkat már néhány nappal előbb be kellett volna jelentenünk, ezt pedig elmulasztottuk. Megnéztük azonban a város egyéb nevezetességeit; voltunk többek között az országházban is és néma meghiúsultsággal állapodtunk meg abban a teremben, hol foglyul ejtették Tattenbach grófot, Stájerország leggazdagabb főúrát s vitték várfogságba és innen a vesztőhelyre, mint a Wesselényi-féle összeesküvésnek részesét.

S most itthon vagyunk. Mily jóleső érzés hatja át az embert, ha kizökkenve a megszokott kerékvágásból, munkálkodását megint nyugodtan, mert megnyugtatóan, folytathatja. Mert bármennyire fejlettebbnek látszik is a Nyugat iskolaügye, nincs okunk állapotaink fölött szégyenkezni. Modern intézményeink semmivel sem állanak hátrább azokénál. Magunk sem vagyunk gyarlóbbak azokénál. S ha tudományunkat kevesebb kérdéssel mérjük is, de határozottan több melegséggel. Mert ha látogatásával vendég minket megtisztel, nem latolgatjuk, bírálgatjuk nemzetiségét, hazáját; de fogadjuk nem kimért udvariassággal, hanem kollégiás barátsággal s nyílt magyaros vendégszeretettel.

Csáktornya.

Zrínyi Károly.

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

I. Jegyzőkönyv.

Felvételett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1902. évi május 20-án tartott ülésén.

Jelen vannak *Katonáné Thuránszky Irén* elnöklete alatt: *Nagy László, Sztankó Béla, Bittenbinder Miklós, Lubinszky Emilia, dr. Vessély Ödön, Miklós Gergely, Németh Sándor.*

1. Napirend előtt felszólal *Sztankó Béla* főtitkár s jelenti, hogy *Kovács János* elnökünk a családjában beállott szomorú gyászeset miatt nem vezethi ezuttal tanácskozásunkat; főtitkár felkérte *Komáromy Lajos* alelnököt az ülés vezetésére, de épp e percben kapta telefon útján az értesítést, hogy közbejött akadályok miatt ő sem jelenhet meg. Mindamellet indítványozza, hogy e gyűlés — melynek különösen tanácskozó jellege van — tartassék meg s elnökül *Katonáné Thuránszky Irén* igazgatónő kéressék fel.

2. *Katonáné Thuránszky Irén*, mint elnökhelyettes az ülést megnyitván, főtitkár indítványára a választmány *dr. Kovács János* elnököt ért súlyos csapás feletti részvétét jegyzőkönyvbe iktatni határozza.

3. Főtitkár jelenti, hogy a választmány korábban hozott határozata alapján az egyesület évi fölterjesztését elkészítette.

Bemutatja a fölterjesztést.

Tudomásul vétetik s megbizatik az elnökség, hogy a fölterjesztés benyújtása ügyében annak idején intézkedjék.

4. Nagy László a képesítő vizsgálatok tagozódására vonatkozólag tesz részletes előterjesztést azon munkálat alapján, melyet Sztankó Béla főtitkár összeállított s közzétett.

Előadó az eredeti javaslatot kiegészítve a beérkezett vélemények alapján tett módosításokkal s a gyakorlati évre vonatkozó javaslattal, terjeszti elő s ajánlja elfogadásra.

Az előterjesztést élénk vita követte, melynek folyamán felszóltak: *Sztankó Béla* az előadás formális oldalára nézve tesz megjegyzést, nem tartja u. i. azt ezen formájában alkalmasnak a tárgyalásra; kívánatosnak tartja, hogy az egész javaslat formájában a gyakorlati évről szóló rész is javaslati pontokba foglaltassék, a választmány tagjaival eleve közöltessék.

Dr. Weszely Ödön a gyakorlati év szervezését illetőleg ellenjavaslat benyújtását jelenti be.

Miklós Gergelynek is aggodalmai vannak a gyakorlati évet illetőleg. Rendezett iskoláknál segédtanító nincs s így a gyakorlati évre kiküldött tanítójelölt rendezetlen iskolákhoz kerülne; már az lenne a cél, hogy kiváló tanítók mellett s kellően felszerelt iskolákban töltsék el a gyakorlati évet. A gyakorló-iskola több tanítójává fejlesztendő, hogy esetleg a gyakorlati évet ott tölthessék el a jelöltek.

Dr. Weszely Ödön szerint a gyakorlati évtől az előadó által megjelölt módon, nem várható azon cél megvalósítása, melyet óhajtanánk, a tapasztalat is azt bizonyítja. Az ötödik év is a tanítóképzőben, illetőleg ennek gyakorló iskolájában töltendő el, mely e végből teljes iskolává fejlesztendő.

Katonáné Thuránszky Irén a nők szempontjából még inkább illuzóriusnak tartja a gyakorlati évet.

Néhány rövidebb felszólalás után *dr. Weszely Ödön* az ellenjavaslat benyújtásától eláll; Nagy László javaslatát általánosságban fentartja, részleteiben azonban módosítani fogja. A javaslat tárgyalását a választmány a jövő ülésre határozza.

5. *Ranschburg Pál* egyetemi m. tanárnak az első szűnidei tanfolyamon tartott előadásaira nézve az elnökség megbizatik, hogy a kiadóval lépjen érintkezésbe, s a mennyiben az előadások önálló műben való kiadása lehető lenne, tegyen ebben az irányban lépéseket s tegyen róla jelentést.

K. m. f.

Németh Sándor,
titkár.

II. Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1902. évi június hó 2-án tartott ülésén.

Jelen vannak *Kovács János* elnöklete alatt: *Katonáné Thuránszky Irén*, *dr. Weszely Ödön*, *Peres Sándor*, *Miklós Gergely*, *Horvay Ede*,

Farkas Sándor, Gereucsér István, Nagy László, Sztankó Béla, György Aladár, dr. Herrmann Antal, Bittenbinder Miklós, Lubinszky Emilia, Eitner Milla, Héger Luiza, Németh Sándor utóbbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván, jelenti, hogy Szováthy Lajos, a pápai áll. tanítóképző igazgatója, a tanítóképzés sok érdemet szerzett bajnoka, elhunyt.

A választmány az elhunyt érdemeinek elismerését s részvétét jegyző-könyvre venni határozza.

2. Sztankó Béla főtitkár a közgyűlés programját terjeszti elő. (L. a M. T. juniusi számát.)

A választmány a programot egyhangulag elfogadja.

3. Nagy László a tanítóképesítő vizsgálatok tagozódása című javaslatát terjeszti elő, melyet az egyes tanítóképzők hozzászólásai után módosított alakban terjeszt a választmány elé.

Az előterjesztést hosszas és igen élénk vita követte, melynek folyamán Peres Sándor, dr. Weszely Ödön, Miklós Gergely, Sztankó Béla, dr. Kovács János és dr. Hermann Antal szólaltak fel.

A választmány a javaslatot pontonként tárgyalván, ezt a következő módosításokkal fogadta el:

Az 1. pont első bekezdését a következő alakban fogadja el: „A tanítóképesítő vizsgálatokat, egymást kiegészítő külön vizsgálatból áll.”

A 2. és 3. bekezdés változatlanul elfogadtatik.

A 2. pont változtatás nélkül elfogadtatott.

A 3. pontba „Az alapvizsgálatot teljesítő bizottságot alkotják” megnevezés után „állami tanítóképző-intézetekben” kifejezés, a „tanfelügyelő”, elé pedig a „királyi” jelző toldatott be.

A 4. pont „továbbá próbatanításból” kifejezéssel toldatott meg.

Az 5. pontban a „dolgozat” helyett „fogalmazás” igtattatott be; az írásbeli vizsgálat tárgyai közé pedig „f) zeneelmélet” is felvétellett.

A 6. pontban a szóbeli vizsgálat tárgyai közt a „d) történelem” elé „egyetemes és hazai”; az „f) földrajz” elé is az „egyetemes és hazai” jelzők vétettek be.

A 7. pont (új pont, Sztankó Béla indítványára vétetett föl) ekkép szövegeztetett:

„A gyakorlati vizsgálat tárgyai: a) ének; b) zene; c) testgyakorlás; d) kézimunka; e) gazdasági gyakorlat.

A 8. pont ekképen módosítottatott: „Az 5., 6. és 7. pontban felsorolt tárgyak mindenikéből csak a magánúton készült s a középiskola nyolc osztályát végzett jelöltek vizsgáltatnak meg; a képzőintezet rendes tanulói az egyetemes történelemből, természetrajzból, természetrajzból, vegytanból, gazdaságtanból, zenéből, zeneelméletből, rajzból, szépirásból, testgyakorlatból, kézimunkából és német nyelvből *felmenthető* s a tanítóképesítő alapvizsgálati bizonyítványba a tanfolyamban e tárgyakból nyert utolsó osztályzataik jegyzendők be.

A 9. pontban „a gyakorlati vizsgálat” helyett a „próbatanítás” megnevezés fogadtatott el.

10. pont gyanánt a következő toldatott be: „Az 5—9. pontban

felsorolt egyes tagozatok, minthogy azokban a tárgyak a vizsgálás természetesen módszere szerint csoportosúlnak, a következő vizsgálatokra való átbocsájtást nem akadályozhatják.“

A 11. pontba „és az egy évi önkéntességre jogosít“ elé betoldott: „a polg. isk. tanítóképző-intézetbe, továbbá a tudományegyetem bölcsészeti fakultásán rendes hallgatóul való felvételre.“

E pontra vonatkozólag a választmányi előadó külön véleményként fentartotta ama javaslatát, hogy a polg. iskolai tanítóképző-intézetbe, valamint a tud. egyetem bölcsészeti fakultásán rendes hallgatóul való felvételre a *szakvizsgálat* sikeres kiállása, tehát a *tanítói oklevél* jogosítson fel.

Az idő előrehaladottsága miatt a tárgyalás folytatása a következő ülésre halasztatott.

K. m. f.

Jegyezte: *Németh Sándor*,
titkár.

VEGYESEK.

Kinevezés. A vallás- és közoktatási miniszter *Pethes Jánost*, csurgói állami tanítóképző-intézet tanárát, kinevezte a lévai állami tanítóképző-intézet igazgatójává. Azt hisszük, az ország tanítóképző tanári köreiben örömmel fogadják a kinevezést. Jól eső megnyugvást kelt, hogy a protekciós világban a pusztá érdem számára megnyílt a haladás útja. Pethes János egyike legtermékenyebb s legképzettebb pedagógiai írónknak. Eleinte, a nyolcvanas és kilencvenes években, főleg neveléstörténelmi tanulmányokat írt. Lefordította Salzman «Hangyakenyvecskéjét». Jeles monográfiát írt Melanchthonról, a mely önálló füzetben jelent meg. Számos neveléstörténelmi tanulmány jelent meg tőle az Iskolai Szemlében, az Evangélikus Népiskolában. Idővel mindinkább a pszichológia s annak modern ága, a gyermekpszichológia felé fordult figyelme. Első nagy tanulmánya a Magyar Tanítóképzőben jelent meg, majd társadalmi téren mozgatta a gyermektanulmányok ügyét. 1901-ben jelent meg «Gyermekpszichológia» című nagy műve, a melyvel általánossá tette az ügy iránt az érdeklődést a tanítói körökben. A módszertani irodalmat is gazdagította. «Vezérkönyv a számtanításhoz» című művével, a mely a legrészletesebb s legösszefoglalóbb ezen a téren. Örömmel üdvözljük őt! Örvendünk, hogy Lévára, Láng Mihály örökébe került. Bizonyára a legméltóbb folytatója lesz az ott megkezdett törekvéseknek. Kísérje áldás tevékenységét!

Áthelyezések. A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Pataki Vilmost*, a kolozsvári tanítónőkészítő-intézet tanárát áthelyezte Budapestre, a Fröbel-féle állami tanítónőkészítő-intézethez; továbbá *Mihálik Lajost*, a szabadkai tanítónőkészítő-intézet tanárát Csurgóra helyezte át.

Az állami tanítóképző-intézetek új tanterve. Az állami képző-intézetek, úgy látszik, jövőre megkapják az új tantervet. A közoktatásügyi kormány tanítóképzési ügyosztályában már tárgyalták azon tervezetet, a melyet a Közoktatási Tanács a múlt évben készített s véglegesen megállapították az új tanterv szövegét. A tantervet újra leküldik a Közoktatási Tanácshoz a módszertani utasítások elkészítése végett, de egyidejűleg kibocsátják azt a tanári testületekhez s elrendelik fokozatos életbe léptetését.

Az állami tanítók fizetésrendezése. Az összes állami tisztviselők közül a legnagyobb port veri fel az állami tanítók fizetésrendezése. Az ő körükben legnagyobb az elégedetlenség, mert ő reájuk vár a legnagyobb csalódás. A Néptanítók Lapjában közzé tett terv szerint kezdő fizetések 1000 korona lesz, a mely 36 év alatt 1900 koronára emelkedhetik. Ezen fizetés legfőljebb azon tanítókra nézve kedvező, a kiknek jelenleg 800 korona fizetések van. De az állami tanítóság egyetemére nézve nem jelent emelkedést. A Nemzeti Iskola 47. számában adatokkal mutatta ki egy tanító, hogy az ujonnan megállapított fizetés végösszege 300 koronával csekélyebb a jelenlegi fizetésnél. Anyagi helyzetük tehát egészben véve rosszabbá fog válni. Ez a körülmény alkalmas a legsúlyosabb válságok felidezésére az állami tanítóság körében. Növeli a bajt, hogy e fizetésrendezésnek *erkölcsi oldala*, megszégyenítő hatása is van. Mert azok a tisztviselők, a kiktől az 1883-iki képesítési törvény csak négy közép vagy polgári iskolai képzettséget kíván: irnokok, fogházfelügyelők, fogyasztási tisztek, sőtárnokok stb., a két alsó fizetési osztályba soroztattak 1700—2400 koronával. A tanítók ezeknél is lejjebb fokoztattok. Ezt szégyellik is az állami tanítók szerfölött, s velük együtt érzi ez «arculcsapást» az összes tanítóság. De a lefokozásnak meglesz az a kedvezőtlen hatása is a népoktatásra, hogy az ujabban a néptanítói pálya felé megindult kedvező áramlást el fogja terelni. Az állami tanítóság a legszélesebb körű mozgalmat indította meg a bajnak ideje korán való kiigazítására. Az állami tanítók országos egyesülete november 9-re meghívta az összes állami tanítókat Budapestre. Több mint ezeren jelentek meg. E gyűlésen elfogadták *Kozma* Lászlónak azon javaslatát, hogy az állami tanítói kar fizetése annyi legyen, mint a mennyit az állam a középiskolát végzett tisztviselők számára megállapít, s elhatározták, hogy a javaslat keresztülvitele végett mind a kormánynál, mind az országgyűlésen, a törvényhatóságoknál kérvényezni fognak. Ezt meg is tették. Az állami tanítók ügyét felkarolta a *Magyar Tanítók Otthona* s az összes tanítóságot képviselő *Magyarorsz. Tanítók Orsz. Bizottsága* is. Ez utóbbi nov. 30-án tartott e tárgyban igen zajos gyűlést. *Száva* János előadására kimondották, hogy magukénak tekintik az állami tanítóság ügyét; az ő fizetésrendezésüket sérelmesnek tartják az összes tanítóságra nézve. Elfogadták az állami tanítók határozatait s kimondották, annak keresztülvitele, általában a tanítóság és a köznevelődés ügyeinek érdekében a tanítóság elérkezettnek látja az időt, hogy *a politikai akció terére lépjen s gondoskodjék, hogy kellő szervezkedéssel politikai tényezővé legyen.* A megindult széleskörű mozgalom kell hogy sikerre vezessen, ha csak azt nem akarjuk, hogy az állami tanítóság s népoktatás válságos helyzetbe jusson.

Tanulmányi kirándulás egy osztrák tanítóképzőbe. *A soproni ág. hitv. ev. tanítóképző intézet* tanári karának egy része meglátogatta tanulmányi szempontból a *bécsujhelyi tartományi tanítóképző-intézetet*, meghallgatta a gyakorlóiskolai és képző-intézeti tanításokat. Alsó-Ausztriának ez a híres tanítóképző-intézete megérdemli, hogy róla okulás kedvéért legalább egy pár sort írjunk. Részletekbe, az intézet szellemi részének ismertetésébe nem bocsátkozunk, mert arról Kapi Gyula íg. már egy ízben az 1890-ik évben alapos ismertetést írt. Az intézetnek hatalmas, a célra teljesen alkalmas modern kétemeletes épülete van. A rendes osztálytermeken kívül két zenetermet, fizikai termet, vegytani konyhát, rajztermet, tornatermet, hatalmas könyvtári termet, külön-külön álló zongora-gyakorló szobákat, természetrajzi szertárt és jól berendezett 4 tanteremben elhelyezett 8 osztályú gyakorló iskolát találunk. A rajzterem, a fizikai, vegytani, természetrajzi termek oly tökéletességgel vannak berendezve, hogy nálunk bármely állami középiskola sincs ennyire ellátva tanszerekkel. A gyönyörű kiviteli könyvtár egyúttal olvasóterem is, kellő mennyiségű asztalokkal, padokkal van ellátva. Itt olvasnak a növendékek s itt találják meg a tanulmányokhoz tartozó összes könyveket, kútforrásokat. Az olvasó órákon a könyvtáros, irodalmi tanár együtt van a növendékekkel, utasításokkal látja el őket.

A tanítóképző-intézet nincs internátussal összekötve, évi költségvetése mégis 120,000 (százhuszezer) korona.

A tanári kar 17 tagból áll.

Az intézetnek a gazdaságtan és kertészettan tanításához van egy 5 holdas gyakorló kertje, a melyben a növénytan tanításához jól berendezett botanikus kertet is találunk. A kertben egy fő- és egy alkertész dolgozik állandóan a szükséges napszámos erővel. Itt is alkalmas lakások, sőt külön tanterem is található.

A gyakorló-iskolai tanítók alapfizetése 2200 korona és lakbér, a tanároké lakbéren kívül 3000 korona, mely 7000 koronára emelkedik. Az igazgatók 1400 korona külön díjat kapnak.

Az intézetben uralkodó rend, pontosság mintaszerű stb.

Ilyen egy osztrák tanítóképző berendezése! Itt lehet aztán kellő eredménnyel, odaadó buzgósággal s jó kedvvel dolgoznia a tanítói karnak. Hol vagyunk mi az osztrákoktól?

Az iskolák rangsorozata s fizetésünk rendezése. A Budapesti Hírlap november 8-iki száma hozta a következő közleményt: Ismeretes Lukács miniszter expeozéjából, hogy az iskolák tanarait és tanítóit tíz fizetési csoportba osztják be. Értésülésünk szerint ez a tíz csoport azóta tizenhárommá növekedett. Ennek következtében a középiskolai tanárok a negyedik helyről hetedik helyre kerültek, az állami tanítók pedig a kilencedik helyről a tizenkettedik és az óvónők a tizedik csoportból a tizenharmadik fizetési csoportba. A fizetési csoportok sora ez: 1. Egyetemi, műegyetemi tanárok, 2. egyetemi könyvtárigazgatók s más országos intézetek igazgatói, 3—6. jogakadémiák, rendkívüli egyetemi tanárok, a keleti akadémiái és zeneakadémiái tanárok, az iparművészeti és mintarajziskolai tanárok, 7. a polgári iskolai tanárképzők tanárai, a középiskolák, a felső kereskedelmi és felsőbb leányiskolai és *tanítóképzőintézeti tanárok* (utóbbiak a tanító-

nők nélkül), ide tartoznak még a gyakorló gimnáziumi tanárok igazgatói pótlékkal megszorított fizetésükkel, 8. a felsőbb leányiskolai tanítók, 9. a gyógy-pedagógiai intézetek és a polgári iskolák tanárai és tanítónői, 10. segédtanárok és segédtanítónők, 11. gazdasági szaktanítók, 12. állami elemi iskolai tanítók és tanítónők, 13. óvónők.

Ebből a szűkszavú értesítésből csak kettő látszott bizonyosnak, hogy a tanítóképző-intézeti rendes tanárok a középiskolaiakkal egy rangsorba kerülnek s hogy a nők a férfikkal nem nyernek egyenlő fizetést. De homályban hagyott számos kérdésben, a mely a tanítóképző tanárok fizetésrendezésekor megoldásra vár. Ezért törekedtünk utána járni ügyünk állásának. Nagyon kevés az, a mit megtudhattunk; most azok, a kik e tárgyban felvilágosításokat adhatnának, nagyon tartózkodók. Oka, hogy magában a kultuszminisztériumban sem tudnak semmi bizonyosat; mert az ügyosztályok csak terveket készítenek, de azokról a pénzügyminisztériumban döntenek. S nem adhatnak részletes felvilágosítást. Ez pedig baj; mert ha nyilvánosságra kerül a törvényjavaslat, akkor már minden késő.

Annai kétségtelennek látszik, hogy az állami tanítóképző intézetek tanári testületeinek szervezete, helyesebben mondva: szervezetlensége marad a régiiben. A kategóriák sokfélesége ezentúl is fenn fog állni, mert Wlassics miniszter semmi szín alatt nem akar a kereten változtatni. A tanítóképző tanárok valószínűleg három csoportban fognak helyet foglalni:

1. rendes tanárok és igazgatók (emelkedő igazgatói pótlékkal); e csoportban foglalnak helyet valószínűleg a «tanárnők» is;
2. a segédtanárok és rendes «tanítónők»;
3. a segédtanítónők és szaktanítók.

A gyakorlóiskolai tanítók ismét külön csoportot alkotnak; kezdő fizetésök egyenlő lesz a segédtanárokéval (2000 korona); de önállóan emelkedik, a korévek szerint talán 4400 koronáig.

A segédtanárok fizetése szintén a korévek szerint emelkedik. *Egész fizetésrendezésünknek kardinalis kérdése, hogy a segédtanári szolgálatot beszámítják-e a rendes tanári évekbe,* sajnos ez még mindig lebegő kérdés. Ez a beszámítás gyesekeknek egyszerre talán 800—1000—1400 koronával is javítaná a fizetését; mi mégis lehetetlennek tartjuk az ellenkezőt. Mert ha nem számítják be, akkor teljesen képzeletivé válnék a középiskolaiakkal való paritás; akkor a tanítóképző tanárok csak a 30—35 éves szolgálati korban, tehát a nyugdíjképes korban érnék el a legmagasabb fizetési fokozatokat.

Ha a segédtanárok helyzete kétséges, akkor a segéd-«tanítónőké» «súlyosnak mondható; mert ők, úgy látszik, ismét legeslegálul, vagyis 1400 koronán kezdik s a kimért kor szerinti emelkedésben fognak fizetésökben előre jutni. Mindenesetre jól kell ápolniok egészségüket, hogy 40 évi szolgálat után eljuthassanak a legmagasabb rendes tanári fizetési fokozatokba. Az összes iskolakategóriákban, a nép-, polgári iskolákban, polgáriskolai tanítóképzőkben egyenlő fizetést húznak a nők a férfikkal, sőt a képzőkben is az igazgatónők az igazgatókkal. Mért tesznek különbséget a képzőintézeti segédtanítónőkkel? Ne indítsa ilyen méltánytalanságra s igazságtalanságra a magyar kormányt az a körülmény, hogy egyes nők szívesen elfogadnak alacsonyabb fizetést is, csak hogy állást kapjanak a képzőknél. Bizony jó volna, ha a nők tennének valamit a saját érdekekben, mert most évtizedekre eldől a sorsuk.

A tanítóképző-intézeti értesítők ismertetését az idén is *Simkó Endre* úr, a soproni ág. ev. tanítóképző-intézet tanára, szíveskedett elvállalni. Tisztelettel kérjük az intézetek tekintetes igazgatóságait, hogy évi értesítőiket az ő címére *sürgősen* megküldeni méltóztassanak.

A debreceni ev. ref. tanítóképző-intézet bővülése. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület november 20-án közgyűlést tartott, a melyen «örvendve vette tudomásul a kerület a debreceni tanítóképző-intézet növendékeinek olymértű megszaporodását, hogy az első osztályban párhuzamos osztályt kellett állítani. Ez nemcsak a református egyháznak, hanem a magyar hazának is nagy nyeresége és a magyarság szupremáciájának a jövőben biztos záloga. A túltömöttség miatt a növendékek közül kiszorult 59 a tápintézetből és 65 az internátusból. Amazoknak ellátásról, ezeknek bérelt lakásról az igazgatóság gondoskodott s intézkedését a kerület jóváhagyta.» (Magyar Szó.) — Ismeretes az a szigorú mérték, a melyet a debreceni képző testülete mind a felvételen (l. M. T. f. é. juniusi füzetének 379. lapját), mind a tanulmányi eredmények megbirálásában követ s növendékeinek száma mégis annyira megnőtt, hogy ime, alig tudja azokat elhelyezni. Ebből is kitűnik, mennyire téves úton jár néhány képző, a mely a felvételi és tanulmányi eljárások lanyhaságával akarja termeinek megteleését biztosítani s — azok mégis üresen maradnak. A kiváló eredmények s a jó hírnév: ezek biztosítják az intézet fölvirágzását.

Helyreigazítás. Közlönyünk mult (8—9.) füzetének vegyes rovatában «a kassai rom. kath tanítóképző-intézet beszüntetése» cím alatt megjelent közleményben tévesen írtuk Bende Imrét kassai püspöknek, mikor az Bubits Zsigmond. Kiigazítandó az is, hogy a kassai képző nem 300, hanem 3000 (háromezer) korona évi segélyt kap.

Kimutatás

az 1902. évi november hó 25-éig befizetett tagsági díjakról.

1901. II. félévre: Kirchmayer Győző (4 korona).

1902-re: Szarvas Gáborné, Bedő Dénes, Galler Kristóf, Kapi Gyula, Kún Alajos, Szarka Lajos, Staab Lénárd, Nogely István, Amberg József, Hollós Károly, Kovács Lajos, Nagy József, Orosz István, Dúzs Mária, Győrvidéki Tanítóegylet, Barány Gyula, Balázs Endre, Tömör Boldizsár, Nemes Lajos, Heinrich Józsa, Litschauer Teréz, Kovács Sándor, Sennyei József, Mocos Gyula, Watzesch Gizela, Huzják Lukács, Mangesius Mária, Korányi Sarolta, Héger Lujza, Szente Pál, Lubinszky Emília. (8—8 korona).

1902. I. félévre: Kirchmayer Győző (4 korona).

1902. II. félévre: Révfy Géza, Macskásy Zoltán, Dékány Mihály, Mogyoró János, Lépesné Bauer Irén (4—4 korona).

1903-ra: Mocos Gyula (8 korona).

Bartalus István síremlékére újabban adakoztak:

Dr. Baló József (Budapest) 2 korona, Farkas Sándor (Budapest) 2 korona, Kún Alajos (Budapest) 3 korona, Miklós Gergely (Budapest) 1 korona, Horvay Ede (Budapest) 4 korona, Sz. B. (Budapest) 20 korona. Eddigi gyűjtésünk főösszege Sarudy Ottó 368 korona 43 fillérnyi gyűjtésének betudásával: 944 korona 26 fillér.

Budapest, 1902. november 25.

Horvay Ede
egyes. pénztáros.

ÉRTESÍTÉS.

Ezennel értesítem az egyesület azon t. tagjait, a kik tagsági díjaikat eddigelé be nem fizették, hogy hátralékaikat az egyesületi alapszabályok értelmében póstai megbízás útján fogom beszédni és pedig december hó 15-étől kezdve.

Horvay Ede,

(Budapest, I. Lógody-u. 104. sz.)

A legjobb, legelterjedtebb
képes gyermek heti lap

AZ ÉN UJSÁGOM

Megjelen minden szombaton.

* * *

Semmiel sem okozhatunk nagyobb örömet a gyermeknek, mint AZ ÉN UJSÁGOM-mal. Meséivel, elbeszéléseivel, tréfáival, verseivel, képeivel állandó mulatságot, szórakozást szerez az apró embereknek. **Csak 2 kor. negyedévre** s mindenkinek módjában van, hogy ezt az örömet megszerezze gyermekének. A legkíváltságos magyar írók írják ezt a magyar ujságot, januárban minden előfizető gyönyörű mesemondó naptárt kap ingyen. Előfizetheti AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalában Budapesten, VI., Andrásy-ut 10. =====

Előfizetési árak: negyedévre 2 kor., félévre 4 kor.,
egész évre 8 kor. =====

• Mutatványszámot tessék kérni: •

AZ ÉN UJSÁGOM

• • • • kiadóhivatalától • • • •

Budapest, VI., Andrásy-út 10.

